

PENSJONSVEILEDER 2016

kommunal tjenestepensjon





Pensjonskontoret
Postboks 1466 Vika
0116 Oslo
Besøksadresse: Haakon VIIIs gate 9
E-post: post@pensjonskontoret.no
Telefon: 24 13 64 40
www.pensjonskontoret.no

Design og foto: Cornelia Henne Braathen



FORORD

Pensjonsveilederen utgis for ellevte år på rad – første gang kun i elektronisk utgave.

Årets utgave er oppdatert med hensyn til endringer i regelverket.

Kapittel 2 *Hovedtariffavtalen – Sentrale bestemmelser* er oppdatert etter årets hovedoppgjør. Det er gjort endringer i bestemmelsen om premieutjevningsskellesskap: Partene kan avtale et eget premieutjevningsskellesskap for bedrifter som er skilt ut som egne juridiske subjekter, og som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år.

Fra 01.01.16 trådte en ny lov om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven) i kraft. Den nye loven har medført endringer i forsikringsvirksomhetsloven. Pensjonsveilederens kapitler 4, 8 og 9 er oppdatert med bistand fra aktuar Pål Lillevold, Lillevold & Partners.

Det nye Solvens II-regelverket er nærmere omtalt i kapittel 8.

Endringer i anskaffelsesregelverket trer i kraft til høsten. Nærings- og fiskeridepartementet jobber i disse dager med å ferdigstille forskriftene til loven. Siden forskriftene ennå ikke er ferdig utformet, vil pensjonsveilederen i foreløpig utgave bli publisert med tekst fra *fjorårets* kapittel 6 – *Anskaffelsesregelverket og kommunal tjenstepensjon*. I endelig utgave av årets pensjonsveileder vil advokatene Ingrid Lund og Espen Bakken, advokatfirmaet Arntzen de Besche, oppdatere kapittelet i henhold til det nye regelverket. I kapittelet vil også aktuelt stoff fra tidligere utgaver av pensjonsveilederen, utarbeidet av KS Advokatene, inntas.

Aktuar Pål Lillevold, Lillevold & Partners, har bistått i oppdateringen og omstruktureringen av stoff i kapitlene 7, 8, 9 og 10.

Endelig utgave av årets pensjonsveileder foreligger etter planen i løpet av august.

Pensjonsveileder 2016 ble godkjent av Pensjonskontorets styre 07.04.16.

Oslo, juni 2016
Pensjonskontoret

INNHold

1	PENSJONSKONTORET	8
1.1	INNLEDNING	9
1.1.1	Organisering og vedtekter	9
1.2	STYRET	10
1.2.1	Styrets sammensetning	10
1.2.2	Styrets oppgaver	10
1.3	SEKRETARIATET	10
1.4	BESTEMMELSE OM TVISTELØSNING	11
2	HOVEDTARIFFAVTALEN – SENTRALE BESTEMMELSER	12
2.1	INNLEDNING	13
2.2	FLYTTEBESTEMMELSER	13
2.3	OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE	14
2.4	VEDTAK OM FLYTTING	14
2.5	DRØFTINGSPLIKT	15
2.6	PREMIEUTJEVNING	15
3	TJENESTEPENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR	16
3.1	INNLEDNING	17
3.1.1	Ny offentlig tjenstepensjon	17
3.2	ENDRINGER I ALDERSPENSJON FRA OFFENTLIG TJENESTEPENSJON	18
3.2.1	Levealdersjustering, fleksibelt uttak og individuell garanti	18
3.2.2	Regulering av pensjon og pensjonsgrunnlag	20
3.2.3	Avgrensning	20
3.2.4	Tilpasning av Hovedtariffavtalen innen KS' sektor til ny folketrygd	21
3.2.5	Eksempel på levealders- justering av offentlig tjenstepensjon	21

3.2.6	Eksempel på uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år	22	5.3.1	Pensjonskasser i KS' sektor	40
3.2.7	Eksempel på beregning av pensjon ved uttak av alderspensjon etter 67 år	23	5.3.2	Interkommunale pensjonskasser	40
3.2.8	Eksempel på individuell garantiordning	25	5.4	INTERESSEORGANISASJONER	41
3.3	NYE UFØREPENSJONS-ORDNINGER FRA 2015	26	5.4.1	Finans Norge	41
3.3.1	Ny uføretrygd i folketrygden	26	5.4.2	Pensjonskasseforeningen	41
3.3.2	Ny uførepensjon i kommunal sektor	27	5.4.3	Kontaktmøter	42
3.4	AVTALEFESTET PENSJON (AFP) – OFFENTLIG SEKTOR	29	5.5	PENSJONSRAÅDGIVERE	42
4	FORSIKRINGSVIRKSOMHETS-LOVEN OG FINANSFORETAKS-LOVEN	30	5.5.1	Kjøp av rådgivningstjenester	42
4.1	INNLEDNING	31	5.5.2	Rådgivere i KS' sektor	43
4.2	FORSIKRINGSVIRKSOMHETS-LOVEN	31	5.6	OVERSIKT OVER PENSJONS-KASSENE I KS' SEKTOR	43
4.2.1	Hovedpunkter i lovens kapittel 2	31	6	ANSKAFFELSESREGELVERKET OG KOMMUNAL TJENESTE-PENSJON	46
4.2.2	Hovedpunkter i lovens kapittel 3	31	6.1	INNLEDNING	47
4.2.3	Hovedpunkter i lovens kapittel 4	35	6.1.1	Historikk	47
4.2.4	Hovedpunkter i lovens kapittel 6	36	6.2	KJØP FRA PRIVAT TJENESTE-LEVERANDØR	48
4.3	HOVEDPUNKTER I FINANS-FORETAKSLOVEN	36	6.2.1	Kjøp etter anskaffelsesregelverkets hovedregel	48
5	AKTØRER I TJENESTE-PENSJONSMARKEDET	38	6.2.2	Markedssituasjonen på området for offentlig tjenstepensjon	49
5.1	INNLEDNING	39	6.3	NÅR KOMMUNEN VELGER Å ETABLERE EGEN/FELLES PENSJONSKASSE	50
5.2	LIVSFORSIKRINGSSSELKAP	39	6.4	OM PENSJONSKASSENES FORHOLD TIL ANSKAFFELSES-REGELVERKET	52
5.2.1	Statusmøter med KLP	39	6.5	KOMMUNAL PENSJON OG OFFENTLIGE ANSKAFFELSER	52
5.3	PENSJONSKASSE	40	6.5.1	Notat fra Arntzen de Besche av 09.01.15	52
			6.5.2	Utgangspunkt for vurderingene	53
			6.5.3	Valgfrihet i løsning for kommunal pensjon	54
			6.5.4	Valg av prosedyreform for kjøp av kommunal pensjon over EØS terskelverdi	55

INNHold

6.5.5	Sammenstående av kommuner – betydning for kommunal pensjon	56
6.5.6	Interkommunal pensjonskasse	59
6.5.7	Interkommunal pensjonskasse som offentlig – offentlig samarbeid	65

7	PREMIE OG PENSJONS- KOSTNADER	66
----------	--	-----------

7.1	INNLEDNING	67
7.2	PREMIEBEREGNING	67
7.2.1	Årlig premie	68
7.2.2	Reguleringspremie	68
7.2.3	Engangspremie	68
7.3	PREMIEUTJEVNING	69
7.3.1	Eksempler	70
7.4	PREMIETARIFF	72
7.4.1	Beregningsrente	72
7.4.2	Dødelighetsgrunnlag	72
7.5	PENSJONSKOSTNADER OG PENSJONS- FORPLIKTELSE	73

8	KOMMUNAL TJENESTE- PENSJON I ET LIVSFORSIKRINGSSKAP	76
----------	--	-----------

8.1	INNLEDNING	77
8.2	RAMMEBETINGELSE FOR LIVSFORSIKRINGSSKAP	77
8.3	KRAV TIL EGENKAPITAL OG SOLVENSKRAV	78
8.4	KAPITALFORVALTNINGSRISIKO	79
8.5	FORSIKRINGSRISIKO	80
8.6	PREMIE, PENSJONS- KOSTNADER OG UTJEVNINGSFELLESSKAP	80
8.7	ADMINISTRASJONS- OG FORVALTNINGSKOSTNADER	81

9	KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I EN PENSJONSKASSE	82	10.3	KAPITALFORVALTNING OG AVKASTNING	104
9.1	INNLEDNING	83	10.4	FORSIKRINGSRISIKO	106
9.2	RAMMEBETINGELSER	83	10.5	PREMIE, PENSJONSKOSTNADER OG UTJEVNINGSFELLESKAP	106
9.2.1	Konsesjon	84	10.6	ADMINISTRASJONS- OG FORVALTNINGSKOSTNADER	107
9.2.2	Vedtekter	84	10.7	SERVICE OG NÆRHET TIL PENSJONSORDNINGEN FOR KOMMUNER OG ANSATTE	107
9.2.3	Styre	84	10.8	MEDBESTEMMELSE	108
9.2.4	Daglig leder	85	10.9	OPERASJONELL RISIKO	108
9.2.5	Regnskapsføring, rapportering og revisor	86	ORD OG UTTRYKK	110	
9.2.6	Krav til egenkapital	87	DOMSREGISTER	120	
9.2.7	Solvensregelverket	89			
9.2.8	Ansvarshavende aktuar	90			
9.2.9	Internkontroll	90			
9.2.10	Beregningsrente	90			
9.2.11	Premietariff	90			
9.2.12	Informasjon til medlemmene (yrkesaktive, oppsatte og pensjonister)	90			
9.2.13	Overvåking av kapital- forvaltningen	91			
9.2.14	Risikoanalyser og stresstesting	92			
9.3	VURDERING	93			
9.3.1	Tidsperspektiv	95			
9.3.2	Risiko	96			
9.3.3	Administrasjons- og forvaltningskostnader	97			
9.4	ADMINISTRASJON OG KAPTIALFORVALTNING	98			
9.4.1	Administrasjon	98			
9.4.2	Kapitalforvaltning	100			
10	SAMMENLIKNING AV TJENESTE- PENSJON I ET LIVSFORSKRINGS- SELSKAP OG I EN PENSJONSKASSE	102			
10.1	INNLEDNING	103			
10.2	EGENKAPITALKRAV OG SOLVENSKRAV	103			

1. PENSJONSKONTORET

■ Pensjonskontoret

- Etablert av tariffpartene i kommunal sektor
- Består av et styre og et sekretariat
- Fører tilsyn med pensjonsbestemmelsene i Hovedtariffavtalen

- Pensjonsveilederen 2016 kan brukes som en oppslagsbok for kommunal tjenestepensjon og tilhørende temaer. Den er tilgjengelig på Pensjonskontorets hjemmesider: www.pensjonskontoret.no





1.1 INNLEDNING

Denne pensjonsveilederen utgis årlig, og er ment som et hjelpemiddel i spørsmål om tjenestepensjon, som er nedfelt i Hovedtariffavtalen (HTA) i KS' tariffområde.

HTA gjelder for alle kommuner og fylkeskommuner i KS' sektor (unntatt Oslo), samt alle bedrifter og virksomheter som er medlemmer i KS-Bedrift (heretter omtalt som *kommunen*). Energibedriftene i KS Bedrift har egen tariffavtale. Pensjonskontoret påser at alle livsforsikringsselskap og pensjonskasser (pensjonsinnretninger) praktiserer pensjonsbestemmelser i HTA på korrekt måte. Disse er nærmere omtalt i:

- HTA kapittel 2 – *pensjonsforhold*
- Vedlegg 4 – *Vedtekter for avtalefestet pensjon* (AFP)
- Vedlegg 5 – *Vedtekter for tjenestepensjonsordning* – TPO (TPO)

Endringer i lov- og avtaleverk på begynnelsen av 2000-tallet resulterte i at markedet for kommunal tjenestepensjon ble endret.

DNB Livsforsikring (tidligere Vital Forsikring) og Storebrand Livsforsikring tok opp konkurransen med Kommunal Landspensjonskasse (KLP), som var markedsleder. Man så for seg et tiltakende antall årlige konkurranser/flyttinger av tjenestepensjonskontrakter. Med dette bakgrunnsteppet ble partene i hovedtariffoppgjøret 2004 enige å opprette Pensjonskontoret, som blant annet fikk i oppgave å avgi uttalelser i flyttesaker.

Etter at Storebrand (desember 2012) og DNB (juni 2013) besluttet å trekke seg ut av markedet for kommunal tjenestepensjon, er det nå kun ett livsforsikringsselskap i markedet. Alternativet er å etablere en pensjonskasse eller å gå inn i en interkommunal pensjonskasse.

1.1.1 ORGANISERING OG VEDTEKTER

Pensjonskontoret er organisert som en forening og består av et styre og et sekretariat. Pensjonskontorets medlemmer er kommuner, fylkeskommuner, bedrifter og virksomheter innen KS' tariffområde.

Pensjonskontorets egne vedtekter inneholder, foruten formålsbestemmelsen, organisatoriske bestemmelser om styre og sekretariat, om årsmøte og årsmøtets oppgaver samt om vedtektsendring og oppløsning. Les mer om dette på Pensjonskontorets hjemmesider www.pensjonskontoret.no.

1.2 STYRET

1.2.1 STYRETS SAMMENSETNING

Pensjonskontorets styre består av organisasjonene på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden i KS'sektor. Styremedlemmene representerer KS og hovedsammenslutningene: LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K.

I TPO § 16-1 reguleres stemmetall og hvor mange som møter fra hver organisasjon.

1.2.2 STYRETS OPPGAVER

Styrets oppgaver følger av TPO § 16-1:

- Avgjøre tvist om forståelsen av vedtektene etter § 15-1
- Foreta justeringer av vedtektene som følge av endringer i lovverk og/eller tilsvarende ordninger i privat og statlig sektor
- Utarbeide forslag for tariffpartene til endringer i bestemmelsene som styret finner hensiktsmessig
- Følge utviklingen og forvaltningen av reglene, samt de økonomiske konsekvensene av ordningene i KS-området
- Vedta opplærings- og andre utviklings tiltak som styret finner hensiktsmessig innen pensjonsområdet
- Vedta tilsettinger og virksomhetsplan
- Legge fram forslag til regnskap og budsjett



- Ha adgang til å avgi uttalelse i flyttesaker, herunder også ved opprettelse av egen eller interkommunal pensjonskasse

1.3 SEKRETARIATET

Etter TPO § 16-2 skal Pensjonskontoret «forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariff-område».

Pensjonskontoret fører tilsyn med praktiseringen av AFP- og TPO-vedtektene, herunder at bestemmelsene praktiseres likt av leverandørene av tjenestepensjon innen KS'sektor.

Pensjonskontoret publiserer uttalelser vedrørende regelfortolkning- og praktisering av AFP- og TPO-vedtektene og annen informasjon på www.pensjonskontoret.no.

Sekretariatets oppgaver følger av TPO § 16-2:

- Forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariffområde
- Forberede saker til styret for AFP og TPO
- Innhente nødvendig informasjon og utredninger, følge utviklingen, herunder vurdere konsekvensene av forslag til regelendringer, samt ha kontakt med ulike aktuelle aktører innen pensjonsområdet
- Utarbeide forslag til budsjett og virksomhetsplan
- Utarbeide forslag til regnskap i henhold til regnskapslovens bestemmelser
- Forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven



1.4 BESTEMMELSE OM TVISTELØSNING

Det er gitt en bestemmelse om tvisteløsning i TPO § 15-1:

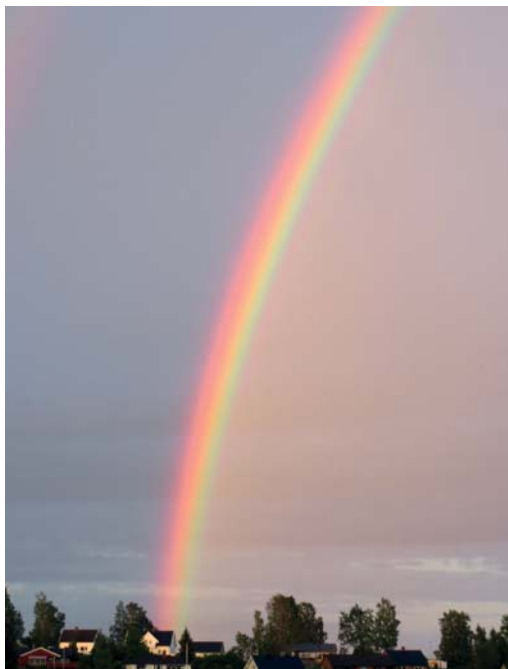
«Tvist om forståelsen av disse vedtekter knyttet til saker kan avgjøres av styret. Slike saker skal sendes via den søknadsbehandlende pensjonsinnretning, som sørger for videresendelse til Pensjonskontoret».

Etter denne bestemmelsen kan pensjonsinnretningene bringe enkeltsaker inn for Pensjonskontorets styre der det er tvist om forståelsen av pensjonsvedtektene i HTA. Det vil være sakens prinsipielle sider, det vil si den nærmere tolkning og forståelse av enkeltbestemmelser, Pensjonskontorets styre kan ta stilling til.

Dersom man ønsker en full realitetsbehandling av saken, må den bringes inn for Trygderetten, jf. TPO § 15-2.

2. HOVEDTARIFFAVTALEN – SENTRALE BESTEMMELSER

- Hovedtariffavtalen inneholder bestemmelser om opphør, og flytting av pensjonsavtaler
 - Siste frist for oppsigelse er 30.09 inneværende kalenderår
 - Endelig vedtak om flytting må skje innen 01.12.
 - Det er kommunestyret, fylkestinget eller bedriftens styre som selv må ta den endelige beslutningen om flytting, og den kan ikke delegeres til formannskapet eller kommunens administrasjon
 - Bytte av pensjonsleverandør skal drøftes med de tillitsvalgte
- Hovedtariffavtalen setter krav om premieutjevningsselleskap



2.1 INNLEDNING

De tariffmessige bestemmelsene vedrørende AFP og tjenstepensjon følger av Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA) kapittel 2 med vedlegg 4 – «Vedtekter for avtalefestet pensjon» (AFP) og vedlegg 5 – «Vedtekter for Tjenstepensjonsordning – TPO» (TPO).

I dette kapittelet går vi blant annet nærmere inn på sentrale bestemmelser i forbindelse med flytting av én pensjonsavtale. Det er i dag bare en leverandør som tilbyr tjenstepensjon i et livsforsikringsselskap. Det er likevel viktig å være kjent med bestemmelsene. Nye aktører kan komme til, og noen kommuner vil velge å etablere en pensjonskasse eller gå inn i en interkommunal pensjonskasse. I forbindelse med kommunereformen vil flere kommuner slå seg sammen og følgelig måtte ta stilling til hvilken pensjonsløsning den nye kommunen skal ha – i et livsforsikringsselskap eller en pensjonskasse.

2.2 FLYTTEBESTEMMELSER

Bestemmelsene relatert til opphør og flytting av en pensjonsavtale følger av:

■ TPO § 14-1

Opphør eller flytting av pensjonsavtale:

«a. Oppsigelsesfrist

Den enkelte forsikringstaker kan si opp avtalen om tilslutning til fellesordningen med tre måneders frist til opphør ved kalenderårets slutt. Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen 01.12. Det vises til HTA kapittel 2 punkt 2.1.10 femte ledd.



b. Flytting av pensjonsavtale
Når oppsigelse skjer i forbindelse med flytting av forsikringsavtalen til annen pensjonsinnretning gjelder forsikringsvirksomhetslovens kapittel 11.»

- HTA kapittel 2 punkt 2.1.10:
«Ved skifte av selskap/pensjonskasse skal dette drøftes med de tillitsvalgte.

Drøftingsplikten inntreffer tidligst mulig og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenstepensjonsforsikring [...]

Uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de aktive arbeidstakere som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestinget/styret.»

Flytting av kommunal tjenstepensjon kan i medhold av HTA skje 01.01.

Pensjonskontoret kan imidlertid i medhold av TPO § 16-1 avgi uttalelse i flyttesaker.

2.3 OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE

Kommuner, fylkeskommuner og bedrifter/ virksomheter i KS' tariffområde (heretter omtalt som *kommunen*) er i TPO § 14-1 gitt en *tre måneders frist* til å si opp pensjonsavtalen med sin nåværende leverandør med virkning fra kalenderårets slutt. Siste frist for å si opp avtalen i henhold til HTA blir altså *30.09.* innværende kalenderår.

I forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) kapittel 6 er det inntatt bestemmelser som gjelder flytting mellom pensjonsinnretninger. Disse bestemmelsene gjelder også for kommunale pensjonsordninger, jf. forsvl. § 6-1 bokstav d.

Oppsigelse av pensjonsavtalen skal være skriftlig. Kravet til skriftlighet er likevel ikke til hinder for at oppsigelsen kan sendes elektronisk, jf. forsvl. §6-5 første ledd. Forutsetningen er at det benyttes en metode som autentiserer avsender og sikrer meldingens innhold.

2.4 VEDTAK OM FLYTTING

Endelig vedtak om flytting skal senest skje innen 01.12. det enkelte år, jf. TPO § 14-1 bokstav a.

Det følger av HTA kapittel 2 punkt 2.1.10 at det er kommunestyret/fylkestinget/styret selv som skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør. Det er etter gjeldende HTA ikke noe krav om at det skal gis skriftlig begrunnelse for vedtaket.

Kravet om at det skal fattes vedtak om skifte av pensjonsleverandør gjelder selv om det kun er én leverandør i markedet av forsikret

løsning. Bakgrunnen for dette er at HTA stiller formelle krav til hvordan en flytteprosess skal gjennomføres. Dersom kommunen velger å etablere en pensjonskasse anses også dette som et skifte av pensjonsleverandør, følgelig er det også et krav om at det fattes vedtak om dette.

Den endelige beslutningen om en eventuell flytting kan ikke delegeres til formannskapet eller kommunens administrasjon. De alminnelige bestemmelsene i kommune-loven om delegasjon av vedtaksmyndighet til formannskapet, kan følgelig ikke gjøres gjeldende innenfor dette spesielle område av tariffavtalen. Tilsvarende gjelder for fylkestinget.



2.5 DRØFTINGSPLIKT

Arbeidsgiver plikter etter HTA kapittel 2 punkt 2.1.10 første ledd å drøfte skifte av pensjonsleverandør med de tillitsvalgte. Slike drøftinger skal gjennomføres «*tidligst mulig*», og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenstepensjonsforsikring, jf. HTA kapittel 2 punkt 2.1.10 andre ledd. Pensjonskontoret anbefaler at de tillitsvalgte tas med på drøfting allerede når bytte av pensjonsleverandør eller etablering av pensjonskasse er i en utredningsfase.

Drøftingsmøtet skal ende i underskrevet protokoll. Uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de yrkesaktive arbeidstakerne som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken frem til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestinget/styret.

2.6 PREMIEUTJEVNING

Hovedprinsippet om premieutjevningsselleskap er nedfelt i HTA kapittel 2 punkt. 2.1.10:

«Tjenstepensjonsordningen skal være basert på et finansieringssystem som er kjønnsnøytralt og som ikke virker utstøtende på eldre arbeidstakere. Under henvisning til dette skal premien minst beregnes på grunnlag av et kollektiv som hos den enkelte leverandør utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder.»

TPO § 13-2, nr. 1, annet ledd til fjerde ledd presiserer dette nærmere:

«Den ordinære årspremie skal utjevnes i den enkelte forsikringsgivers fellesordning,

basert på pensjonsgrunnlaget. Engangspremier ved pensjonstilfellets inntreden, skal utjevnes i forsikringsgivers fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Premie for lønns- og G-regulering skal utjevnes i en fellesordning i forhold til premiereserven. Administrasjonstillegget i premien skal utjevnes i en fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget.

Forsikringsgivers fellesordning for utjevning av alle premieelementene skal utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder. Med partens samtykke kan forsikringsgiver skille ut bedriftskunder organisert som egne juridiske subjekter, som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år, i en egen utjevningsordning.

Egne pensjonskasser skal utjevne premieelementene innen sitt dekningsområde.»

Dette innebærer at alle kommuner og bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde skal være med i samme premieutjevningsselleskap.

Med mindre partene er enige om å ha enkelte bedrifter som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år i et eget utjevningsselleskap.

Fylkeskommuner skal utgjøre et eget premieutjevningsselleskap i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse.

Les mer om premieutjevning i kapittelet *Premie og pensjonskostnader.*

3.TJENESTEPENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR

TPO

- Kommunal tjenstepensjonsordning er tilpasset pensjonsreformen på følgende måte:
 - Levealdersjusteres fra 67 år
 - Levealdersjusteringen skjer på samme måte som for folketrygdens alderspensjon
 - Pensjonsregulering som i folketrygden
 - Det er innført individuell garanti for pensjonen på 66 prosent av lønn for alle som er født i 1958 eller tidligere
 - Samordningsregler for fradrag for folketrygd ved beregning av pensjon er bare bestemt for de som er født før 1954
 - Tjenstepensjonen blir beregnet som om folketrygden blir tatt ut fra 67 år, selv om den tas ut tidligere

Nye regler for uføre fra 2015

- Ny uføretrygd i folketrygden
- Skattlegges som lønnsinntekt
- Ny uførepensjon i kommunal sektor
- Krav om minst 20 prosent uføregrad for å ha rett til en uførepensjon

AFP

- Offentlig AFP er en tidsbegrenset ytelse fra 62–67 år.
 - Fra 62–65 år blir AFP beregnet etter folketrygdens regelverk
 - Fra 65–67 år blir AFP beregnet som en tjenstepensjon
- AFP skal ikke levealderjusteres, men reguleres med lønnsveksten fratrasket 0,75 prosent
- AFP kan tas ut delvis

3.1 INNLEDNING

I 2011 ble det i forbindelse med pensjonsreformen gjort omfattende endringer i folketrygdens alderspensjon. Det ble innført en ny opptjeningsmodell for personer i yngre årskull, mulighet for fleksibelt uttak av pensjon fra 62 år, mulighet til å kombinere alderspensjon med arbeidsinntekt uten at alderspensjonen ble avkortet, levealdersjustering av pensjoner og nye regler for regulering av pensjoner.

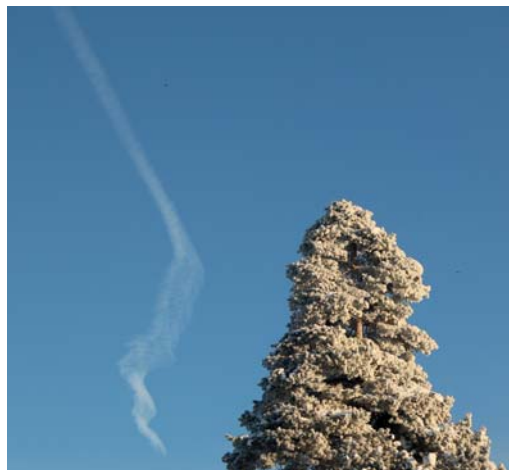
Offentlige tjenestepensjonsordninger og offentlig AFP ble i lønnsoppgjøret i 2009 endret for å tilpasses innføringen av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011. Det ble innført levealdersjustering av de offentlige tjenestepensjonsordningene og samme reguleringsregler som i folketrygden.

Avtalen fremgår av tariffpartenes enighetsprotokoll av 04.06.09 – «Avtale om offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor» – i Riksmeklingsmannens møtebok av samme dato. Endringene i pensjonsreglene ble tatt inn i Hovedtariffavtalen (HTA) i KS' sektor i forbindelse med tariffoppgjøret i 2010, jf. Riksmeklingsmannens møtebok av 09. 06.10. Riksmeklingsmannens møtebok er inntatt i sin helhet bakerst i Hovedtariffavtalen 2010.

I tillegg til disse endringene i alderspensjon, ble det fra 01.01.15 innført en ny uføretrygd i folketrygden og en ny uførepensjonsordning i offentlig tjenestepensjon.

3.1.1 NY OFFENTLIG TJENESTEPENSJON

Arbeids- og sosialministeren (ASD) og partene i arbeidslivet ble den 12.06.15 enige om å



starte et arbeid med sikte på å finne bedre pensjonsløsninger for offentlige ansatte. ASD skulle i første omgang utarbeide en rapport om nye pensjonsordninger for ansatte i offentlig sektor, samt overgangsregler fra dagens ordninger.

ASD offentliggjorde den 17.12.15 en utredning om ny pensjonsløsning for ansatte i offentlig sektor. Rapporten er utarbeidet av en arbeidsgruppe i ASD. Gruppen har hatt seks møter med partene i arbeidslivet i forkant av rapporten. I nyhetssaken heter det blant annet: «Rapporten skal være grunnlag for å vurdere om man sammen med partene skal arbeide for å oppnå enighet om nye pensjonsordninger for offentlig ansatte. Dette innebærer at arbeidsgruppen ikke presenterer et konkret forslag til nye pensjonsordninger for offentlig ansatte, men i stedet beskriver et mulighetsrom som en ny ordning kan utformes innenfor.»

Det går fram av oppdragsbeskrivelsen til rapporten at ordningen skal være bedre

tilpasset pensjonsreformen, og arbeidsgruppen har tatt utgangspunkt i at:

- Alle år i jobb skal gi pensjonsopptjening
- Tjenestepensjonen skal beregnes uavhengig av folketrygden
- Pensjonen skal kunne tas ut fleksibelt fra 62 år og kombineres med arbeidsinntekt uten at pensjonen blir avkortet

Oppdragsbeskrivelsen er tatt inn som *Vedlegg 1* i rapporten.

Hele rapporten kan leses på:

https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/asd/dokumenter/2015/rapport_oftp_2015_12_17.pdf

Hvordan den videre prosessen med å utforme en ny offentlig tjenestepensjon i statlig sektor skal foregå er imidlertid uavklart per i dag.

I kommunal sektor har partene i forbindelse med hoved tariffoppgjøret 2016 protokollfestet følgende:

«d) Pensjon i tariffperioden

Partene er enige om å fortsette arbeidet med å tilpasse pensjonsordningen i KS-området til den nye folketrygden og pensjonsordningen i staten, der dette er hensiktsmessig. Arbeidet skal, dersom det legges til rette for det, skje i samspill med staten.

Arbeidet i det partssammensatte pensjonsutvalget videreføres. Pensjonsutvalget skal etter behov initiere pensjonsutredninger av betydning for kommunal sektor og følge disse opp i utvalgsarbeidet.

Partene er enige om at følgende premisser skal legges til grunn for det videre arbeidet: Fremtidig tjenestepensjonsordning i KS-området skal omfatte tjenestepensjon og AFP-ytelse, og blant annet bygge på livsvarige ytelser i en felles offentlig tjenestepensjon med overføringsavtale, som er bedre tilpasset folketrygden.

En fremtidig ordning bør blant annet bidra til å:

- gi gode insentiver til å stå i arbeid
- gi akseptable og forutsigbare kostnader
- gi kommuneansatte gode pensjoner tilpasset sektorens kjønns- og yrkesmønstre
- være et forutsigbart og enklere system
- bedre mobiliteten i arbeidsmarkedet
- ivareta kjønns- og aldersnøytralitet»

3.2 ENDRINGER I ALDERSPENSJON FRA OFFENTLIG TJENESTEPENSJON

3.2.1 LEVEALDERSJUSTERING, FLEKSIBELT UTTAK OG INDIVIDUELL GARANTI

Levealdersjustering ble innført i folketrygdens alderspensjon og offentlige tjenestepensjonsordninger fra 01.01.11. I folketrygden er det mulighet for fleksibelt uttak av alderspensjon etter nøytrale uttaksregler fra 62 til 75 år. Det er ikke åpnet for tilsvarende fleksibelt uttak av offentlig tjenestepensjon. Det vil si at slik pensjon tidligst kan tas ut fra 67 år, for ansatte som ikke har særaldersgrense. Levealdersjustering betyr at den enkeltes alderspensjon blir justert etter forventet levealder for sitt årskull. For årskull til og med 1953-kullet, som får folketrygdens alderspensjon fullt ut beregnet etter gamle

opptjeningsregler, gjennomføres levealdersjustering ved hjelp av forholdstall som fastsettes av Arbeids- og velferdsdirektoratet for årskull fra og med 1943-kullet. Ny alderspensjon fra folketrygden, som fases gradvis inn fra og med 1954-kullet og som gjelder fullt ut fra og med 1963-kullet, skal levealdersjusteres med delingstall som fastsettes av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Årskullene som får både gammel og ny folketrygd vil få den delen av pensjonen som beregnes som gammel alderspensjon levealdersjustert med forholdstall og den delen av pensjonen som beregnes som ny alderspensjon levealdersjustert med delingstall. Offentlig tjenestepensjon skal levealdersjusteres på samme måte som folketrygdens alderspensjon, det vil si at det enkelte medlems fødselsår avgjør om tjenestepensjonen skal levealdersjusteres med forholdstall, delingstall eller både forholdstall og delingstall.

Les mer om forholdstall og delingstall på NAVs hjemmesider:

<https://www.nav.no/no/Person/Pensjon/Alderspensjon/Relatert+informasjon/Forholdstall+og+delingstall.353457.cms>

Reglene for beregning av samordning av offentlig tjenestepensjon med alderspensjon fra folketrygden er tilpasset de nye fleksible uttaksreglene i folketrygden. Hovedregelen er at samordningen skal skje som om alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig med tjenestepensjonen, det vil si at det ikke spiller noen rolle for samordningen når folketrygden faktisk blir tatt ut. Offentlig tjenestepensjon skal også samordnes mot eventuell pensjon fra den private AFP-ordningen.

Levealdersjustering vil si at den enkeltes pensjon ved gitt uttaksalder skal justeres etter forventet levealder for sitt årskull.

Nøytralt uttak innebærer at størrelsen på årlig pensjon fra folketrygden avhenger av hvilket tidspunkt pensjonen tas ut. Årlig pensjon blir høyere jo senere den tas ut. Beregningen av alderspensjonen fra offentlig tjenestepensjon fra 67 år påvirkes imidlertid ikke av når fleksibel alderspensjon i folketrygden tas ut (for de som måtte velge denne løsningen i stedet for å ta ut AFP).

Det er innført en individuell garantiordning i offentlige tjenestepensjonsordninger for alle som er født i 1958 eller tidligere. Denne ordningen sikrer at personer som har full opptjeningstid får en samlet pensjon etter levealdersjustering fra tjenestepensjon og folketrygd som er minimum 66 prosent av pensjonsgrunnlaget (pensjonsnivået som er definert i tjenestepensjonsordningen). Dersom summen av tjenestepensjon og alderspensjon fra folketrygden er lavere enn det garanterte beløpet på 66 prosent av pensjonsgrunnlaget, skal tjenestepensjonsordningen gi et garantitillegg slik at samlet pensjon likevel blir 66 prosent. Personer som ikke har full opptjening, har en forholdsmessig garanti. For eksempel har en person med 25 års opptjening en garanti på 25/30 av 66 prosent. Dette gir en garanti som sikrer en samlet pensjon på minst 55 prosent av pensjonsgrunnlaget.

Den individuelle garantiordningen

sikrer at medlemmer av offentlige tjenstepensjonsordninger som er født i 1958 eller tidligere får en samlet pensjon fra offentlig tjenstepensjon og folketrygden på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved 67 år etter 30 års opptjening.

3.2.2 REGULERING AV PENSJON OG PENSJONSGRUNNLAG

Alderspensjon fra offentlige tjenstepensjonsordninger og offentlig AFP under utbetaling reguleres fra 2011 etter de nye reguleringsreglene i folketrygden. Det vil si at pensjonene blir regulert i takt med utviklingen i den alminnelige lønnsveksten i samfunnet (tilsvarende veksten i folketrygdens grunnbeløp (G)), for deretter å trekke fra 0,75 prosent. Denne reguleringen gjelder også for personer som tar ut alderspensjon ved særaldersgrense.

Pensjonsgrunnlaget for personer som har fratrådt med rett til oppsatt pensjon skal reguleres i takt med lønnsveksten frem til uttakstidspunktet.

Pensjonsgrunnlaget for alderspensjonister som har tatt ut pensjon ved særaldersgrense eller har tatt ut AFP skal omregnes ved 67 år. Pensjonsgrunnlaget blir da oppregulert med lønnsveksten (G-veksten) fra fratredelsesalderen til 67 år. Ved 67 år beregnes alderspensjonen på nytt, levealdersjusteres og samordnes med alderspensjon fra folketrygden. Pensjonsgrunnlaget skal oppreguleres på tilsvarende måte ved 65 år

for medlemmer som har tatt ut AFP før 65 år, og som fra 65 år skal ha AFP beregnet som tjenstepensjon.

Uførepensjoner og etterlattepensjoner under utbetaling skal for øvrig reguleres i takt med alminnelig lønnsvekst (G-vekst) frem til 67 år og deretter reguleres som alderspensjon under utbetaling.

3.2.3 AVGRENSNING

Gammel folketrygd gjelder som omtalt over for årskull til og med 1953-kullet. Disse årskullene får folketrygdens alderspensjon i sin helhet opptjent og beregnet etter reglene for gammel alderspensjon, men fra 2011 har folketrygden også for disse fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering.

Årskullene fra og med 1954-kullet vil få folketrygdens alderspensjon beregnet helt eller delvis etter reglene for ny alderspensjon. Det er foreløpig ikke vedtatt nye samordningsregler som definerer hvordan samordningen av offentlig tjenstepensjon og ny alderspensjon skal foretas. I Prop. 107 L (2009–2010) heter det følgende om dette:

«Årskullene fra og med 1954-kullet til og med 1958-kullet omfattes av nye opptjeningsregler i folketrygden og av den individuelle garantien fra tariffoppgjøret 2009. Årskullene fra og med 1959-kullet omfattes av nye opptjeningsregler i folketrygden, men ikke av den individuelle garantien.

Departementet vil komme tilbake med forslag om tilpasning i reglene for tjenstepensjon og samordning for årskullene fra og med 1954-kullet».

I rapporten fra Arbeids- og sosialdepartementet 17.12.15 om ny offentlig tjenestepensjon, er det presentert en skisse til regler for samordning av offentlig tjenestepensjon med alderspensjon fra folketrygden.

3.2.4 TILPASNING AV HOVEDTARIFFAVTALEN INNEN KS' SEKTOR TIL NY FOLKETRYGD

Fra 2011 er kommunale tjenestepensjonsordninger tilpasset ny folketrygd med følgende endringer:

- Det er innført levealdersjustering
- Det er innført nye regler for regulering av pensjon
- Det er innført individuell garanti for pensjonen på 66 prosent av lønn for alle som er født før 1959 og har minst 30 års opptjening
- Samordningsregler for fradrag for folketrygd ved beregning av pensjon er bare bestemt for de som er født før 1954
- Tjenestepensjonen beregnes ut fra at folketrygden blir tatt ut fra 67 år selv om den tas ut tidligere

Prinsippet om levealdersjustering er nedfelt i HTA kapittel 2 punkt 2.1.3. Prinsippet om individuell garanti er nedfelt i HTA kapittel 2 punkt 2.1.4. De endrede regler for regulering av alderspensjon er nedfelt i HTA kapittel 2 punkt 2.1.6.

I det følgende illustreres prinsippene levealdersjustering, fleksibelt uttak og individuell garanti gjennom fire beregningseksempler.

3.2.5 EKSEMPEL PÅ LEVEALDERSJUSTERING AV OFFENTLIG TJENESTEPENSJON

Når tjenestepensjon og alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig, skal tjenestepensjon og samordningsfradrag først beregnes etter dagens regler, og deretter levealdersjusteres. Levealdersjusteringen av offentlig tjenestepensjon gjennomføres da ved at både brutto tjenestepensjon og samordningsfradragene divideres med forholdstallet i folketrygden som gjelder for den enkelte på uttakstidspunktet.

Eksempel 1 viser en person født i 1953 som har en sluttlønn på 5,5 G, og som tar ut alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. Forholdstall ved 67 år for 1953-kullet er fastsatt av NAV til 1,055. Dette forholdstallet benyttes i levealdersjusteringen av brutto tjenestepensjon og samordningsfradragene. Folketrygdens alderspensjon tas her ut samtidig med tjenestepensjonen, slik at forholdstall 1,055 også skal benyttes ved levealdersjustering av folketrygdens alderspensjon.

Alderspensjonen levealdersjusteres som illustrert i *Eksempel 1*. Eksemplet viser at levealdersjusteringen reduserer samlet pensjon med 18 423 kroner. Om lag en fjerdedel av denne reduksjonen (4 332 kroner) skyldes levealdersjusteringen av offentlig tjenestepensjon. Resten av reduksjonen (14 091 kroner) skyldes at alderspensjonen fra folketrygden har blitt levealdersjustert. Samlet pensjon etter levealdersjustering utgjør 67,6 prosent av pensjonsgrunnlaget. Dersom inntekten hadde vært høyere eller lavere, ville de beløpsmessige utslagene blitt henholdsvis høyere eller lavere.

Eksempel 1: Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning ved 67 år. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenestepensjon	326 947	326 947/1,055	309 902
- Samordningsfradrag	243 859	243 859/1,055	231 146
= Netto tjenestepensjon	83 088		78 756
+ Grunnpensjon fra folketrygden	90 068	90 068/1,055	85 373
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	180 226	180 226/1,055	170 830
= Samlet pensjon	353 382		334 959
Kompensasjonsgrad (%)	71,3		67,6

Kilde: Eksempelen bygger på tabell 11.2 i Prop. 107 L (2009-2010). Pensjonene er imidlertid oppjustert til G per 01.05.2015 (90 068 kroner), og det er lagt til grunn fastsatt forholdstall for 1953-kullet fra NAV.

3.2.6 EKSEMPEL PÅ UTTAK AV ALDERS-PENSJON FRA FOLKETRYGDEN FØR 67 ÅR

Eksempel 2 viser levealdersjusteringen av alderspensjon fra offentlig tjenestepensjon ved 67 år når folketrygdens alderspensjon er tatt ut ved 62 år. Det tas utgangspunkt i samme beregningsgrunnlag som i *Eksempel 1*.

Ved uttak av folketrygdens alderspensjon divideres denne alderspensjonen med forholdstallet som gjelder ved 62 år. Forholdstallet ved 62 år er fastsatt av NAV til 1,340 for personer født i 1953. Når vedkommende fyller 67 år og tar ut offentlig tjenestepensjon, skal denne pensjonen samordnes med folketrygdens alderspensjon. Pensjon og samordningsfradrag skal da levealdersjusteres. Ved levealdersjustering av tjeneste-

pensjon og samordningsfradrag skal forholdstallet ved 67 år (1,055) benyttes.

Eksempel 2 illustrerer at pensjonen fra offentlig tjenstepensjonsordning ikke påvirkes av at folketrygdens alderspensjon er tatt ut før tjenestepensjonen tas ut. Tjenestepensjon etter samordning er 78 756 kroner, som er samme beløp som i *Eksempel 1*, der folketrygdens alderspensjon ble tatt ut samtidig med tjenestepensjonen.

Samlet pensjon er likevel vesentlig lavere i *Eksempel 2* enn i *Eksempel 1*. Dette skyldes at folketrygdens alderspensjon er lavere fordi den er tatt ut ved 62 år, og dermed er dividert på et høyere forholdstall.

Eksempel 2: Levealdersjustering av offentlig tjenstepensjon. Uttak av alderspensjon fra folketrygden ved 62 år og alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning ved 67 år. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenstepensjon	326 947	326 947/1,055	309 902
- Samordningsfradrag	243 859	243 859/1,055	231 146
= Netto tjenstepensjon	83 088		78 756
+ Grunnpensjon fra folketrygden	90 068	90 068/1,340	67 215
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	180 226	180 226/1,340	134 497
= Samlet pensjon	353 382		280 468
Kompensasjonsgrad (%)	71,3		56,6

Kilde: Eksempelen bygger på tabell 11.5 i Prop. 107 L (2009-2010). Pensjonene er imidlertid oppjustert til G per 01.05.2015 (90 068 kroner), og det er lagt til grunn fastsatt forholdstall for 1953-kullet fra NAV.



3.2.7 EKSEMPEL PÅ BEREKNING AV PENSJON VED UTTAK AV ALDERSPENSJON ETTER 67 ÅR

Også ved uttak av pensjon etter 67 år skal samordning og levealdersjustering ha som utgangspunkt at folketrygd og tjenstepensjon er tatt ut samtidig. Dersom pensjonsuttaket utsettes, vil forholdstallet pensjonene skal deles på bli lavere enn ved 67 år. Det er imidlertid lagt inn en begrensning med hensyn til hvor lavt forholdstallet kan bli for levealdersjustering av tjenstepensjonen. Dersom forholdstallet ved uttaksalderen er lavere enn 1,000, skal forholdstall 1,000 likevel benyttes i levealdersjusteringen av tjenstepensjonen. Forholdstallene som benyttes for levealdersjustering av folketrygden i samordningsberegningen skal imidlertid ikke begrenses til 1,000. Fradragene skal dermed

alltid divideres med forholdstallet i folke-trygden, også om dette er lavere enn 1,000.

Eksempel 3 viser hvordan pensjonen beregnes dersom eksempelpersonen i *Eksempel 1* velger å utsette uttaket av pensjon til fylte 68 år. Eksempelen viser at siden forholdstallet som benyttes ved levealdersjusteringen av offentlig tjenstepensjon ikke skal være lavere enn 1,000, vil brutto tjenstepensjon bli dividert med 1,000, mens samordningsfradrag og folketrygdens alderspensjon vil bli dividert med det faktiske forholdstallet i folketrygden for dette årskullet ved 68 år, 0,999.

Hadde vedkommende ventet enda lenger med å ta ut pensjon, ville forholdstallet for levealdersjustering av tjenstepensjonen blitt liggende fast på 1,000, mens forholdstallet for samordningsfradrag og folketrygdens alderspensjon ville blitt stadig lavere. Dermed ville samordningsfradragene blitt stadig høyere, slik at netto (utbetalt) offentlig tjenstepensjon ville blitt stadig lavere. Den samlede pensjonen fra tjenstepensjonsordningen og folketrygden ville imidlertid ikke blitt endret.

Eksempel 3: Pensjonsberegning ved uttak av tjenstepensjon ved 67 og 68 år. 1953-kullet.

	Uttak ved 67 år		Uttak ved 68 år	
	Levealders-justering	Pensjon etter levealders-justering	Levealders-justering	Pensjon etter levealders-justering
Brutto tjenstepensjon	326 947/1,055	309 902	326 947/1,000	326 947
- Samordningsfradrag	243 859/1,055	231 146	243 859/0,999	244 013
= Netto tjenstepensjon		78 756		82 844
+ Grunnpensjon fra folketrygden	90 068/1,055	85 373	90 068/0,999	90 158
+ Tilleggs pensjon fra folketrygden	180 226/1,055	170 830	180 226/0,999	180 406
= Samlet pensjon		334 959		353 408
Kompensasjonsgrad (%)		67,6		71,3

Kilde: Eksempelen bygger på tabell 11.6 i Prop. 107 L (2009-2010). Pensjonene er imidlertid oppjustert til G per 01.05.2015 (90 068 kroner), og det er lagt til grunn fastsatt forholdstall for 1953-kullet fra NAV.



3.2.8 EKSEMPEL PÅ INDIVIDUELL GARANTIORDNING

Den individuelle garantiordningen sikrer at samlet pensjon etter levealdersjustering, og gitt at folketrygden tas ut fra 67 år, ikke blir lavere enn 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved full opptjeningstid, det vil si pensjonsnivået som er definert i tjenstepensjonsordningen. Dersom summen av netto tjenstepensjon og alderspensjon fra folketrygden er lavere enn 66 prosent av pensjonsgrunnlaget, skal tjenstepensjonsordningen gi et garantitillegg slik at samlet pensjon likevel blir 66 prosent.

Den individuelle garantien kom ikke til anvendelse i *Eksempel 1* og *Eksempel 2*. At samlet pensjon ble høyere enn pensjonsnivået som er garantert i pensjonsordningen (66 prosent) etter levealdersjusteringen, skyldes at deler av folketrygdens ytelser er unntatt fra samordning (samordningsfordeler). I *Eksempel 1* utgjorde samordningsfordelene 26 435 kroner (før levealdersjustering), eller 5,3 prosent av pensjonsgrunnlaget, slik at samlet pensjon før levealdersjustering var 71,3 prosent. I *Eksempel 2* ble folketrygden

tatt ut fra 62 år, slik at pensjonen fra 67 år kun ble 56,6 prosent. Ved prøving av den individuelle garantien legges det imidlertid til grunn at folketrygden tas ut samtidig med tjenstepensjonen, det vil si fra 67 år i dette eksempelet. Dermed blir regnestykket for prøvingen av garantien identisk med *Eksempel 1*.

Dersom det legges til grunn at vedkommende er gift i stedet for enslig, reduseres samordningsfordelene fordi grunnpensjonen fra folketrygden i eksempelet reduseres fra 90 068 kroner (1 G per 01.05.15) til 76 558 kroner (0,85 G) uten at samordningsfradraget endres. Pensjonen beregnes da som illustrert i *Eksempel 4*. Samlet pensjon etter levealdersjusteringen blir nå 322 156 kroner, det vil si en kompensasjonsgrad på 65,0 prosent. Dermed blir samlet pensjon 4 791 kroner lavere enn pensjonsnivået vedkommende er sikret gjennom den individuelle garantien. Den offentlige tjenstepensjonsordningen må dermed utbetale et garantitillegg på 4 791 kroner i tillegg til ordinær tjenstepensjon slik at samlet pensjon blir lik 66 prosent av pensjonsgrunnlaget.

Eksempel 4: Levealdersjustering av offentlig tjenstepensjon. Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning ved 67 år. Gift. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenstepensjon	326 947	326 947/1,055	309 902
- Samordningsfradrag	243 859	243 859/1,055	231 146
= Netto tjenstepensjon	83 088		78 756
+ Grunnpensjon fra folketrygden	76 558	76 558/1,055	72 567
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	180 226	180 226/1,055	170 830
= Samlet pensjon	339 872		322 156
Kompensasjonsgrad (%)	68,6		65,0
+ Garantitillegg			4 791
= Samlet pensjon			326 947
Kompensasjonsgrad (%)			66,0

Eksempelen bygger på tabell 11.8 i Prop. 107 L (2009-2010). Pensjonene er imidlertid oppjustert til G per 01.05.2015 (90 068 kroner), og det er lagt til fastsatt forholdstall for 1953-kullet fra NAV.

3.3 NYE UFØREPENSJONSORDNINGER FRA 2015

3.3.1 NY UFØRETRYGD I FOLKETRYGDEN

Det ble innført ny uføreytelse i folketrygden tilpasset pensjonsreformen fra 01.01.15, som nå kalles uføretrygd og ikke uførepensjon. Den nye uføretrygden beregnes som 66 prosent av inntekten i de tre beste av de fem siste årene før uførheten oppsto. Kun inntekt opp til 6 ganger folketrygdens grunnbeløp (G) skal medregnes. Det kreves en uføregrad på minst 50 prosent for å få uføretrygd fra folketrygden.

Den nye uføretrygden gjelder fullt ut for nye uføretilfeller fra 2015. Personer som allerede mottok uførepensjon fra folketrygden per 01.01.15 ble overført til det nye regelverket på en slik måte at den enkelte får om lag samme uføreytelse etter skatt som tidligere.

Frem til 2015 ble uføreytelsen fra folketrygden skattlagt som pensjonsinntekt. Fra 2015 skal den imidlertid skattlegges som lønnsinntekt. Denne endringen medfører skattenivået blir høyere enn tidligere. For å kompensere for økt beskatning er nivået på ny uføretrygd før skatt høyere enn nivået på den gamle uførepensjonen før skatt, slik at ytelsen etter skal bli om lag som tidligere.

Med ny uføretrygd fulgte også nye regler for avkortning av uførepensjon mot arbeidsinntekt. Med disse reglene kan uføre har arbeidsinntekt fra dag én etter at de har fått innvilget uføretrygd. Uføretrygden reduseres forholdsmessig dersom arbeidsinntekten overstiger 0,4 G (gitt full uførepensjon). Den fastsatte uføregraden skal imidlertid ikke endres selv om den uføre har arbeidsinntekt som fører til avkortning av uføretrygden.

For å avstemme utbetalingene fra uføretrygden mot eventuell inntekt, blir det innført et etteroppgjør for uføre på samme måte som et ligningsoppgjør, som først er klart året etter. Samtidig er det viktig at den enkelte selv melder fra til NAV om mulig inntekt, slik at utbetalingene av uføretrygd er mest mulig tilpasset eventuell inntekt og den uføre ikke risikerer å måtte betale tilbake (eller få

mindre utbetaling etterpå) i forbindelse med uføreoppgjøret.

3.3.2 NY UFØREPENSJON I KOMMUNAL SEKTOR

Det ble det innført en ny uførepensjonsordning i de offentlige tjenstepensjonsordningene samtidig med innføring av ny uføretrygd i folketrygden fra 01.01.15. Kapittel 8 i *Vedtekter for Tjenstepensjonsordning – TPO* regulerer ny uførepensjon i kommunal sektor.

Den nye uførepensjonen beregnes uavhengig av, og som et direkte tillegg til ytelsen fra folketrygden (nettopensjonsordning). Pensjonen utgjør 3 prosent av pensjonsgrunnlaget opp til 6 G og 69 prosent av pensjonsgrunnlag mellom 6 og 12 G. I tillegg skal det gis et kronetillegg på 0,25 G, som likevel ikke



skal kunne utgjøre mer enn 6 prosent av pensjonsgrunnlaget. Pensjonsgrunnlaget skal fremdeles være lik sluttlønn. Barnetillegget til uførepensjonen er endret.

Også uførepensjon fra kommunal sektor skal fra 01.01.15 skattlegges som lønnsinntekt, mens den tidligere ble beskattet som pensjon. Uførepensjon utbetales dersom uføregraden er minst 20 prosent. Dersom det innvilges uførepensjon for uføregrader som ikke gir rett til uføretrygd fra folketrygden, det vil si mindre enn 50 prosent uføregrad, skal pensjonen beregnes som 69 prosent av all inntekt opp til 12 G.

I tillegg til endringene i hvordan ytelsen skal beregnes, er det innført et krav om minst 20 prosent uføregrad for å ha rett til en uførepensjon. Tidligere var det ikke noe krav på hvor stor uføregraden måtte være for å få uførepensjon.

Fra 2015 skal overgangen fra uførepensjon til alderspensjon skje ved 67 år for de som har aldersgrense 70 år. Samtidig skal alderspensjonsopptjeningen stoppe ved 67 år. Tidligere skjedde overgangen til alderspensjon først ved 70 år, og det ble gitt opptjening av alderspensjon til 70 år.

Fra 2015 er regelverket for kombinasjon av uførepensjon og arbeidsinntekt i utgangspunktet det samme som for ny uføretrygd i folketrygden. Dersom det ikke utbetales uføretrygd fra folketrygden avkortes uførepensjonen fra første krone ut over en inntektsgrense som skal tilsvare den inntekten pensjonisten er forutsatt å kunne skaffe seg etter uførheten (det vil si at inntektsgrensen ikke tillegges 0,4 G slik som tilfellet er når det også utbetales uføretrygd fra folketrygden). Det utbetales ikke uførepensjon når inntekten utgjør mer enn 80 prosent av samlet inntekt før uførhet.



Fra Riksmeklerens protokoll av 26.05.14:

«d) Vedrørende de nye uførepensjonsreglene

Styret for pensjonskontoret bør følge nøye med på situasjonen for uføre ved overgang til nye regler. Dette bør gjelde både de som er uføre på overgangstidspunktet, og nye uføretilfeller etter at nye regler er trådt i kraft.»

Etter at det nye regelverket trådte i kraft, har det blitt avdekket noen utilsiktede konsekvenser. Arbeids- og sosialdepartementet har i ettertid gjort forskriftsendringer for å korrigere regelverket. Pensjonskontoret vil fortsette å følge med på situasjonen.

I hovedtariffoppgjøret 2016 ble bokstav d) ovenfor videreført i *Vedlegg til protokoll*, punkt IV til protokoll bokstav f).

3.4 AVTALEFESTET PENSJON (AFP) – OFFENTLIG SEKTOR

Regelverket for avtalefestet pensjon (AFP) i offentlig sektor er i henhold til avtalen i lønnsoppgjøret i 2009 endret når det gjelder reglene for regulering. Offentlig AFP reguleres fra 2011 etter de nye reguleringsreglene i folketrygden. Les mer om dette i punkt 3.2.2. Offentlig AFP er en tidsbegrenset yelse fra 62 til 67 år. Det er et vilkår for å få AFP at en står i stilling på uttakstidspunktet og for øvrig fyller visse individuelle vilkår om forutgående opptjening m.v. Stillingen kan fratres helt eller delvis, det vil si at AFP kan tas ut delvis. Men det kan ikke tas ut mer i AFP en det som tilsvarer nedgang i stillingen.

Fra 62 til 65 år beregnes AFP i offentlig sektor som en alderspensjon fra folketrygden beregnet etter gamle regler, det vil si med grunnpensjon, tilleggspensjon og/eller særtillegg (folketrygdberegnet AFP). I tillegg ytes et særskilt AFP-tillegg på 20 400 kroner.

Fra 65 år beregnes AFP i utgangspunktet som en tjenstepensjon. Dersom en folke-trygdberegnet AFP gir en høyere yelse, har imidlertid pensjonisten krav på dette beløpet i AFP også etter 65 år. AFP er en yelse som er samordningspliktig mot folketrygden (med unntak av AFP-tillegget).

Personer i offentlig sektor kan ikke kombinere uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år med uttak av folketrygd- eller tjenstepensjonsberegnet AFP.

Personer som har tatt ut alderspensjon fra folketrygden helt eller delvis, og som senere ønsker å ta ut AFP (og fremdeles fyller vilkårene for AFP), har anledning til dette dersom utbetalingen av folketrygdens alderspensjon stoppes.

Tilsvarende kan personer som har tatt ut AFP helt eller delvis velge å ta ut folketrygdens alderspensjon i stedet, men da må AFP stoppes.

AFP i offentlig sektor skal ikke levealdersjusteres.

Ved overgang til vanlig alderspensjon ved 67 år vil tjenstepensjonen bli levealdersjustert.



4. FORSIKRINGS- VIRKSOMHETSLOVEN OG FINANSFORETAKSLOVEN

Forsikringsvirksomhetsloven

- krav til oppdeling av pensjons-
innretningenes forvaltningskapital
 - selskapsportefølje
 - kollektivportefølje
- angir hvordan avkastning og over-
skudd skal fordeles mellom kunde
og selskap
- angir hva pensjonsinnretningene kan
ta premie for
- regulerer premieutjevning i
kommunale ordninger

Finansforetaksloven – ny fra 01.01.16

- Solvenskrav – innføring av Solvens II
- Kapitalkrav
 - tilstrekkelig kapital
 - ansvarlig kapital til å dekke:
 - solvenskrav
 - minstekapital

4.1 INNLEDNING

Pensjonsinnretningenes (livsforsikrings-selskap og pensjonskasser) virksomhets-betingelser, herunder krav til egenkapital, styre, vedtekter med mer, er regulert gjennom forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) og finansforetaksloven med forskrifter. Forsvl. angir videre enkelte punkter der lov om foretakspensjon gjøres gjeldende også for kommunale ordninger, som for eksempel reglene knyttet til premiefond. I forbindelse med innføring av Solvens II fra 01.01.16. er det gjennomført en omlegging av forsvl., ved at deler av loven er blitt flyttet over i en ny samlet lov for finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven). Samtidig er det i finansforetaksloven med utfyllende forskrifter gjort tilpasninger i tråd med kravene i Solvens II. De nye solvenskravene er gjort gjeldende kun for livsforsikringsselskaper, mens det både i norsk og europeisk regi arbeides med å utvikle tilsvarende regler for pensjonskasser.

4.2 FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN

4.2.1 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 2

Lovens kapittel 2 med utfyllende forskrifter omhandler regler for pensjonskasser.

4.2.2 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 3

Bestemmelsen i dette kapittelet gjelder for alle foretak som blant annet tilbyr kollektiv livsforsikring, med mindre bestemmelsene i kapittel 4 om kommunale pensjonsordninger gir andre regler.



Lovens kapittel 3 omhandler blant annet regler om premier, pristariff, overskuddsdeling, kapitalforvaltning og bufferavsetninger.

Oppdeling av livselskapenes kapital

Pensjonsinnretningens forvaltningskapital deles inn i:

- selskapsportefølje (pensjonsinnretningens midler)
- kundemidler
 - kollektivporteføljen
 - investeringsvalgporteføljen

Midler i kollektivporteføljen er knyttet til avtaler der forsikringsselskapet er ansvarlig for kapitalforvaltningen for alle slike avtaler under ett, mens avtaler der kunden selv er

ansvarlig for kapitalforvaltningen (innenfor gitte begrensninger) er plassert i investerings-
valgporteføljen.

Eiendelene i porteføljene skal holdes adskilt.

Selskapsporteføljen består av eiendeler som motsvarer pensjonsinnretningens ansvarlige kapital. Denne porteføljen skal sikre pensjonsinnretningen en tilfredsstillende avkastning på egenkapitalen, i tillegg til eventuell fortjeneste ved de ulike premietariffene. Pensjonsinnretningen bestemmer selv hvordan midlene i selskapsporteføljen skal forvaltes, dog innenfor krav om forsvarlighet. Avkastningen på selskapsporteføljen skal tilføres pensjonsinnretningens midler.

Det følger av forsvl. § 3-11 annet og tredje ledd at *«Eiendeler som motsvarer forsikringskapital knyttet til foretakets kontrakter med kontraktfastsatte forpliktelser skal inngå i kollektivporteføljen. Som kontraktfastsatte forpliktelser regnes forpliktelser som ikke er knyttet til verdien av særskilt investeringsportefølje.*

Eiendeler som motsvarer forsikringskapital knyttet til verdien av særskilte investeringsvalgporteføljer skal inngå i investeringsvalgporteføljen.»

Loven åpner for at hver av porteføljene kan deles i flere underporteføljer.

Pris- og overskuddsmodell for tjenestepensjonsordninger

Premien er en betaling for å sikre den fremtidige pensjonen som pensjonsinnretningen har forpliktet seg til å innfri overfor





medlemmet av pensjonsordningen. Bak premien ligger det en premietariff med forutsetninger om dødelighet og uførhet. Det er også gjort forutsetninger om at det hvert år minst skal tilføres en garantert avkastning, gjerne kalt beregningsrente.

Krav til utformingen av premietariffene er gitt i forsvl. § 3-3 som også gjelder for pensjonskasser. Premietariffene skal gjelde pris for forsikringsrisiko, pris for administrasjons- og forvaltningskostnader, samt pris for rentegaranti.

Premietariffene skal meldes til Finanstilsynet, som påser at tariffene er i samsvar med forsvl.s bestemmelser om forsvarlighet. Finanstilsynet kan gripe inn om det mener at premietariffene ikke tar tilstrekkelig hensyn til forsikringsrisikoen de skal gjenspeile. Det kan benyttes forskjellige forutsetninger om forventet gjenstående levetid eller forventet uførhet i forskjellige grupper av forsikrede.

Kapitalforvaltningsrisiko

Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/pensjon gjøres det forutsetninger om at pensjonsinnretningene vil oppnå avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om forventede fremtidige finansinntekter ikke var forskuttet.

Denne forutsetningen om oppnådd avkastning kalles *beregningsrente* (eller rentegaranti). For at de innbetalte premiene skal danne et tilstrekkelig grunnlag til å finansiere fremtidige pensjoner, må pensjonsinnretningen oppnå en faktisk avkastning som minst er lik beregningsrenten. På denne måten blir beregningsrenten også en garantert minsteavkastning på kundenes premieinnbetalinger, og dette omtales gjerne som at det er rentegaranti på disse midlene (såkalt «kundemidler»).



Beregningsrenten kan bestemmes av pensjonsinnretningen, eventuelt sammen med kunden, men Finanstilsynet angir maksimale grenser for hvor høy beregningsrenten kan være. For de aller fleste kommunale pensjonsordninger er beregningsrenten 3 prosent for all innbetaling før 01.01.12. For innbetalinger fra 01.01.12 til 01.01.15 er beregningsrenten 2,5 prosent og for innbetalinger etter 01.01.15 er beregningsrenten 2 prosent.

Bufferkapital

I tillegg til egenkapital, kan det foreligge annen bufferkapital i en pensjonsinnretning. Som nevnt skal kunden ha all avkastning på sine midler. Pensjonsinnretningen har imidlertid mulighet til å avsette noe av årets avkastning til såkalte tilleggsavsetninger, tilordnet den enkelte kunde. Forsvl. angir



nærmere regler for hvordan avsetningene kan bestemmes det enkelte år, og angir at tilleggsavsetningene uansett ikke kan overstige 12 prosent av premiereserven.

Dersom pensjonsinnretningen ikke oppnår en avkastning som er minst like stor som beregningsrenten, kan tilleggsavsetning for kunden belastes for det som mangler mellom 0 prosent og beregningsrenten.

Kursreguleringsfondet skal tilsvare summen av urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen. Kursreguleringsfondet skal ikke tilordnes kontraktene i kollektivporteføljen.

Tilleggsavsetninger og kursreguleringsfondet betegnes gjerne som kundens bufferkapital.



Rentegarantipremie

At pensjonsinnretningene garanterer en gitt avkastning, – beregningsrenten – innebærer at de har en forvaltningsrisiko; kundenes midler skal tilføres den garanterte avkastning selv om pensjonsinnretning har oppnådd en lavere avkastning på sine investeringer. Forsvl. har regler om at pensjonsinnretningene kan ta seg betalt for denne risikoen, og dette gjøres ved en såkalt rentegarantipremie.

Rentegarantipremie vil variere for hver enkelt kunde, og kan avhenge av:

- størrelsen på gjennomsnittlig beregningsrente i avtalen
- størrelsen på buffere for avtalen
- risikoprofilen i kapitalforvaltningen

Les også kapittelet *Premie og pensjonskostnader* i denne pensjonsveilederen.

4.2.3 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 4

Kapittel 4 omhandler særlige forhold knyttet til kommunale pensjonsordninger. Innledningsvis gis det en definisjon av hva som betraktes som en kommunal ordning. Videre angis det regler for premieutjevning, fellesordning for premieberegning med mer.

Premien til offentlige tjenstepensjonsordninger splittes i tre grupper:

- Årlig premie
- Reguleringspremie
- Særskilt engangspremie ved utbetaling

I tillegg kommer kostnader knyttet til administrasjon, forvaltning av pensjonsmidler og premie for at livsforsikringsselskapet eller pensjonskassen garanterer en viss avkastning (pris for rentegaranti). Det skal dessuten avsettes administrasjonsreserve mens en person er aktiv for å dekke utgifter knyttet til administrasjon og kapitalforvaltning når de en gang blir pensjonister.

Les også kapittelet *Premie og pensjonskostnader* i denne pensjonsveilederen.

4.2.4 HOVEDPUNKTER I LOVENS KAPITTEL 6

Kapittel 6 omhandler regelverket knyttet til flytting av kollektive pensjonsordninger. Regelverket angir oppsigelses- og oppgjørstider, pensjonsinnretnings mulighet til

å ta et flyttegebyr, oppgjørsmåte og beregning og håndtering av midler som skal flyttes.

Ved flytting av kollektiv pensjonsordning eller annen kollektivkontrakt skal kontraktens forholdsmessige andel av kursreguleringsfondet på beregningstidspunktet overføres og tilordnes kontrakten som tilleggsavsetninger. Selskapet har likevel adgang til å holde tilbake den forholdsmessige del av kursreguleringsfondet som utgjør inntil 2 prosent av kontraktens premiereserve.

4.3 HOVEDPUNKTER I FINANS- FORETAKSLOVEN

Finansforetaksloven, som ble gjort gjeldende fra 01.01.16, har som hovedformål å bidra til at det finansielle systemet er stabilt og robust. Loven omfatter alle finansforetak med virk-





somhet i Norge, nærmere bestemt banker, kredittforetak, finansieringsforetak, forsikringsforetak og pensjonsforetak. Felles for alle typer finansforetak er et generelt forbud mot å drive annen virksomhet og at det stilles bestemte krav til forsvarlig virksomhet, kapitalforvaltning m.v.

Lovens §§14-7 – 14-15 omhandler kapital- og solvenskrav for forsikringsforetak. Her slås det for det første fast at et forsikringsforetak som et minimum må ha tilstrekkelig kapital til å dekke sine pådratte forpliktelser, basert på en vurdering av markedsverdi både av eiendeler og forpliktelser. Utover dette skal forsikringsforetaket ha en ansvarlig kapital til å dekke et nærmere bestemt solvenskrav og et minstekapitalkrav. Solvenskapitalkravet skal dekke risikoen for tap av foretakets ansvarlige kapital i et «alt går galt samtidig» scenario, og da i teorien slik at det er minst 99,5 prosent sannsynlig at samlet tap, herunder forsikringsmessig og finansielt tap, over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede solvenskapitalkravet. Minstekapitalkravet skal beregnes slik at det i

teorien er minst 85 prosent sannsynlig at samlet tap over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede minstekapitalkravet. Gjennom utfyllende forskrifter er det fastsatt et omfattende og detaljert regelverk for en standardisert fremgangsmåte (modell) for beregningen av disse kapitalkravene. Som alternativ til standardmetoden kan det enkelte forsikringsselskap velge å utvikle egen internmodell som alternativ til standardmodellen. Internmodellen skal i tilfelle godkjennes av Finanstilsynet, men så vidt vites er det så langt ingen livsforsikringsselskaper som har valgt denne fremgangsmåten.

Forsikringsselskapene skal offentliggjøre sin solvens og finansielle stilling minst én gang i året.

Hvis et forsikringsselskap ikke oppfyller solvens- eller minstekapitalkravet, skal det underrette Finanstilsynet og legge en plan for å rette på forholdene. Er minstekapitalkravet ikke oppfylt, skal som hovedregel konsesjonen til å drive forsikringsvirksomhet trekkes tilbake.

5. AKTØRER I TJENESTE- PENSJONSMARKEDET

LIVSFORSIKRINGSSKAP

- Kommunal Landspensjonskasse (KLP) er den eneste tilbydereren av forsikret løsning i markedet for kommunal tjenestepensjon

PENSJONSKASSE

- En pensjonskasse er en selveiende institusjon med virksomhet som er basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretaket eller kommunen
- En interkommunal pensjonskasse er en pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner

INTERESSEORGANISASJONER

- Pensjonskasseforeningen
- Finans Norge

PENSJONSRÅDGIVER

- Flere aktører tilbyr rådgivning i pensjonsspørsmål



5.1 INNLEDNING

En kommune/fylkeskommune/bedrift eller virksomhet (heretter omtalt som kommunen) som skal etablere en tjenstepensjonsordning i tråd med *Vedtekter for tjenstepensjonsordning – TPO* (TPO) i Hovedtariffavtalen (HTA) innen KS-området, kan gjøre dette enten i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse.

Pensjonsinnretning brukes som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon innen KS' tariffområde (livsforsikringsselskap og pensjonskasser).

5.2 LIVSFORSIKRINGSSKAP

Forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) og lov om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven) regulerer hvordan forsikrings-

virksomheten skal drives, og påvirker ikke de ansattes pensjonsrettigheter.

Kommunale pensjonsordninger er spesielt omtalt i forsvl. kapittel 4.

I markedet for kommunal tjenstepensjonsordning er det i dag kun én aktuell tilbyder av forsikret løsning: Kommunal Landspensjonskasse (KLP).

Les mer om kommunal tjenstepensjon i forsikret løsning i kapittelet *Kommunal tjenstepensjon i et livsforsikringsselskap*.

5.2.1 STATUSMØTER MED KLP

I henhold til TPO § 16-4 avholdes jevnlig møter mellom Pensjonskontoret og tjenstepensjonsleverandørene. Fortiden avholdes møter med KLP.

5.3 PENSJONSKASSE

Pensjonskasser er i regulert i forsvl. kapittel 2. I tillegg er det gitt regler for livsforsikring i lovens kapittel 3, som også gjelder for pensjonskasser.

Kommunale pensjonsordninger er spesielt omtalt i forsvl. kapittel 4.

Les mer om pensjonskasseløsningen i kapittelet *Kommunal tjenestepensjon i en pensjonskasse*.

5.3.1 PENSJONSKASSER I KS' SEKTOR

Som pensjonskasseoversikten bakerst i kapittelet viser, har det eksistert kommunale pensjonskasser siden 1907. Det er imidlertid først de senere årene at det har blitt opprettet nye pensjonskasser. Kommunene Fjell, Molde, Lørenskog, Harstad, Tromsø, Asker og Bærum har opprettet pensjonskasser i perioden 2000–2015.

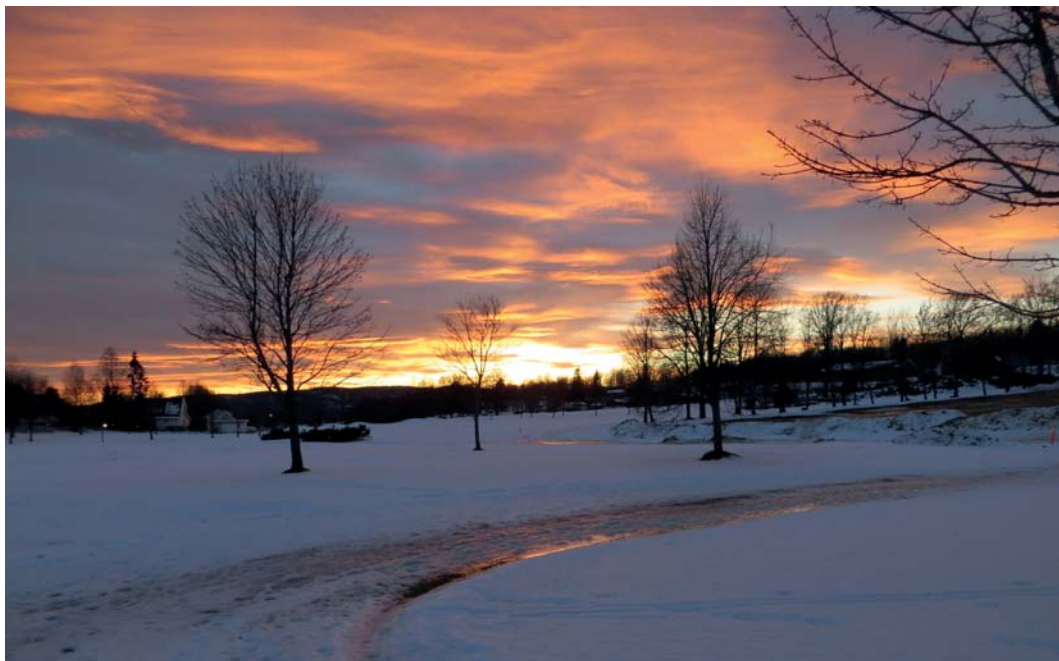
5.3.2 INTERKOMMUNALE PENSJONSKASSER

Det er adgang til å etablere interkommunal pensjonskasse, jf. forsvl. § 2-2 annet ledd. En interkommunal pensjonskasse er en pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner.

Pensjonskontoret har tilsvarende tilsynsmyndighet overfor interkommunale pensjonskasser som for de kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene.

Per i dag er det etablert én interkommunal pensjonskasse, Akershus interkommunale pensjonskasse.





5.4 INTERESSEORGANISASJONER

5.4.1 FINANS NORGE

Finans Norge – tidligere Finansnæringens Hovedorganisasjon – er en interesse- og arbeidsgiverorganisasjon som representerer finansnæringen i Norge, herunder forsikrings-selskap som tilbyr offentlig tjenestepensjon.

5.4.1.1 BRANSJEAVTALE – FLYTTING AV PENSJONSMIDLER

Finans Norge har utarbeidet *Avtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinnretninger*, der pensjons-leverandørene er blitt enige om en rekke praktiske forhold knyttet til flytting av kollektive tjenestepensjonskontrakter.

Et av vedleggene til nevnte avtale er *Flyttefil for offentlige ordninger*, også kalt *flyttefilen*. Leverandørene av kommunale tjeneste-pensjonsordninger har sluttet seg til bransje-avtalen, som detaljregulerer hvilke bestands-opplysninger som skal være med i flytte-filen.

Bransjeavtalen med vedlegg kan i sin helhet leses på Finans Norges hjemmesider www.finansnorge.no

<https://www.finansnorge.no/verktøy/avtaler-og-regelverk/livsforsikring-og-pensjon>

5.4.2 PENSJONSKASSEFORENINGEN

Pensjonskasseforeningen er en interesse-organisasjon som arbeider for å oppnå best

mulig virksomhetsregler for pensjonskassene. Den har som formål å:

- Videreutvikle medlemskapskassene gjennom formidling og utveksling av kompetanse og informasjon
- Fremme gode rammebetingelser for medlemskassene
- Avgi uttalelser på vegne av medlemskassene i spørsmål som gjelder pensjon, forvaltning og drift av pensjonskassene
- Bidra til mer kostnadseffektiv drift i medlemskassene gjennom samarbeid om felles innkjøp og utvikling av tjenester
- Ivareta andre fellesinteresser

Disse formålene søkes oppnådd blant annet ved et aktivt samarbeid med alle pensjonsinnretninger for private, kommunale, fylkeskommunale og statlige arbeidstakere samt med andre organisasjoner, foreninger og offentlig myndighet.

5.4.3 KONTAKTMØTER

Pensjonskontoret har jevnlig kontaktmøter med Finans Norge og Pensjonskasseforening.

5.5 PENSJONSRADGIVERE

Selv om det i dagens marked kun er en aktuell leverandør av forsikret løsning er det flere aktører som tilbyr rådgivning med hensyn til valget mellom forsikret løsning og pensjonskasse.

En pensjonsrådgiver skal gi gode uavhengige analyser, som gir kommunen et godt utgangspunkt for prosessen videre. Det imidlertid kommunen som må påse at den rådgivningen

de benytter i forbindelse med pensjonsspørsmål er av god kvalitet.

5.5.1 KJØP AV RÅDGIVNINGSTJENESTER

Tjenestekjøp/kjøp av rådgivningsoppdrag fra private aktører er omfattet av anskaffelsesregelverket.

Dette har den virkning at anskaffelsesregelverket må følges når kommunen har behov for å la seg bistå av konsulenter i forbindelse med etablering av pensjonsordninger.

Anskaffelsens størrelse avgjør hvilke saksbehandlingsregler som gjelder.

For konsulentkjøp med en verdi opptil 500.000 kroner eksklusiv mva, gjelder anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften del I. For ytterligere veiledning om hvilke saksbehandlingsregler som må ivaretas for anskaffelser som kan gjennomføres etter del I, vises det til departementets veileder punkt 14.2.

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/anskaffelsesveilederer_2013.pdf

For kjøp fra 500.000 kroner opp til EØS-terskelverdi gjelder anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften del II. For kjøp over EØS-terskelverdi må anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften del III følges. Saksbehandlingsreglene i del II og del III er med få unntak like. Forskjellene er i hovedsak hvor konkurransen skal kunngjøres, hvilke anskaffelsesprosedyrer som kan benyttes samt hvor lange frister som gjelder under gjennomføringen av konkurransen.



Anskaffelsesforskriften har regler om hvordan anskaffelsens verdi skal beregnes. Veiledning om beregningsreglene er å finne i departementets veileder punkt 4.2.

Uansett størrelsen på anskaffelsen, er det viktig at det utarbeides en kontrakt med rådgiveren, slik at det er klart hvilke oppgaver rådgiveren skal ivareta og hvilke plikter hver av partene har.

Det er også viktig å være oppmerksom på regelen om rådgiverhabilitet i FOA § 3-8:

«Oppdragsgiver skal ikke søke eller motta råd som kan bli benyttet under utarbeidelsen av spesifikasjoner for en bestemt anskaffelse fra noen som kan ha økonomisk interesse i anskaffelsen, når dette skjer på en måte som vil kunne utelukke konkurranse».

Denne særlige anskaffelsesrettslige habilitetsregelen er inntatt for å ivareta kravet til likebehandling og sikre reell konkurranse, jf. lov om offentlige anskaffelser (LOA) § 5 og FOA § 3-1, og må sees i sammenheng med den generelle habilitetsbestemmelsen i FOA § 3-7.

5.5.2 RÅDGIVERE I KS' SEKTOR

- A Halvorsen Consulting AS
- Actecan AS
- Aktuar Lillevold og Partners AS
- Aon Norway AS
- Gabler AS
- Garde AS
- KLP Forsikringsservice AS
- Mercer AS
- Pareto Forsikringsmegling AS
- Pareto Pensions AS
- Storebrand pensjonstjenester AS
- Vivens AS
- Willis AS

Oversikten er ikke uttømmende.

5.6 OVERSIKT OVER PENSJONSKASSENE I KS' SEKTOR

Se neste side.

Navn	Etablert	Daglig leder E-postadresse	Telefon
Akershus interkommunale pensjonskasse	2014 (1952)	Øyvind Stjernfeldt Juvet pensjon@aipk.no	22 05 50 00
Andebu kommunale pensjonskasse	1975	Irene Ormestad elbjorg.johannessen@andebu.kommune.no	33 43 81 25
Arendal kommunale pensjonskasse	1916	Frode Thorkildsen pensjonskassen@akpensjon.no	37 01 30 00
Asker kommunale pensjonskasse	2015	Knut Håkon Brox pensjonskassen@asker.kommune.no	66 90 91 90
Bergen kommunale pensjonskasse	1907	Bjørn Roald Eknes pensjonskassen@bergenkp.no	55 54 65 50
Bodø kommunale pensjonskasse	1927	Ann Kristin Jørgensen post@b-k-p.no	75 55 75 70
Buskerud fylkeskommunale pensjonskasse	1953	Wenche Øverås post@bfkp.no	32 21 86 70
Bærum kommunale pensjonskasse	2015	Jørn Jevne bkp@bcp.no	67 50 40 50
Drammen kommunale pensjonskasse	1911	Wenche Øverås post@dkp.no	32 21 86 70
Elverum kommunale pensjonskasse	1921	Trond Rønning pensjon@elverum.kommune.no	62 43 32 99
Fjell kommunale pensjonskasse	2006	Trond Roar Birkelund Trond.birkelund@fjell.kommune.no	55 09 72 39
Flekkefjord kommunale pensjonskasse	1951	Kurt Stordrange kurt.stordrange@flekkefjord.kommune.no	38 32 80 16
Halden kommunale pensjonskasse	1920	Eivind Hansen post@hkpensjon.no	69 17 47 29

Navn	Etablert	Daglig leder E-postadresse	Telefon
Harstad kommunale pensjonskasse	2013	Erling Høyer-Pettersen pensjonskasse@harstad.kommune.no	77 07 39 93
Haugesund kommunale pensjonskasse	1919	Heidi Iren Sunde pensjonskassen@haugesund.kommune.no	52 74 30 00
Kristiansand kommunale pensjonskasse	1926	Magnar Flaa post.pensjon@kristiansand.kommune.no	38 07 50 00
Lørenskog kommunale pensjonskasse	2011	Guri Horsfjord Lassen pensjonskassen@lorenskog.kommune.no	67 93 40 09
Molde kommunale pensjonskasse	2007	Magne Orten pensjonskassen@molde.kommune.no	71 11 10 00
Moss kommunale pensjonskasse	1961	Marita Grimling Følstad pensjonskassen@moss.kommune.no	69 24 80 00
Sandefjord kommunale pensjonskasse	1926	Kjetil Hartvedt Nilsen pensjonskassen@sandefjord.kommune.no	33 41 69 70
Sandnes kommunale pensjonskasse	1936	Christian Bethuelsen pensjonskassen@sandnes.kommune.no	51 33 54 91
Skien kommunale pensjonskasse	1938	Trine Colseth Aaby Skien.pensjonskasse@skien.kommune.no	35 58 11 43
Stokke kommunale pensjonskasse	1972	Irene Ormestad postmottak.skp@stokke.kommune.no	33 29 50 00
Trondheim kommunale pensjonskasse	1913	Helge Rudi pensjonskassen.postmottak@trondheim.kommune.no	72 54 65 00
Tromsø kommunale pensjonskasse	2014	Erling Høyer-Pettersen pensjonskassen@tromso.kommune.no	93 40 35 79
Vest-Telemark kraftlags pensjonskasse	1973	Terjei Mjaaland firmapost@vtk.no	48 26 25 36



6. ANSKAFFESES- REGELVERKET OG KOMMUNAL TJENESTEPENSJON

- Kjøp fra privat tjenesteleverandør
- Etablere egen eller felles pensjonskasse
- Pensjonskassenes forhold til anskaffelsesregelverket
- Kommunal pensjon og offentlige anskaffelser – notat fra Arntzen de Besche av 09.01.15



6.1 INNLEDNING

Stat og kommune velger selv hvordan de vil organisere seg og hvordan de vil løse sine oppgaver. En kommune kan løse sine oppgaver ved bruk av egne ressurser i egen organisasjon, ved såkalt egentlig egenregi. Alternativt kan kommunen beslutte å samarbeide med eller kjøpe tjenester fra et annet rettssubjekt. Når kommunen ønsker å få andre rettssubjekter, det være seg private aktører, andre kommuner eller offentlig eide selskaper til å utføre tjenester for seg, må forholdet til anskaffelsesregelverket vurderes.

I forhold til anskaffelse av pensjonstjenester har kommunen to muligheter. Kommunen kan velge å kjøpe pensjonstjenester fra en privat tjenesteleverandør. Slikt kjøp er omfattet av anskaffelsesregelverket. Nærmere om dette i punkt 6.2.

Den andre muligheten kommunen har er at den enten alene eller sammen med andre kommuner etablerer en pensjonskasse. Hvorvidt kjøp av pensjonstjenester fra egen/

felles pensjonskasse vil være omfattet av anskaffelsesregelverket avhenger av om vilkårene for utvidet egenregi er oppfylt. Dersom vilkårene er oppfylt, vil kommunen kunne kjøpe pensjonstjenester fra egen/felles pensjonskasse uten å måtte følge anskaffelsesregelverket. Mer om dette i punkt 6.3.

6.1.1 HISTORIKK

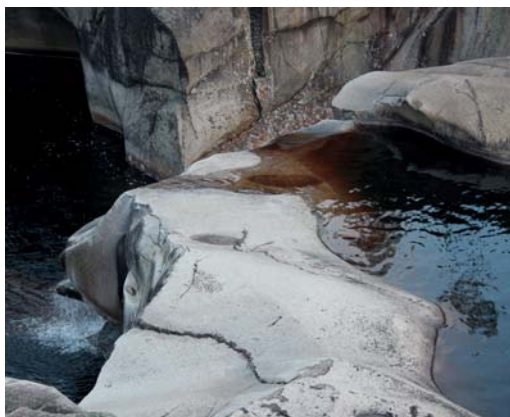
Hvorvidt kjøp av tjenestepensjon er et tjenestekjøp som er omfattet av anskaffelsesregelverket var lenge omtvistet. Det forelå i mange år stor rettsusikkerhet knyttet til spørsmålet.

EU-domstolen avsa 15.07.10 dom i sak C-271/08. Her ble Tyskland dømt for å ha satt til side EU-rettslige regler etter traktaten og anskaffelsesdirektiver fordi tyske kommuner ikke hadde fulgt anbudsreglene ved kjøp av tjenestepensjon.

Domstolens avgjørelse bekrefter at kommunenes kjøp av tjenestepensjon er undergitt regelverket for offentlige anskaffelser.

Saken er prinsipiell blant annet fordi den reiser spørsmål om grunnleggende rettigheter (tariffautonomi) og forholdet til det indre markeds regelverk.

Konklusjonen er at utøvelsen av retten til å forhandle og inngå tariffavtaler skal skje i overensstemmelse med de traktatfestede fire friheter og det domstolskapte proporsjonalitetsprinsippet. Overholdelse av anbudsdirektivene anses ikke uforenlig med tariffautonomi eller de sosiale formål som tariffavtalen skal ivareta.



Domstolens avgjørelse bekrefter dermed standpunkt inntatt i KS' B-rundskriv nr 9/2005 av 09.06.05. KS-rundskrivet omhandler innkjøp av tjenestepensjoner i forhold til reglene om offentlige anskaffelser. Her konkluderes det med at innkjøpsreglene skal følges også i forhold til kjøp av pensjonstjenester.

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har også lagt til grunn at anskaffelsesregelverket kommer til anvendelse for innkjøp av kommunal tjenestepensjon. Se KOFA sakene 2006/159 og 2006/161.

KOFA har gitt følgende veiledende avgjørelser på området for kommunal tjenestepensjon: 2006/159, 2006/161, 2009/10, 2009/19, 2009/20, 2009/44, 2010/129, 2011/331 og 2011/231. KOFAs avgjørelser er tilgjengelig på www.kofa.no.

I departementets brev av 24.02.12 til Konkurransetilsynet redegjøres det for flere rettslige problemsstillinger knyttet til kjøp av pensjonstjenester. Også her stadfestes det at kjøp av pensjonstjenester er omfattet av anskaffelsesregelverket. Vurderingen uttaler seg også om kontraktens varighet. Vurderingen baserer seg på konklusjoner i rapport utarbeidet for Helse og Omsorgsdepartementet (HOD). Rapportens kapittel 4 har generell interesse for pensjonsanskaffelsens forhold til anskaffelsesregelverket.

Departementets brev av 24.02.12 finnes her:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/anskaffelser/fortolkningsuttalelse_konk_tjenestepensj.pdf

Rapporten fra HOD, er å finne på følgende lenke:

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/hod/eia/pensjon-2011-endelig-rapport.pdf>

6.2 KJØP FRA PRIVAT TJENESTE- LEVERANDØR

6.2.1 KJØP ETTER ANSKAFFELSES- REGLVERKETS HOVEDREGEL

Når kommunen har fattet beslutning om at pensjonstjenester skal anskaffes fra det private markedet, må lov og forskrift om offentlige anskaffelser følges.

Lov om offentlige anskaffelser (LOA) trådte i kraft 01.06.01. I medhold av § 16 er det blant annet gitt en forskrift om offentlige anskaffelser (FOA).

Både LOA og FOA bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser. Norge er forpliktet til å følge dette regelverket gjennom EØS-avtalen.

Regelverket om offentlige anskaffelser bygger i hovedsak på noen få grunnleggende prinsipper. Disse prinsippene følger av LOA § 5. Sentralt er her kravene til likebehandling, forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvnbarhet.

En anskaffelse skal videre så langt det er mulig være basert på konkurranse, dette følger av LOA § 5 annet ledd.

Lovens formål fremkommer i LOA § 1:

«Loven og tilhørende forskrifter skal bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre

mest mulig effektiv ressursbruk ved offentlige anskaffelser basert på forretningsmessighet og likebehandling. Regelverket skal også bidra til at det offentlige opptrer med stor integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte.»

Formålsbestemmelsen i § 1, sammen med de grunnleggende kravene i § 5, vil ha betydning ved tolkningen av de øvrige bestemmelsene i LOA og FOA.

Reglene er i korthet saksbehandlingsregler som fastsetter hvordan en konkurranse om kjøp av pensjonstjenester skal gjennomføres. Veileder til anskaffelsesregelverket ligger på Nærings- og fiskeridepartementets hjemmesider:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/anskaffelsesveilderer_2013.pdf

Å gjennomføre en anskaffelse i tråd med hovedreglene i anskaffelsesregelverket, betinger at det finnes et marked med flere leverandører. I tidligere utgaver av pensjonsveilederen er anskaffelsesprosessen inngående beskrevet for det tilfelle at det finnes

flere tilbydere. Innholdet i det tidligere skrevne materialet er fortsatt dekkende for hvordan prosessen bør gjennomføres når det foreligger konkurranse i markedet. Les mer om dette i Pensjonsveilederen 2014 i kapittel 4 og 5. Se Pensjonskontorets hjemmesider www.pensjonskontoret.no.

På Difis hjemmeside www.anskaffelser.no, kan oppdragsgiver også finne nyttig veiledning for gjennomføring av konkurranser etter anskaffelsesregelverket.

6.2.2 MARKEDSSITUASJONEN PÅ OMRÅDET FOR OFFENTLIG TJENESTEPENSJON

I markedet for kommunal tjenstepensjon finnes det for tiden ingen konkurranse. Det finnes per i dag kun én aktuell leverandør på markedet for offentlig tjenstepensjon – Kommunal Landspensjonskasse (KLP). Det er således ikke formålstjenlig å gjennomføre en konkurranse i henhold til hovedreglene i anskaffelsesregelverket.

I KS Advokatenes vurderinger av henholdsvis 11.02.14 og 01.07.13 redegjøres det for hvordan denne situasjonen kan håndteres i forhold til anskaffelsesregelverket. Begge



vurderingene kan leses i sin helhet på Pensjonskontorets hjemmesider www.pensjonskontoret.no under publikasjoner, *Kommunale pensjonskasser og offentlige anskaffelser* publisert 07.05.14.

I notatet fra advokatfirmaet Arntzen de Besche av 09.01.15 punkt 3.2 omtales også den markedsmessige problemstillingen. Notatet kan leses på Pensjonskontorets hjemmesider www.pensjonskontoret.no under publikasjoner, *Kommunal pensjon og offentlige anskaffelser* publisert 11.02.15.

Det anbefales at oppdragsgivere setter seg inn i de vurderinger og råd som følger av nevnte redegjørelser.

Det følger av disse vurderingene at oppdragsgiver kan gjennomføre et leverandørskifte med hjemmel i FOA § 14-4 bokstav c. Dette betyr at anskaffelsen er fritatt fra kunngjøringsplikten, og gir hjemmel til å inngå kontrakt direkte med gjenværende leverandør. Dette forutsetter imidlertid at det er gjennomført en forsvarlig markedsundersøkelse som viser at det fortsatt ikke er kommet nye leverandører på markedet.

Det følger videre at kommuner som har fattet vedtak om flytting, men som ennå ikke har inngått kontrakt med ny leverandør, kan bruke en intensjonskunngjøring som sikkerhetsventil. En intensjonskunngjøring skal publiseres på Doffin. Det finnes et eget skjema for intensjonskunngjøring som må benyttes.

En intensjonskunngjøring er en kunngjøring om at oppdragsgiver har til hensikt å inngå kontrakt direkte med en leverandør uten

forutgående kunngjøring av konkurransen. For nærmere informasjon om intensjonskunngjøring, se punkt 18.5.4 i Nærings- og fiskeridepartementets veileder til reglene om offentlige anskaffelser.

6.3 NÅR KOMMUNEN VELGER Å ETABLERE EGEN/FELLES PENSJONSKASSE

Egenregi foreligger der kommunen produserer varene eller tjenestene selv, det vil si innen for eget rettssubjekt. I et slikt tilfelle foreligger ingen anskaffelse og anskaffelsesregelverket kommer dermed ikke til anvendelse.

Utvidet egenregi er tilfeller der en oppdragsgiver tildeler oppdrag til en enhet som ikke tilhører samme rettssubjekt, men der den enheten som tildeles oppdraget har så nær tilknytning til det offentlige organet, at det er naturlig å likestille det med egenregitildeling.

Utvidet egenregi er i dag ikke regulert i EU-direktivene og heller ikke i det norske regelverket. De rammene som er fastsatt, er fremkommet gjennom EU-domstolens praksis. De nye direktivene som antas tre i kraft i Norge 01.04.16, vil inneholder regler om utvidet egenregi. De nye reglene er i all hovedsak en kodifisering av domstols praksis.

For at unntaket for utvidet egenregi skal komme til anvendelse, må følgende to kriterier være oppfylt:

1. Oppdragsgiver må utøve en kontroll over leverandøren som tilsvarer den kontroll den utøver over sin egen virksomhet (kontrollkriteriet)

2. Den vesentlige delen av leverandørens aktivitet må være for oppdragsgiveren (aktivitets- eller omsetningskriteriet)

Ytterligere informasjon om innholdet i de ovennevnte vilkår er å finne i departementets veileder til regler om offentlig anskaffelse punkt 3.1.2.

Hvorvidt disse vilkårene er oppfylt vil bero på en helt konkret vurdering. Det er kommunen som har bevisbyrden for at vilkårene er oppfylt. Vilkaene må være oppfylt i hele leveringsperioden.

I forhold til kjøp av pensjonstjenester fra egen/felles pensjonskasse er det knyttet en viss usikkerhet til hvorvidt kontrollkravet vil være oppfylt.

En kommunal pensjonskasse er et selvstendig rettssubjekt. Pensjonskasser er selvstendige juridiske personer og blir vurdert å være stiftelser (se for eksempel NOU 2004:24 kapittel 4.3.1), men er unntatt fra stiftelsesloven, se § 6. Grunnen til at pensjonskassene ikke er underlagt stiftelsesloven er nok at pensjonskassene er regulert av forsikringslovgivningen og at kassene også står under tilsyn av Finanstilsynet (tidligere Kreditilsynet), se Ot.prp.nr.15 (2000-2001)-Om lov om stiftelser, side 86.

Pensjonskassene skal være selvstendige og uavhengige fra den kommunen som har opprettet pensjonskassen. Det kan stilles spørsmål om dette kravet til selvstendighet og uavhengighet medfører at kontrollkriteriet for egenregi ikke er oppfylt. Finanstilsynet har i rundskriv 3/2010 fastsatt at kommunen ikke kan råde over pensjonskassens vedtekter



eller bestemme hvem som skal være styreleder. I en vurdering gjort av Fornyingsdepartementet i 2010 antas det at vilkårene for egenregi er oppfylt i relasjon til stiftelsen PETRAD, men som departementet skriver; Det er domstolene som har kompetansen til å tolke anskaffelsesdirektivene med bindende virkning.

Finanstilsynets rundskriv 3/2010 finnes her:

http://www.finanstilsynet.no/Global/Venstremeny/Rundskriv_vedlegg/2010/1_kvartal/Rundskriv_3_2010.pdf

Link til Fornyingsdepartementets fortolkningsuttalelse av 09.09.2010:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/anskaffelser/fortolkningsuttalelse_od_petrad.pdf

Advokatfirmaet Arntzen de Besche har, som tidligere nevnt, på vegne av Pensjonskontoret foretatt en rettslig vurdering om kommunal pensjon og forholdet til offentlige anskaffelser. I notatet av 09.01.15 punkt 6, følger en nærmere redegjørelse for innholdet i vilkårene for utvidet egenregi og for hvilke forhold som vurderes konkret. Notatet kan leses på www.pensjonskontoret.no. Notatet er også omtalt i punkt 6.5 nedenfor.

Om vilkårene ikke er oppfylt og kommunen kjøper direkte fra pensjonskassene, anses dette å være en ulovlig direkte anskaffelse i henhold til anskaffelsesregelverket. Ulovlige direkte anskaffelser er sanksjonsbelagt. Nærmere om dette i departementets veileder punkt 18.5:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fad/vedlegg/konkurransepolitikk/anskaffelses-veileder_2013.pdf

6.4 OM PENSJONSKASSENES FORHOLD TIL ANSKAFFELSESREGELVERKET

Det er reist spørsmål om hvorvidt en pensjonskasse vil være omfattet av anskaffelsesregelverket når pensjonskassen skal gjøre innkjøp i forbindelse med utførelsen av sin virksomhet. Dette omtales også senere i kapittelet.

Det følger av LOA § 2 og FOA § 1-2 hvem som er omfattet av anskaffelsesregelverket.

Hvorvidt en pensjonskasse er forpliktet til å følge anskaffelsesregelverket vil bero på en konkret vurdering av om kassen er å anse som et offentligrettslig organ, jf. FOA § 1-2 annet ledd.

Spørsmålet er forelagt både KS Advokatene og advokatfirmaet Arntzen de Besche. KS Advokatene konkluderer med at pensjonskassene ikke er omfattet av anskaffelsesregelverket, Arntzen de Besche kommer til motsatt konklusjon. Vurderingene kan leses på Pensjonskontorets hjemmesider www.pensjonskontoret.no under publikasjoner, *Kommunale pensjonskasser og offentlige anskaffelser* publisert 07.05.14.

Uten å ta stilling til disse vil Pensjonskontoret understreke at det foreligger en betydelig anskaffelsesrettslig risiko ved ikke å følge lov om offentlige anskaffelser i driftingen av en pensjonskasse.

6.5 KOMMUNAL PENSJON OG OFFENTLIGE ANSKAFFELSER

6.5.1 NOTAT FRA ARNTZEN DE BESCHE AV 09.01.15

Regjeringen har i forbindelse med gjennomføringen av den nye kommunereformen invitert alle landets kommuner til å starte prosesser for å avklare om det er aktuelt å slå seg sammen med nabokommuner. For de sammenslåtte kommunene reiser dette spørsmål knyttet til valg av pensjonsløsning og hvilket anskaffelsesrettslige handlingsrom kommunene har.

Advokatfirmaet Arntzen de Besche har i den forbindelse på oppdrag fra Pensjonskontoret utarbeidet et notat om kommunal pensjon og offentlige anskaffelser. Notatet av 09.01.15 foretar en nærmere vurdering av følgende:

- Valgfrihet i løsning for kommunal pensjon. Adgangen til å gå i direkte forhandlinger, tatt i betraktning at dagens markeds-situasjon med kun en leverandør av forsikret løsning

- Hvilken mulighet har oppdragsgiver til å gjøre et slikt valg?

- Må egen pensjonskasse også tas i betraktningen?

- Valg av prosedyreform for kjøp av kommunale pensjon over EØS terskelverdi

- Sammenslåing av kommuner – betydning for kommunal pensjon. Hvilke føringer legger anskaffelsesregelverket på følgende faktiske situasjoner:

- To eller flere kommuner slår seg sammen og vurderer hvordan kommunal pensjon skal leveres for den sammen-slåtte kommunen, enten gjennom egen pensjonskasse eller fra livsforsikrings-selskap

- En kommune ønsker å få vurdert alternative løsninger for kommunal pensjon. I dette inngår spørsmålet om muligheten til å bruke konkurranse som virkemiddel for å vurdere om kommunens eksisterende ordning skal erstattes, og hvilke forpliktelser som pålegger oppdragsgiver for å ivareta forutberegnelighet for leverandørene som inngir tilbud og unngå økonomisk ansvar for oppdragsgiver

- Etablering eller inntreden i interkommunal pensjonskasse. Her inngår en

redegjørelse for kriteriene for såkalt utvidet egenregi, og hvilke grense-tilfeller som kan oppstå ved en gradvis økning av størrelsen på en interkommunal pensjonskasse

- Interkommunal pensjonskasse. Mulig-heten for at selskaper eller enheter, som driver kommersiell virksomhet, men som har kommunal tjenstepensjon, kan være deltaker i en interkommunal pensjonskasse, uten at dette går ut over egenregivurderingen

- Interkommunal pensjonskasse som offentlig-offentlig samarbeid

6.5.2 UTGANGSPUNKT FOR VURDERINGENE

Til grunn for de vurderingene som er gjort i notatet fra Arntzen de Besche forutsettes det at de offentlige enhetene er underlagt lov og forskrift om offentlige anskaffelser, og at det derfor som hovedregel er krav om konkurranse ved kjøp av tjenester.

Kommunal pensjon omfatter tjenester knyttet til forvaltning og administrering av pensjonene til kommunens ansatte. Dette inkluderer også tjenester som finansforvaltning, aktuar-tjenester, pensjonsberegninger, innkreving av premie, utbetaling av pensjoner, å sette opp rettigheter for ansatte som slutter, regnskapsrapportering med videre.

I henhold til forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) kan disse tjenestene ytes enten av kommunale pensjonskasser eller av livsforsik-ringsselskaper. Både pensjonskasser og livsforsikringsselskaper som yter kommunal pensjon er underlagt de særlige reglene



om kommunale pensjonsordninger i forsvl. kapittel 10.

At kommunene har egen pensjonskasse betyr at kommunen selv står for administrering og forvaltning av kommunal tjenestepensjon.

6.5.3 VALGFRIHET I LØSNING FOR KOMMUNAL PENSJON

Notatet går som tidligere nevnt nærmere inn på hvilken mulighet en kommune har til å gå i direkte forhandlinger med en leverandør, når de har valgt å kjøpe tjenesten eksternt. Anskaffelsesregelverket vil her komme til anvendelse.

Som tidligere omtalt i dette kapittelet er markedssituasjonen per i dag slik at det kun er en leverandør av forsikret løsning av kommunal tjenestepensjon.

Fordi denne situasjonen kan endre seg går man i notatet nærmere inn på de momentene som den enkelte kommune må vurdere når kommunal tjenestepensjon skal anskaffes, uavhengig av antall leverandører som måtte være i markedet.

For tjenestekjøp under EØS-terskelverdi og det rent faktisk bare er en leverandør i markedet vil det ikke være noe kunngjøringsplikt. I et slikt tilfelle vil det være FOA del I og de grunnleggende kravene til offentlig anskaffelse som gjelder.

I de tilfeller kontakten er vurdert til å overstige EØS-terskelverdi vil den bli omfattet av FOA del III. Her er det gitt en bestemmelse som gir adgang til å gå i direkte forhandlinger

med én leverandør uten at dette kunngjøres på forhånd.

Når kan bare én aktør levere?

Hovedregelen er at det skal gjennomføres en kunngjort konkurranse for alle anskaffelser over den nasjonale terskelverdien. Kommunen må kunne dokumentere at det bare er én leverandør i markedet.

Det vil kreve god kjennskap til det markedet offentlig tjenestepensjon skal kjøpes i, tjenesteytelsens art og omfang og kunnskap om hvilke aktører som er i dette markedet. Det vil kreve grundige undersøkelser av at det ikke er andre leverandører som kan levere tilbud på de samme tjeneste, før en kommune kan gå direkte til én leverandør. For tjenester over EØS-terskelverdi betyr dette at hele EØS-området skal være med i vurderingen.

Når det gjelder kommunal tjenestepensjon er det regulert slik at det etter forsvl. stilles krav om konsesjon. Dette gjør at det bør være oversiktlig å finne ut hvilke aktører som er aktuelle for oppdraget. En bør også undersøke om det er aktører som har søkt Finanstilsynet om konsesjon for livsforsikringsvirksomhet med kommunal pensjon.

Markedet kan endre seg over tid. Dersom interkommunale pensjonskasser tilbyr kommunal pensjon på lik linje med KLP til eksterne kommuner, og egenregiinntaket ikke kommer til anvendelse, vil anskaffelsesforskriften ikke gi anledning til å gå direkte til én leverandør.

Dersom det skal gjøres unntak fra kravet til kunngjøring og konkurranse bør en kunne

dokumentere grunnlaget for at vilkårene i FOA § 2-1 andre ledd bokstav a eller § 14-4 bokstav c er oppfylt. Bakgrunnen for dette er at det er sanksjoner knyttet til brudd på kunngjøringsplikten.

For kommuner som mener at vilkårene for å gå direkte til én aktør er oppfylt, bør det i tillegg til ovennevnte vurdering og dokumentasjon også vurderes å publisere en intensjonskunngjøring.

Det gjøres oppmerksom på at selv om vilkårene i FOA § 2-1 andre ledd bokstav a eller § 14-4 bokstav c skulle komme til anvendelse, betyr ikke dette at det er anledning til å inngå en langvarig eller tidsubestemt kontrakt.

6.5.4 VALG AV PROSEDYREFORM FOR KJØP AV KOMMUNAL PENSJON OVER EØS-TERSKELVERDI

Så lenge kommunal pensjon ikke ytes i egenregi, vil innkjøpet være omfattet av anskaffelsesreglene som en prioritert tjeneste etter FOA vedlegg 5 og underlagt de alminnelige reglene om gjennomføring av konkurranse om levering av tjenesten.

I notatet til Arntzen de Besche framgår det at den klare hovedregelen er at det må benyttes åpen eller begrenset anbudskonkurranse, uten adgang til forhandlinger, ved innkjøp av kommunal pensjon underlagt anskaffelsesregelverket.



Vurderingen tar utgangspunkt i hvilken prosedyreform man kan velge når anskaffelsen overstiger EØS-terskelverdi.

For disse kontaktene er det som hovedregel bare åpen eller begrenset anbudskonkurranse man kan bruke. Her er det ikke anledning til å forhandle med leverandørene. Konkurranse med forhandlinger krever særskilt hjemmel gjennom ett av unntakene i FOA del III § 14-3 eller § 14-4. Ifølge praksis skal vilkårene tolkes restriktivt.

KOFA behandlet i sak 2010/129 lovligheten av å bruke konkurranse med forhandlinger ved innkjøp av offentlig tjenstepensjon. KOFA vurderte spesifikt FOA § 14-3 bokstav b, om mangel på mulighet til på forhånd til å gjøre en samlet prisfastsettelse for tjenesten, eller bokstav c, om vanskeligheter med å fastsette spesifikasjoner for ytelsen, kunne hjemle konkurranse med forhandling. Klagenemda kom til at det ikke var slike utfordringer knyttet til konkurranseutsettingen av offentlig pensjonstjenester.

Unntakshjemlene kunne derfor ikke brukes. I notatet framgår det at det i tiden etter at denne saken ble behandlet ikke har vært noen endringer i regelverket knyttet til kommunal tjenstepensjon som i større grad enn tidligere skulle tilsi at unntakene i FOA del III likevel kan brukes. Videre finner man ikke at det er andre unntak i FOA del III som kan gi en generell adgang til å bruke konkurranse med forhandlinger når kommuner skal kjøpe kommunal pensjon. Kommunen kan imidlertid ha hatt en mislykket forutgående konkurranse eller andre konkrete forhold ved den enkelte konkurranse, som kan gjøre at man likevel kan bruke konkurranse med forhandlinger etter FOA § 14-3 eller § 14-4.

6.5.5 SAMMENSLÅING AV KOMMUNER – BETYDNING FOR KOMMUNAL PENSJON

I vurderingen av hvilken betydning det har for kommunal pensjon når to eller flere kommuner slår seg sammen, er det sett nærmere på valget mellom egen pensjonskasse eller kjøp fra livsforsikringsselskap.





Ved en sammenslåing ser man nærmere på tre situasjoner:

- Kommunene har ulike løsninger – både pensjonskasse og forsikret løsning
- Kommunene bruker livsforsikringsselskap
- Kommunene har egen pensjonskasse – slås sammen til en pensjonskasse

Det avgjørende for valg av prosedyre vil være hva en ønsker framover.

Det legges til grunn at alle kommunene i sammenslåingen ønsker å ha en felles pensjonsløsning. Dette kan gi enkelte anskaffelsesrettslige problemstillinger. I notatet blir det vurdert i hvilken grad kommunen kan tre inn i eksisterende løsning, og i hvilken grad det er nødvendig å gjennomføre nye konkurranser.

Dersom den nye kommunen ønsker en pensjonskasseløsning har den tre muligheter:

- Opprette en ny pensjonskasse
- Gå inn i en av de tidligere kommunenes pensjonskasse
- Gå inn i en interkommunal pensjonskasse

Dette forutsetter at vilkårene for utvidet egenregi for kontroll og omsetning er oppfylt.

Dette vil også reise pensjonsrettslige spørsmål om inntreden og overføringer, men disse spørsmålene er ikke behandlet i notatet. Kommunen må gjøre grundige undersøkelser på forhånd for å sikre en riktig prosess.

Dersom den nye kommunen ønsker å kjøpe tjenesten eksternt, vil hovedregelen være at kontrakten er basert på anskaffelses-

regelverket. I en situasjon hvor den nye kommunen ønsker å tre inn i en eksisterende kontrakt må kommunene vurdere om dette medfører «vesentlige endringer» av kontrakten. I de tilfellene hvor endringene er vesentlige, må den nye kommunen lyse ut en konkurranse.

Praksis har lagt til grunn at dersom andre leverandører ville være interessert i å levere tilbud i konkurransen eller kunne blitt tildelt kontrakten dersom endringene hadde vært med i den opprinnelige anskaffelsesprosessen, vil dette være vesentlig.

Etter en vurdering mener Arntzen de Besche at de faktiske endringer dette medfører for tjenesteytelsen, vil være av en slik karakter og omfang, at det er nærliggende å anse endringen som vesentlig.

Dette må likevel vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle.

Konkurranse som virkemiddel for å finne best mulig løsning for kommunal pensjon.

I de tilfeller hvor enkelte kommuner har hatt pensjonskasse og andre har hatt livsforsikringsselskap, kan det stilles spørsmål om hvilken løsning som vil være den beste for den nye kommunen.

Notatet fra Arntzen de Besche går nærmere inn på hvordan man kan bruke konkurranse etter anskaffelsesregelverket som et virkemiddel for å vurdere alternative pensjonsløsninger. En konkurranse vil her kunne «*teste markedet*». Er det egen pensjonskasse eller en eksternt løsning som vil være det økonomisk mest fordelaktige?



I sin vurdering mener Arntzen de Besche at det ikke er noe i veien for å utlyse en slik konkurranse for å «teste markedet». Kommunen må imidlertid ta forholdsregler for å unngå at konkurransen eller utfallet av denne vil bryte med de grunnleggende anskaffelsesrettslige prinsippene. Brudd på disse prinsippene kan utløse krav om erstatning fordi den som har gitt tilbudet har gått inn i konkurransen på uriktige prinsipper.

Det blir spesielt advart mot dette i de tilfeller hvor oppdragsgiver avlyser konkurransen. Et eksempel kan være at kommunen evaluerer tilbudene som har blitt levert og finner at den eksisterende pensjonskasseløsningen er den økonomisk mest fordelaktige. Kommunen ønsker derfor ikke å gi kontrakten til noen av de som har deltatt i konkurransen.

Anskaffelsesrettslig blir det her et spørsmål om kommunen har en saklig grunn for å avlyse konkurransen etter FOA § 22-1.

I notatet til Arntzen de Besche ser de nærmere på hva forarbeidene til bestemmelsen sier og hvordan Høyesteretts kjæremålsutvalg vurderte dette i sak Rt. 2001 s. 473 Concord. Både forarbeidene og Concordavgjørelsen synes å omtale situasjoner hvor oppdragsgiver har satt i gang en konkurranse, men så velger å avlyse fordi en pensjonskasse i egenregi likevel synes å være en bedre løsning, men uten at denne risikoen har blitt kommunisert på forhånd. Arntzen de Besche kjenner ikke til situasjoner hvor oppdragsgiver klart har kommunisert at det utføres en markedstest og risiko for avlysning. Hvordan dette vil bli vurdert i en domstolsprosess er derfor usikkert.

Det blir i notatet gjort oppmerksom på at kravet til forutberegnelighet står sentralt i vurderingen om en har mulighet til å avlyse og eventuelle erstatningskrav i den forbindelse. For å minimere risikoen anbefales det å:

- Opplys på forhånd at konkurransen kan bli avlyst
- Spesifiser hvilke situasjoner som vil føre til at konkurransen blir avlyst

Hvilke forutsetninger må tas for å redusere risikoen for ansvar?

For å sikre god forutberegnelighet:

- Kommuniser at konkurransen blir holdt for å «teste markedet»
- Oppgi forutsetningene for valg av endelig løsning

For at leverandøren på egenhånd kan vurder om kostnadene ved å delta i konkurransen står i forhold til risikoen må kommunikasjonen inneholde:

- Hva er formålet med konkurransen
- Åpenhet om hvordan konkurransen skal bli gjennomført
- Hvilke parameter som vil ligge til grunn for vurderingen av endelig løsning
- Potensielle utfall av konkurransen
- Hvilke konkrete situasjoner som kan føre til avlysning
- Andre momenter som kan gi leverandøren god kunnskap om forutsetningene

Det vil ikke være tilstrekkelig for å unngå erstatningsplikt at kommunen kun opplyser om at konkurransen kan bli avlyst eller at man tar inn et generelt forbehold om rette til å avlyse.

Selv om dette ikke kan utelukke risikoen for erstatningskrav, så vil det kunne redusere den.

Der hvor en av de sammenslåtte kommunene har en eksisterende pensjonskasse og denne skal delta i konkurransen, er det viktig at kommunen og pensjonskassen opptre helt uavhengig. Kommunen kan ikke gi informasjon eller andre fordeler til pensjonskassen på grunn av sin tidligere posisjon. Ved å gi utfyllende informasjon i konkurransegrunnlaget kan fordelene som den eksisterende pensjonskassen eventuelt har, utjevnes i størst mulig grad.

6.5.6 INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE

I notatet fra Arntzen de Besche går de nærmere inn på ulike problemstillinger knyttet til interkommunale pensjonskasser.

Forholdet til reglene om utvidet egenregi

Flere kommuner kan sammen etablere en interkommunal pensjonskasse. Pensjonskassen vil levere kommunal tjenstepensjon til den enkelte kommune etter forsvl. § 7-2.

Dersom pensjonskassen oppfyller kravene til utvidet egenregi, vil tjenesten falle utenfor anskaffelsesregelverket.

I notatet ser man nærmere på hvilke føringer anskaffelsesreglene legger på utformingen av den interkommunale pensjonskassen og på dets virksomhet. Videre ser man nærmere på oppdragsgiverens innflytelse i pensjonskassen.

Som tidligere nevnt i punkt 6.3 er reglene for utvidet egenregi utviklet av praksis fra EU-domstolen.



Det er tre vilkår som må være oppfylt for at et tjenestekjøp kan bli ansett som egenregi. Er vilkårene oppfylt vil kunngjøring og konkurranseutsetting etter anskaffelsesregelverket ikke være nødvendig.

- Kontrollvilkåret
- Omsetningsvilkåret
- Begrensning på privat innflytelse

Nærmere om kontrollvilkåret

Utgangspunktet for kontrollvilkåret følger av Teckal-doktrinen. EU-domstolen uttaler her at oppdragsgiveren må utøve en kontroll som tilsvarer den kontrollen den utøver i sin egen virksomhet.

Notatet fra Arntzen de Besche inneholder ikke en generell vurdering av om kommunale pensjonskasser oppfyller kontrollkriteriet. Vurdering vil avhenge av forholdene for den enkelte pensjonskasse. Notatet presenterer imidlertid de forholdene som er av betydning i en slik vurdering, som kommunen må ta hensyn til.

Sentrale punkter som skal vektlegges i vurderingen:

- Hvilken eierandel har oppdragsgiveren i enheten som leverer tjenesten
- Har deltakerne i pensjonskassen samme funksjon som en eier
 - Skyter de inn egenkapital
 - Får de tilbakebetalt egenkapitalen ved avvikling
 - Deltar de i styringen av pensjonskassen

Det sentrale i kontrollvurderingen er om kommunen samlet sett har *avgjørende innflytelse både på strategiske valg og viktige beslutninger i pensjonskassen*. Derfor vil både relevant lovgivning, vedtektene og kontraktsmessige status være av interesse.

Det er av betydning hvilken innflytelse oppdragsgiveren har i pensjonskassenes besluttende organer. Forutsatt at besluttende organer består av representanter for oppdragsgiveren, vil det tilsi at kontrollvilkåret er oppfylt for alle oppdragsgiverne, selv om beslutninger kan fattes med majoritetsvedtak.

Selv om det i det nye anskaffelsesdirektivet § 12 som utgangspunkt tilsier at alle pensjonskassens deltagere må være representert, så sier det også «*De enkelte repræsentanter kan repræsentere flere eller alle deltagende ordregivende myndigheter.*» hva som ligger i dette er imidlertid ikke klargjort per i dag. I notatet fra Arntzen de Besche mener de likevel at det sentrale er om medlemmene f.eks styret representerer den samlede mengde oppdragsgivere, for eksempel ved at disse velges gjennom en generalforsamling. Som en del av kontrollvurderingen må en også se på om vedtektene gir de styrende organer stor selvstendighet når det gjelder driften av pensjonskassen.





Til tross for en viss selvstendighet vil oppdragsgiverne likevel kunne føre en kontroll med tjenesteyteren på samme måte som den kontrollen en kommune fører med egne organer, dersom:

- pensjonskassen ikke kan forfølge et formål uavhengig av dens eiere
- pensjonskassen er stiftet for å utøve en oppgave i kommunal interesse
- det følger av vedtektene at oppgaven skal utføres i kommunal interesse og ikke for private, kommersielle interesser
- pensjonskassen forfølger ikke en interesse som er forskjellig fra den oppgaven som er tildelt fra de offentlige oppdragsgiverne

Kontrollkriteriet – hva bør oppdragsgiver ta hensyn til?

Kommuner som skal etablere eller tre inn i en kommunal pensjonskasse må være oppmerksom på følgende når det gjelder kontrollkriteriet:

- Medlemmer i styret:
Krav til hvilke representanter og antallet som skal sitte i pensjonskassens styre følger av forsvl. § 7-6
- Representasjon i besluttede organer, dersom forvaltningskapital er under 100 millioner kroner:
 - Minst 3 medlemmer fra pensjonskassen
 - Minst ett medlem uten tilknytning til pensjonskassen eller arbeidsgiver
 - Minst ett medlem skal representere medlemmene i pensjonsordningen

- Representasjon i besluttede organer, dersom forvaltningskapital er 100 millioner kroner eller mer:

- Minst 5 medlemmer fra pensjonskassen
- Minst ett medlem uten tilknytning til pensjonskassen eller arbeidsgiver
- Minst ett medlem skal representere medlemmene i pensjonsordningen

- Utover ovennevnte krav kan man i vedtektene fritt fastsette hvor mange medlemmer man ønsker å ha i styret

Kontrollkriteriet tilsier at styret bør ha et antall medlemmer og en sammensetning som gjør at kommunens representasjon overstiger de «utenforstående» medlemmene, slik at de samlet sett har flertall.

- Vedtekter:
Krav til vedtektene er gitt i forsvl. § 7-4. Pensjonskassen kan etter denne bestemmelsen også ha en generalforsamling, som vil bestå av kommunene som deltar i pensjonskassen

Som en følge av kontrollkriteriets krav om representasjon i de besluttede organer bør styremedlemmene enten velges:

- gjennom direkte representasjon for hver deltakende kommune eller
- av generalforsamlingen som fellesrepresentanter for alle kommunene

Arntzen de Besche vurderer på denne bakgrunn at man derfor kan vurdere å ha en



generalforsamling i pensjonskassen som kan velge representanter for styret og dermed innvirke på pensjonskassens besluttende organer.

Pensjonskassen og dets styre skal som utgangspunkt være rettslig adskilt og uavhengig av kommunene som deltar. Dette innebærer en viss grad av selvstendighet for besluttende organer.

Vedtektene og formålsbestemmelsen bør gjenspeile at pensjonskassen skal rette sin virksomhet inn mot å yte kommunal pensjon for sine deltakende kommuner, at den skal forfølge formål i samsvar med kommunens interesser, og ikke søke kommersielle formål.

Det kan tenkes tilfeller der en kommune har så liten grad av innflytelse at den ikke kan sies å ha kontroll. Dette må vurderes i hvert enkelt tilfelle.

Det sentrale må være at den samlede kontrollen som utøves gjennom styrerepresentasjon, vedtekter, formålsangivelse og pensjonskassens virksomhet, gjør at det utøves felles kontroll. Det er disse faktisk forholdene i den enkelte pensjonskasse som må være styrende når det vurderes om egenregiinntaket kan anses oppfylt.

Omsetningsvilkåret – begrensninger for utadrettet virksomhet

Omsetningsvilkåret, også kalt aktivitetsvilkåret, begrenser graden av utadrettet virksomhet for pensjonskassen.

Bakgrunnen for begrensningen er hensynet til konkurranse i det åpne markedet. Dersom

et rettssubjekt i egenregi tildeles kontrakter fra offentlige enheter uten at det er utsatt for konkurranse, og samtidig opptre som en konkurrent i et konkurranseutsatt marked, vil det kunne få en konkurransefordel sammenlignet med private aktører. Derfor er det lagt begrensninger på hvor stor grad egenregiforetaket kan drive utadrettet virksomhet.

Hvor grensen går for hvor stor grad av omsetning egenregiforetaket kan ha til andre enn sine kontrollerende enheter er ikke avklart i praksis.

Teckal-doktrinen sier at en «essential part» av omsetningen må være knyttet opp til de





kontrollerende enhetene. For øvrig er det i praksis lagt til grunn både minst 80 prosent og 90 prosent av omsetningen må være knyttet til utøvelse av tjenester for de kontrollerende enhetene.

Det antas at nytt anskaffelsesdirektiv 2014/24 vil være retningsgivende for fremtiden.

«...mer end 80% af aktiviteterne i den juridiske person udføres i forbindelse med gennemførelsen af opgaver, den har fået betroet af de kontrollerende ordregivende myndigheder eller af andre juridiske personer, der kontrolleres af de samme ordregivende myndigheder.»

For interkommunale pensjonskasser vil problemstillingen knyttet til omsetningsvilkåret kunne oppstå i følgende tilfeller:

- Kommunene lyser ut konkurranse om kommunal pensjon med mulighet for alternative løsninger. En interkommunal pensjonskasse leverer et tilbud og tildeles kontrakten
- Den nye kommunen må innlemmes i vedtekten og vedtektsendringene godkjennes av Finanstilsynet
 - Utøver den nye kommunen felles kontroll gjennom besluttende organer?
 - Dersom omsetningen kan anses å være relatert til en ikke kontrollerende enhet, må den regnes som en del av den eksterne omsetningen

I disse tilfellene må den interkommunale pensjonskassen være oppmerksom på og ta hensyn til at omsetningen knyttet til den

eksterne enheten ikke overstiger de lovlige grensene. Dersom det ikke er innfor de lovlige grensene, kan dette være til hinder for at de kontrollerende enhetene kan benytte seg av egenregiinntaket.

Det må foretas en løpende vurdering av omsetningen i pensjonskassen, uavhengig av det som gjaldt på tidspunktet for etableringen. Den interkommunale pensjonskassen kan også påta seg oppdrag overfor andre enn de kontrollerende enhetene, men det forutsetter en løpende kontroll og oppmerksomhet på at omsetningskravene rent faktisk holdes under de lovlige grensene.

Begrensningen på privat innflytelse

Pensjonskassen kan ikke ha privat eierskap om kravene til utvidet egenregi skal anses oppfylt. Bakgrunnen for dette er at disse private interessentene ellers vil kunne få en konkurransefordel.

Spørsmålet som Arntzen de Besche har sett nærmere på er om selskaper/enheter som driver kommersiell virksomhet, men som har kommunal pensjon, kan være deltakere i en interkommunal pensjonskasse, uten at dette går ut over egenregivurderingen.

Det følger av forsvl. § 7-2 andre ledd at *«...To eller flere kommuner kan avtale å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse (interkommunal pensjonskasse)...»* I henhold til forarbeidene til denne bestemmelsen inkluderer dette også *«...andre kommunale arbeidsgivere som inngår i konsernlignende forhold med en kommune som inngår i en interkommunal pensjonskasse...»*



Pensjonsrettslig

For interkommunale pensjonskasser kan det reise pensjonsrettslige spørsmål om de står i en konsernlignende forhold og hvor grensen til dette skal settes. Notatet til Arntzen de Besche av 09.01.15 går ikke nærmere inn på dette. Dette spørsmålet må vurderes særskilt av den enheten som eventuelt skal kjøpe tjenester fra den interkommunale pensjonskassen

Anskaffelsesrettslig

Her kan det oppstå spørsmål om deltakerens kommersielle karakter vil være til hinder for at unntaket for egenregi kan anvendes. For de interkommunale pensjonskassene er det et spørsmål om disse kan levere tjenester til kommersielle aktører som har kommunal tjenestepensjon, eller om begrensningen mot privat, kommersiell kapital i egenregiforetaket vil hindre dette.

- *Omsetningsvilkåret* er ikke til hinder for en viss andel av den interkommunale pensjonskassens tjenester ytes til kommersielle aktører som ikke har kontroll i pensjonskassen
- *Regulatoriske forhold* kan likevel innebære at spørsmålet om privat kapital ikke kan utelukkes som en problemstilling. Deltakerne i pensjonskassen skal tas med i vedtektene til pensjonskassen og godkjennes av Finanstilsynet. Innebærer dette et forbud mot privat kapital på eiersiden i pensjonskassen? Dersom svaret på dette er ja, vil dette bety at unntaket for egenregi ikke kan benyttes av den interkommunale pensjonskassen
- *EU-domstolen* har klart avstengt for privat kapital på eiersiden i den kontrollerte enheten, det vil si den interkommunale pensjonskassen. Bakgrunnen for dette er at egenregiunntaket først og fremst skal gjelde for tjenesteytelser i samarbeid mellom offentlige aktører. Private aktører blir som er eiere i kontrollerte enheter



som tildeles kontrakter uten konkurranse vil i denne sammenheng kunne få en konkurransefordel sammenlignet med sine konkurrenter

Når det gjelder kommersielle aktører som kjøper tjenester fra den interkommunale pensjonskassen vil disse ikke ha en kapitalandel eller eierskap i tradisjonell forstand gjennom andeler i selskapet, men være deltaker og innlemmes i vedtektene. De vil ha en slags «eierposisjon», men anes som hovedregel ikke å ha økonomisk interesse i at den interkommunale pensjonskassen tildeles kontrakter uten konkurranse.

I realiteten vil den kommersielle aktøren være en kjøper av kommunal tjenstepensjon fra den interkommunale pensjonskassen. Til tross for sin deltakerrolle må den sees som en ren tjenestemottaker, og ikke som en eier som nyter godt av pensjonskassens egenregikontrakter. Hensynene bak forbudet mot privat kapital i egenregiforetak vil etter Arntzen de Besches vurdering ikke fullt ut gjøre seg gjeldende.

Slik Arntzen de Besche vurderer det vil det derfor ikke være til hinder for å anvende egenregiunntaket, om kommersielle aktører som har kommunal tjenstepensjon kjøper tjenester av og innlemmes som deltaker i en interkommunal pensjonskasse. Dette forutsetter likevel at:

- forsikringsvirksomhetsloven tillater at de blir innlemmet
- det kommersielle foretaket ikke vil oppnå en konkurransefordel ved deltakelsen
- det kommersielle foretaket ikke gis kontroll i egenregiforetaket

Les hele vurderingen i notatet fra Arntzen de Besche av 09.01.15 på Pensjonskontorets hjemmesider www.pensjonskontoret.no.

6.5.7 INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE SOM OFFENTLIG – OFFENTLIG SAMARBEID

Et annet unntak anskaffelsesregelverket vil være det såkalte offentlige-offentlige samarbeid.

Dette unntaket er også utviklet gjennom EU-domstolens praksis, og nå kodifisert i nytt anskaffelsesdirektiv i artikkel 12 nr. 4.

Unntaket for offentlig-offentlig samarbeid tar sikte på kontrakter mellom flere offentlige oppdragsgivere som ønsker å samarbeide om å utføre offentlige oppgaver på en ikke-kommersiell basis. På lik linje som egenregi, setter dette også begrensninger på utadrettet virksomhet.

Det typiske ved et offentlig – offentlig samarbeid er at det er et genuint samarbeidsprosjekt mellom offentlige oppdragsgivere uten at det etableres noen egen juridisk enhet for oppgaven.

Siden kommunal tjenstepensjon må ligge i en pensjonskasse, som per definisjon er et selvstendig, uavhengig rettssubjekt, og som utfører oppdrag fra kommunen, har dette karakter av å være egenregi, snarere enn et typisk offentlig-offentlig samarbeid.

Les nærmere om dette i notatet fra Arntzen de Besche på www.pensjonskontoret.no.

7. PREMIE OG PENSJONSKOSTNADER

KOMMUNAL TJENESTEPENSJON HAR PRINSIPPER OM

- Bruttogaranti
- Sluttlønn
- Premieutjevning

PREMIEELEMENTER

- Årlig premier
- Reguleringspremier
- Engangspremier

PREMIETARIFFER GJØR FORUTSETNINGER OM

- Beregningsrente
- Dødelighet
- Uførhet



7.1 INNLEDNING

Kommuner/fylkeskommuner/bedrifter og virksomheter i KS' sektor (heretter kalt *kommunen*) har pensjonsforpliktelser overfor ansatte og pensjonister. Pensjonsbestemmelsene i Hovedtariffavtalen (HTA) har følgende prinsipper:

- Bruttogarantiprinsippet (HTA punkt 2.1.2)
- Sluttlønnsprinsippet (HTA punkt 2.3.2)
- Premieutjevningssfellesskap (HTA punkt 2.1.10)

Tidligpensjon (AFP) fra 62 til 65 år er i henhold til § 1 i *Vedtekter for avtalefestet pensjon* i HTA ikke en del av tjenstepensjonsordningen, og finansieres særskilt. Kommunen kan imidlertid velge å delta i et utjevningssfellesskap for slik AFP. I en pensjonskasse vil slik utjevning bare finne sted mellom de arbeidsgivere som har valgt slik løsning, forutsatt at pensjonskassen tilbyr dette.

7.2 PREMIEBEREGNING

Premien finansierer den fremtidige pensjonen som livsforsikringsselskapet/pensjonskassen (*pensjonsinnretningen*) har forpliktet seg til å innfri overfor medlemmet av pensjonsordningen. Den baserer seg på den ansattes pensjonsopptjening på premieberegningstidspunktet. Premien beregnes med utgangspunkt i en premietariff (pristariff), hvor det gjøres forutsetninger om dødelighet og uførhet. Det er også forutsetninger om at det i den ansattes pensjonsopptjening (*premiereserve*) hvert år skal tilføres en garantert avkastning – *rentegaranti* (se nærmere for-



klaring under punktet *Premietariff* senere i kapittelet).

Krav til utformingen av premietariffene (pristariffene) er gitt i forsikringsvirksomhetslovens (forsvl.) § 3-3 som også gjelder for pensjonskasser. Premietariffene fastsetter pris for forsikringsrisiko, administrasjons- og forvaltningskostnader, samt rentegaranti.

Premietariffene overvåkes av Finanstilsynet, som kan gripe inn om premietariffene ikke tar tilstrekkelig hensyn til forsikringsrisikoen de skal gjenspeile. Det kan fastsettes forskjellige forutsetninger om forventet gjenstående levetid eller forventet uførhet i forskjellige forsikringsgrupper.

Premien splittes i tre grupper:

- Årlig premie
- Reguleringspremie
- Engangspremie

I tillegg kommer kostnader knyttet til administrasjon, forvaltning av pensjonsmidler og premie for at pensjonsinnretningen garanterer en minimumsavkastning (pris for rentegaranti). Det skal dessuten avsettes administrasjonsreserve for alle aktiv medlemmer i tjenstepensjonsordningen. Denne skal dekke utgifter knyttet til administrasjon og kapitalforvaltning når medlemmet blir pensjonist.

For pensjonsordninger i KS' sektor skal det dessuten betales en årlig kontingent til Pensjonskontoret og et årlig tilskudd til Overføringsavtalens sikringsordning, basert på pensjonsgrunnlaget.

Overføringsavtalens sikringsordning sikrer etter nærmere regler regulering av oppsatte rettigheter hvor arbeidsgivere gått konkurs, er avviklet eller har opphørt med sin offentlige tjenstepensjonsordning.

7.2.1 ÅRLIG PREMIE

Årlig premie skal dekke ett års opptjening. Ett års opptjening tilsvarer økningen i forsikringsteknisk avsetning ved at en ansatt har jobbet dette året.

7.2.2 REGULERINGSPREMIE

Reguleringspremie skal dekke økte pensjoner både som følge av lønnsregulering for yrkesaktive, G-regulering av oppsatte pensjons-

rettigheter etter nærmere regler (for personer som har avsluttet arbeidsforholdet hos kommunen), og som følge av regulering av pensjoner under utbetaling.

7.2.3 ENGANGSPREMIE

Ikke alle pensjonsforpliktelsene som er nedfelt i kapittel 7.1 i HTA er *forsikringsbare*. Premie for enkelte pensjonsytelser lar seg ikke fastsettes på forhånd, det vil si *før* pensjonstilfellet inntreffer. Disse kalles ikke-forsikringsbare ytelser, og må beregnes særskilt med engangspremier. Dette gjelder:

- Reguleringspremie
- Tidligpensjon (uttak av pensjon før 67 år, Pensjon etter 85-års-regelen)
- Bruttogaranti





7.3 PREMIEUTJEVNING

Hovedprinsippet om premieutjevningsskaps fellesskap er nedfelt i HTA kapittel 2 punkt 2.1.10:

«Tjenestepensjonsordningen skal være basert på et finansieringssystem som er kjønnsnøytralt og som ikke virker utstøtende på eldre arbeidstakere. Under henvisning til dette skal premien minst beregnes på grunnlag av et kollektiv som hos den enkelte leverandør utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder».

TPO § 13-2, nr. 1, annet ledd til fjerde ledd presiserer dette nærmere:

«Den ordinære årspremie skal utjevnes i den enkelte forsikringsgivers fellesordning, basert på pensjonsgrunnlaget. Engangspremier ved pensjonstilfelleets inntreden, skal utjevnes i forsikringsgivers fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Premie for lønns- og G-regulering skal utjevnes i en fellesordning i forhold til premiereserven. Administrasjonstillegget i premien skal utjevnes i en fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget.

Forsikringsgivers fellesordning for utjevning av alle premieelementene skal utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder. Med partenes samtykke kan forsikringsgiver skille ut bedriftskunder organisert som egne juridiske subjekter, som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år, i en egen utjevningsordning.

Egne pensjonskasser skal utjevne premieelementene innen sitt dekningsområde».

Dette innebærer at alle kommuner og bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde skal være med i samme premieutjevningsskaps fellesskap. Med mindre partene er enige om å ha enkelte bedrifter som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år i et eget utjevningsskaps fellesskap.

Fylkeskommuner skal utgjøre et eget premieutjevningsskaps fellesskap i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse.

Den utjevnede premie bør være basert på identiske forutsetninger om dødelighet, uførhet og beregningsrente for alle kommunale tjenestepensjonsordninger. Historisk kan

det likevel være slik at ikke alle kommuner har samme historikk når det gjelder beregningsrente, slik at *pensjonsforpliktelsene* som det er betalt premie for kan ha forskjellig gjennomsnittlig beregningsrente. (Beregningsrenten var stort sett 3 prosent for innbetalinger før 2012, mens den var 2,5 prosent for innbetalinger mellom 2012 og 2015 og 2 prosent for innbetalinger etter 2015.)

Kommunens *faktiske* premiebetaling vil ikke være lik *beregnet* premie for denne kommunen. Dette skyldes at premien kommunen betaler reflekterer kommunens andel av den samlede premien for de kommuner som inngår i premieutjevningsfellesskapet.

7.3.1 EKSEMPLER

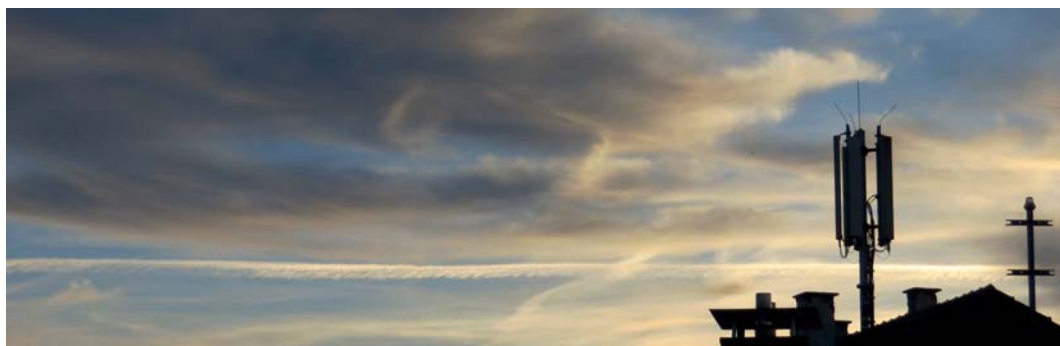
I *tabell 1* er det vist et stilisert eksempel på premieutjevning av årlig premie. I de to første kolonnene vises utjevnet premie mellom ansatte med samme lønnsnivå (pensjons-

grunnlag) og ulik alder. Tabellen viser at på grunn av ulik alder i de to kommunene vil kommune B, med høyest alder, få en lavere premie via premieutjevningsfellesskapet enn den «korrekt» beregnede for kommunen. Kommune A må betale en del av premien for kommune B. Dette skyldes at årlig beregnet premie er høyere i kommune B med alder på ansatte på 60 år, enn for kommune A med ansatte på 30 år.

I de to siste kolonnene forutsettes det at kommune B har langt høyere lønnsnivå enn kommune A. Som det fremgår av tabellen vil kommune A også i dette tilfellet betale en høyere premie ved premieutjevning enn den som faktisk er beregnet for kommunen isolert sett. Når kommune B har høyere lønn, vil kommune A altså måtte betale høyere premie som følge av premieutjevningen. Tilsvarende vil kommune B få langt lavere premie som følge av premieutjevningen.

Tabell 1: Eksempel på premieutjevning av årlig premie

	Likt lønnsnivå		Høyere lønnsnivå i kommune B	
	Kommune A	Kommune B	Kommune A	Kommune B
Gjennomsnittsalder	30	60	30	60
Gjennomsnittlig lønn i kr	300 000	300 000	300 000	600 000
Beregnet premie i kr	9 000	27 000	9 000	54 000
Utjevnet premie i kr	18 000	18 000	21 000	42 000



I *tabell 2* er det gitt et tilsvarende stilisert eksempel på premieutjevning av reguleringspremie. De to første kolonnene i tabellen viser hvordan utjevning av premien for to kommuner som har likt pensjonsgrunnlag (lønn), men ulik premiereserve, fører til at utjevnet premie utgjør det samme som den beregnede premien, siden reguleringspremien utjevnes i forhold til premiereserven.

I de to siste kolonnene er det vist et tenkt eksempel der kommune B har 0 prosent regulering. Dette er ikke realistisk, men 0 prosent regulering er valgt for å tydeliggjøre effekten av premieutjevningen. Dersom kommune B ikke har regulering, men kommune A har regulering, må kommune B likevel betale reguleringspremie. Dette betyr at kommuner med lav lønnsvekst og liten regulering til dels ville ha subsidiert premier for høyere lønnsvekst og regulering i andre kommuner i samme premieutjevningsselskap.

Tabell 2: Eksempel på premieutjevning av reguleringspremie

	Lik regulering		Ingen regulering i kommune B	
	Kommune A	Kommune B	Kommune A	Kommune B
Alder	30	60	30	60
Lønn i kr	300 000	300 000	300 000	300 000
Premiereserve i kr	1 000 000	3 000 000	1 000 000	3 000 000
Beregnet premie i kr	35 000	105 000	35 000	0
Utjevnet premie i kr	35 000	105 000	8 750	26 250

For kommuner som over tid har omtrent tilsvarende andel unge og eldre, kvinner og menn og andel ansatte med høy og lav lønn med mer som andre kommuner i samme premieutjevningsfellesskap, vil premieutjevningen på sikt kunne gi omtrent samme premiebetaling som om den ikke hadde vært gjenstand for utjevning med andre i fellesskapet. I et lite utjevningsfellesskap kan imidlertid endringer i sammensetningen av de ansatte, ved at for eksempel én eldre ansatt slutter og blir erstattet med en yngre, slå relativt mer ut i premien enn i et større utjevningsfellesskap.

Premieutjevningen vil også kunne ha innvirkning på valg knyttet til «dyre» ansettelser, høy lønnsutvikling, forebygging av uførhet og tidliguttak av alderspensjon m.v. siden kommunen ikke behøver å betale fullt ut for den påfølgende premieøkningen fordi den er med i et premieutjevningsfellesskap.

Dermed vil det også kunne være lettere for en kommune å se effekten av forebygging av uførhet og forebygging av tidliguttak av alderspensjon dersom den er med i et lite, eller intet premieutjevningsfellesskap.

7.4 PREMIETARIFF

I en premietariff (pristariff) skal det blant annet gjøres forutsetninger om beregningsrente, dødelighet og uførhet. Alle pensjonsinnretninger skal benytte premietariffer med forsvarlige forutsetninger om død og uførhet. Premietariffene skal meldes til Finanstilsynet, som kan gripe inn om det mener premien i premietariffene er satt for lavt i forhold til den faktiske risikoen.

7.4.1 BEREGNINGSRENTE

I beregning av tjenestepensjon benyttes en høyest tillatt beregningsrente for diskontering av fremtidige pensjonsutbetalinger som grunnlag for beregning av premie og premiereserve. Beregningsrenten inngår i premietariffen som pensjonsinnretningene melder til Finanstilsynet. Fra 2012 lå beregningsrenten for premie for ny pensjonsopptjening på 2,5 prosent. Fra 2015 er beregningsrenten for ny pensjonsopptjening lik 2 prosent. Finanstilsynet vurderer hvert år om høyeste tillatte beregningsrente skal endres.

7.4.2 DØDELIGHETSGRUNNLAG

Med virkning fra 2014 ble det etter pålegg fra Finanstilsynet innført et nytt dødelighetsgrunnlag (premietariff) for kollektive pensjonsforsikringer i livsforsikringsselskaper og for pensjonskasser, K-2013. Det nye dødelighetsgrunnlaget ga økte premier. Bakgrunnen er at økt, og fortsatt økende, forventet levealder setter krav til høyere premiereserve og derav økte premier. Dette for å sikre tilstrekkelige midler til å dekke fremtidige forpliktelser. Ved innføring av den nye premietariffen i 2014, kunne pensjonsinnretningene samtidig ta hensyn til at alderspensjonene fra offentlige ordninger skulle levealdersjusteres. Dette ga derfor kommunene i sum lavere krav til økt premiereserve (og mindre premieøkning) enn om det ikke samtidig ble tatt hensyn til levealdersjustering av pensjonene.

Finanstilsynet har i brev til pensjonsinnretningene av 02.04.14 åpnet for at manglende avsetninger i premiereserven for allerede

opptjente rettigheter knyttet til nytt dødelighetsgrunnlag kan finansieres ved en opptrappingsplan over 7 år fra 2014. Midlene kan tas fra årlig avkastning som ellers ville blitt tilført kommunens premiefond. Samtidig skal pensjonsinnretningene bidra med minst 20 prosent av den påkrevde oppjusteringen av premiereserven som følge av nytt dødelighetsgrunnlag.

For alle pensjonskasser som opprettes fra og med 2014 krever Finanstilsynet i utgangspunktet at premiereserven er fullt oppreservert ut fra det nye dødelighetsgrunnlaget.

7.5 PENSJONSKOSTNADER OG PENSJONS-FORPLIKTELSE

Pensjonskostnadene i regnskapet er ikke identisk med de samlede premier som kommunen har innbetalt til pensjonsinnretningen i løpet av regnskapsåret. I premiebeløpet tas det ikke hensyn til fremtidig lønnsvekst eller G-regulering.

Årets pensjonskostnad viser den årlige andelen av de langsiktige utgiftene ved pensjonsordningen.



Pensjonsforpliktelsene viser forpliktelsene knyttet til eksisterende pensjonsopptjening, men der det altså er tatt hensyn til blant annet fremtidig lønnsvekst i beregningene, i motsetning til hva som er tilfelle i premie-reserven (pensjonsmidlene).

Pensjonsforpliktelsene og eventuelle pensjonsmidler skal balanseføres. Dersom pensjonsforpliktelsene er større enn pensjonsmidlene skal dette fremgå som gjeld i balansen. Dersom pensjonsmidlene er større enn pensjonsforpliktelsene skal dette føres som fordring i balansen.



Det kan oppstå et såkalt *estimatavvik* hvert år som følge av at den reelle utviklingen av pensjonsforpliktelsene ikke er som antatt, og/eller fordi beregningsforutsetningene som ble lagt til grunn for beregningene, for eksempel forventet avkastning, kan ha endret seg. Estimatavviket kan regnskapsføres årlig, eller tas over flere år, avhengig av i hvilket år avviket oppsto. Dersom det tas over flere år, må ikke-resultatført estimatavvik balanseføres.

Etter kommuneloven med forskrift om årsregnskap og årsberetning er det pensjonskostnadene som skal regnskapsføres. Oppstillingen av hvordan pensjonskostnadene skal føres i regnskapet kalles gjerne GKRS. Samtidig skal det regnskapsføres et premieavvik som består av forskjellen mellom pensjonskostnadene og den innbetalte premien. Forskriften angir detaljerte regler for føring av pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser ut over det som er gjengitt her.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet fastsetter beregningsforutsetningene hvert år i et eget rundskriv:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rundskriv-om-beregningsforutsetninger-for-pensjonskostnadene-regnskapsaret-2016/id2415946/>

Siden de fleste kommuner er med i et premieutjevningsselskap, skal også pensjonskostnadene og pensjonsforpliktelsene beregnes ut fra det premieutjevningsselskapet kommunen er med i.

For bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde som ikke er omfattet av de kommunale regn-

skapsreglene, gjelder vanlige regnskapsregler etter regnskapsloven, og eventuelt standard for føring av pensjonskostnader laget av Norsk Regnskapsstiftelse, *NRS 6*. Etter disse reglene skal f.eks. ikke premieavviket inngå i regnskapsføringen av pensjonskostnader. Så lenge disse bedriftene/virksomhetene er med i en fellesordning for premieutjevning må imidlertid pensjonskostnadene og pensjonsforpliktelsen beregnes ut fra samme utjevningsprinsipp som for kommunene.

NRS 6 angir forøvrig hvordan pensjonskostnader og -forpliktelser skal beregnes, og gjelder således for alle tjenestepensjonsordninger.



8. KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I ET LIVSFORSIKRINGSSKAP

- Pensjon etter hovedtariffavtalen
- Premieutjevningsskapsordning
- Rammebetingelser gitt i forsikrings-
virksomhetsloven og finans-
foretaksloven
- Livsforsikringsselskapet er ansvarlig
for:
 - Risiko ved kapitalforvaltning
 - Forsikringsrisiko
 - Administrasjonskostnader
 - Pensjonsutbetalingene
 - Operasjonell risiko
 - Rapportering til myndighetene
- I KLP er kommunen som kunde
medeier



8.1 INNLEDNING

Livsforsikringsselskaper er underlagt forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) og lov om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven). Sistnevnte lov trådte i kraft per 01.01.16. Innføring av denne loven innebærer for det første grunnleggende endringer i livsforsikringsselskapenes virksomhetsbetingelser. For det andre at virksomhetsbestemmelsene som tidligere var samlet i forsvl. nå er delt mellom de to lovene. I dette kapittelet omtales virksomhetsbestemmelsene slik de nå er, uten at det redegjøres i dybden for hva overgangen fra tidligere til gjeldende regime innebærer.

Reglene for fastsettelse av pensjon i kommunal sektor er gitt i Hovedtariffavtalen (HTA) innen KS' sektor. Dette regelverket gjelder uavhengig av om pensjonsordningen er i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon er uberørt av hvilken pensjonsinnretning som forvalter pensjonsordningen.

Arbeidsgivere med kommunal tjenestepensjon inngår i et premieutjevningsfellesskap med øvrige arbeidsgivere innenfor samme tariffområde, jf. tidligere omtale i kapittelet *Premie og pensjonskostnader*.

Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens pensjonskasse og Overføringsavtalen mellom tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte betydning for kommunens tjenestepensjonsordning.

For tiden er det kun Kommunal Landspensjonskasse (KLP) som tilbyr offentlig tjeneste-



pensjon som en forsikret løsning. KLP er et gjensidig forsikringsselskap, noe som innebærer at kundene i KLP må skyte inn egenkapital og er medeiere av selskapet.

8.2 RAMMEBETINGELSER FOR LIVSFORSIKRINGSSKAP

Livselskapenes virksomhet er regulert i forsvl. og finansforetaksloven. Her stilles det krav om konsesjon, vedtekter, styre, daglig leder, rapportering, kapitalkrav og solvenskrav, regler for utligning av overskudd og underskudd med mer til et livsforsikringsselskap.

I dag er KLP eneste livsforsikringsselskap som tilbyr kommunal tjenstepensjon. Det er et gjensidig livsforsikringsselskap og har etter sine vedtekter et styre, representantskap og en kontrollkomité. Via de styrende organene i KLP er både arbeidsgivere og arbeidstakere i representert. Vedtektene er tilgjengelig på selskapets hjemmeside www.klp.no.

8.3 KRAV TIL EGENKAPITAL OG SOLVENSKRAV

Et livsforsikringsselskap skal til enhver tid ha forsikringstekniske avsetninger til dekning av samtlige forsikringsforpliktelser. Verdien av eiendeler og forpliktelser skal fastsettes til markedsverdi.

Videre skal livsforsikringsforetak til enhver tid ha ansvarlig kapital som minst er tilstrekkelig til å dekke et solvenskapitalkrav og et minstekapitalkrav. Dette kravet, som går under betegnelsen Solvens II og som er tilpasset EU-reguleringen av forsikringsselskaper, er et sentralt moment i de nye virksomhetsbestemmelsene som er satt i kraft med virkning per 01.01.16.

Solvenskapitalkravet skal dekke risikoen for tap av foretakets ansvarlige kapital og skal beregnes slik at sannsynligheten er 99,5 prosent for at samlet tap, herunder forsikringsmessig og finansielt tap, over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. Solvenskapitalkravet skal beregnes etter en standardmetode eller etter interne modeller. Standardmetoden er fastsatt i detalj gjennom egen forskrift (FOR-2015-12-21-1807, jf. FOR-2015-08-25-999-§53), mens en intern modell skal godkjennes av Finanstilsynet. Så vidt Pensjonskontoret kjenner til er det ingen livsforsikringsselskaper som har søkt om godkjenning av interne modeller.

Minstekapitalkravet skal dekke risikoen for tap av foretakets basiskapital og skal beregnes slik at sannsynligheten er 85 prosent for at samlet tap over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. Minstekapitalkravet skal ikke være lavere enn 25 prosent eller høyere enn 45 prosent av livsforsikringsselskapets solvenskapitalkrav.





Finanstilsynet har anslått at de nye kravene innebærer betydelig økt kapitalbehov i norske livsforsikringsselskaper, men det vil bli gitt mulighet til å benytte lange overgangsordninger.

Det nye regelverket pålegger et livsforsikringsselskap til minst én gang i året å offentliggjøre en rapport om sin solvens og finansielle stilling etter nærmere bestemmelser fastsatt i Solvens II forskriften, FOR-2015-08-25-99.

Finanstilsynet skal kontrollere at KLP har et hensiktsmessig system for risikostyring og internkontroll, forsvarlige forsikringstekniske avsetninger til sikring av sine forsikringsforpliktelser og ansvarlig kapital som er forsvarlig ut fra risikoen ved og omfanget av virksomheten.

For de fleste kommunale pensjonsordninger vil premiereserven øke over tid, noe som vil gi økt kapitalkrav for livsforsikringsselskapet. Ved økt behov for kapitaldekning kan KLP, som et gjensidig livsforsikringsselskap, årlig be om egenkapitalinnkalling fra kundene (slik det også vil være i en pensjonskasse).

I 2015 måtte kommuner som flyttet sin pensjonsordning *til* KLP betale et egenkapitaltilskudd tilsvarende 2,8 prosent av premiereserven.

Kommuner som flytter sin pensjonsordning *fra* KLP vil i utgangspunktet få med seg sin innskutte egenkapital (lik 2,8 prosent av premiereserven), men ikke andel av opptjent egenkapital.

8.4 KAPITALFORVALTNINGSRISIKO

Dersom kommunen har sin tjenstepensjonsordning i et livsforsikringsselskap er det selskapet som har kapitalforvaltningsrisikoen. Dette innebærer at selskapet *årlig* må tilføre pensjonskontrakten en garantert minimums-avkastning, såkalt *rentegaranti* (også kalt *grunnlagsrente* eller *beregningsrente*) for at pensjonsopptjeningen skal være tilstrekkelig. Dette ligger som en forutsetning i premietariffene som benyttes.

Livsforsikringsselskapet tar en premie for denne garanterte avkastningen – *rente-garantipremie*.

Kapitalforvaltningen i et livsforsikringsselskap inndeles i eiernes midler og i kundenes midler. Eiernes midler forvaltes i *selskapsporteføljen*. Kundenes midler forvaltes i *kollektivporteføljen*.

8.5 FORSIKRINGSRISIKO

Forsikringsrisiko er risiko knyttet til medlemmenes dødsfallstidspunkt, levetid og uførehypighet i den enkelte pensjonsordning og samlet for forsikringsselskapet.

Dersom det i et livsforsikringsselskap oppstår overskudd på risikoresultatet ett år, for eksempel fordi færre medlemmer enn forutsatt er blitt uføre, har livsforsikringsselskapet anledning til å sette av halvparten av overskuddet i et *risikoutjevningfond*. Det overskytende skal overføres til den enkelte pensjonsordnings premiefond. Dersom det ett år oppstår et negativt risikoresultat, kan risikoutjevningfondet belastes. Livsforsikringsselskap har forøvrig også reassuranse for å avhjelpe deler av risikoen, og da i praksis slik at reassuransen dekker særlig store tap på risikovirksomheten.

Ved et tap på risikovirksomheten som er så stort at det ikke dekkes av risikoutjevningfond og reassuranse er det livsforsikringsselskapets egenkapital som i siste instans bærer forsikringsrisikoen.

Et livsforsikringsselskap har gjerne mange kunder, og som en følge av dette mange, som er deltakere i *forsikringskollektivet*. På den måten vil det ikke være store svingninger i risikoen fra år til år. Livsforsikringsselskapet skal dessuten benytte forsvarlige forutsetninger om død og uførhet i sine premietariffer. Finanstilsynet kan gripe inn om det mener premien er satt for lavt i forhold til risikoen.

Hvor stor forsikringsrisikoen blir for livsforsikringsselskapet vil avhenge av antall medlemmer i pensjonsordningene i selskapet.

Få medlemmer gir større sannsynlighet for store svingninger i risikoresultatet fra år til år enn et stort antall medlemmer.

8.6 PREMIE, PENSJONSKOSTNADER OG UTJEVNINGSFELLESSKAP

Livsforsikringsselskapet skal etter forsvl. § 3-7 melde premietariff (pristariff) til Finanstilsynet. Etter forsvl. § 3-3 skal premietariffen gjelde pris for forsikringsrisiko, pris for administrasjons- og forvaltningskostnader, samt pris for rentegaranti, jf. beskrivelsen i kapittelet *Premie og pensjonskostnader*.

Størrelsen på premiene for den enkelte kommune vil være avhengig av hvordan





medlemsmassene hos de kommunene som er med i samme premieutjevningsselskap er sammensatt.

Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningsselskap er nærmere beskrevet i kapittelet *Premie og pensjonskostnader*.

8.7 ADMINISTRASJONS- OG FORVALTNINGSKOSTNADER

Administrasjons- og forvaltningskostnader skal fastsettes på forhånd og meldes til Finanstilsynet. Kommunale kunder betaler disse kostnadene i forbindelse med premiebetalingen i første kvartal. Dersom innbetalte kostnader ikke er tilstrekkelig til å dekke de faktiske kostnadene i livsforsikringsselskapet det enkelte år, må livsforsikringsselskapet

selv dekke det resterende. Dersom faktiske kostnader viser seg å bli lavere enn fakturerte kostnader, går overskuddet til livsforsikringsselskapet.

Stordriftsfordeler kan gjøre at kostnadene blir lavere jo større forvaltningskapitalen er. KLP vil typisk kunne sies å ha stordriftsfordeler fremfor et forsikringskollektiv med lavere forvaltningskapital.

Også andre områder enn kapitalforvaltningen vil kunne påvirke kostnadene i pensjonsordningen. Her kan nevnes administrative kostnader som markedsføring, ajourhold av pensjonsregistre, pensjonsutbetaling, opplæring og øvrig service.



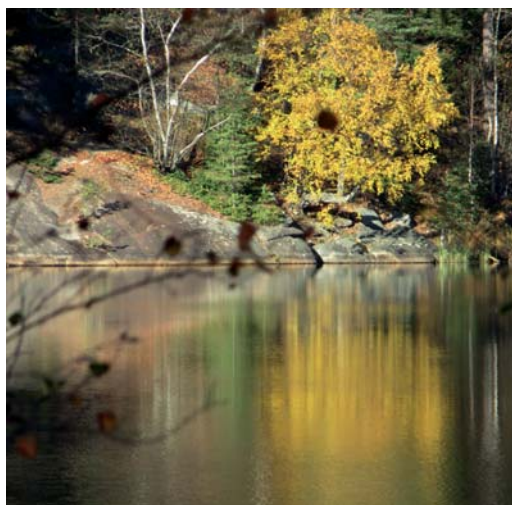
9. KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I EN PENSJONSKASSE

- Pensjon etter Hovedtariffavtalen
- Skal utjevne premieelementene innen sitt dekningsområde
- Underlagt Solvens I-regelverket
- Pensjonskontoret har særskilte krav til daglig ledelse
- Pensjonskassen (kommunen) er ansvarlig for:
 - Egenkapitalrisiko
 - Risiko ved kapitalforvaltning
 - Forsikringsrisiko
 - Administrasjonskostnader
 - Pensjonsutbetalingene
 - Operasjonell risiko
 - Rapportering til myndighetene
- Kommunen har medbestemmelse og påvirkning når det gjelder:
 - Kapitalforvaltning
 - Tidligavgang og uførepensjon
 - Premieutjevningsfellesskap

9.1 INNLEDNING

Pensjonskasser er underlagt forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) og lov om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven). Kapittel 2 i forsvl. omhandler regler for pensjonskasser, blant annet adgangen til slik opprettelse – herunder interkommunale pensjonskasser. Bestemmelsene for livsforsikring i forsvl. kapittel 3 gjelder også for pensjonskasser. En interkommunal pensjonskasse kan bestå av pensjonsordninger for flere kommuner/fylkeskommuner med kommunale/fylkeskommunale bedrifter (heretter kalt *kommunen*) Det er også gitt regler for pensjonskasser i forskrift til loven, herunder regler om underdekning i kommunale pensjonskasser.

En kommunal eller fylkeskommunal pensjonskasse er en selvstendig juridisk enhet opprettet av kommunen, eventuelt sammen med én eller flere andre arbeidsgivere tilknyttet kommunen. Den har som formål



å oppfylle gjeldende pensjonsforpliktelser i Hovedtariffavtalen (HTA) i KS' sektor. Lovgivningen åpner også for at to eller flere kommuner kan etablere en interkommunal pensjonskasse, jf. forsvl. § 2-2 annet ledd.

Reglene for fastsettelse av pensjon i kommunal sektor er gitt i HTA. Dette regelverket gjelder uansett om pensjonsordningen er i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon vil altså være uberørt av hvilken pensjonsinnretning som forvalter pensjonsordningen.

Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningsskema er nærmere beskrevet i kapittelet *Premie og pensjonskostnad*.

Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens pensjonskasse og Overføringsavtalen mellom tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte betydning for kommunens pensjonsforpliktelser.

Før en kommune fatter politisk beslutning om å opprette en pensjonskasse er det en rekke forhold som bør vurderes for å sikre et godt beslutningsgrunnlag. I dette kapittelet ser vi nærmere på viktige momenter som tidsperspektivet, risikovurderinger, administrasjon og forvaltning.

9.2 RAMMEBETINGELSER

Forsvl. kapittel 2 angir regler for pensjonskasser. Noen av de forholdene som er omtalt i loven er kravene til konsesjon, styre og daglig leder. I lovens kapittel 3 beskrives regelverket for livsforsikring, som også pensjonskasser er omfattet av. Forsvl. kapittel 3 er omtalt i eget

kapittel i denne pensjonsveilederen. Videre er det gitt en rekke krav til rapportering fra pensjonskasser til myndighetene. I forbindelse med at pensjonskasser er omtalt i HTA kapittel 2.1.10 har Pensjonskontoret fattet vedtak om daglig ledelse i kommunale pensjonskasser (se omtale senere i kapittelet).

9.2.1 KONSESJON

Det kreves konsesjon for å drive en pensjonskasse, jf. finansforetaksloven § 2-16. Kravene til innholdet i konsesjonssøknaden fremgår av lovens § 3-1 og gjelder blant annet angivelse av egenkapital, forsikringer (pensjoner) pensjonskassen skal tilby, driftsplan for de tre første driftsår, med mer.

9.2.2 VEDTEKTER

En pensjonskasses vedtekter inneholder bestemmelser om selskapsrettslige, forsikringsmessige og forsikringsrettslige forhold, og skal til en hver tid være i tråd med alle pensjonsbestemmelser i HTA.

I henhold til finansforetaksloven § 7-8 skal vedtektene minst angi følgende:

- a) Pensjonskassens navn
- b) Kommunen hvor pensjonskassen skal ha sitt forretningskontor
- c) Pensjonskassens formål og virksomhet
- d) Størrelsen på pensjonskassens grunnfond, og i tilfelle de regler om tilbakebetaling og avkastning av tilskudd til grunnfondet som skal gjelde
- e) Sammensetningen av generalforsamling, valg av leder og medlemmer, samt regler om stemmerett og flertallskrav som skal gjelde for beslutninger
- f) Antallet eller laveste og høyeste antall styremedlemmer og regler for valg av styremedlemmer
- g) Om Pensjonskassen skal ha adgang til å utstede egenkapitalbevis
- h) Hvordan overskudd skal anvendes og underskudd dekkes, samt regler om fastsettelse av utbytte dersom pensjonskassen skal kunne gi utbytte av grunnkapitalen
- i) Hvordan pensjonskassen skal avvikles og pensjonskassen kapital disponeres ved avvikling

Finanstilsynet har med hjemmel i finansforetaksloven § 3-5 fastsatt egnethetskrav til styremedlemmer og daglig leder. Dette er regulert i Finanstilsynets rundskriv nr. 14/2015 med vedlegg. Det er Finanstilsynet som vurderer om kravene er oppfylt.

9.2.3 STYRE

Pensjonskassen skal ha et styre med minst tre styremedlemmer. Dersom forvaltningskapitalen er 100 millioner kroner eller mer, skal styret ha minst fem styremedlemmer. Styret skal ha minst ett medlem uten tilknytning til pensjonskassen eller til arbeidsgiver, foretak, forening eller annen institusjon med pensjonsordning i pensjonskassen. Medlemmene i pensjonskassen skal være representert i styret. Pensjonistene regnes i denne forbindelse som medlemmer i pensjonsordningen.

I vurderingen av hvilke krav som skal stilles til de enkelte styremedlems kompetanse, angir Finanstilsynet i rundskriv 14/2015 *Vurdering av egnethetskrav* at det skal legges vekt på at styremedlemmene *til sammen*



oppfyller kompetansekravene til styret. Det kreves imidlertid ikke at samtlige styremedlemmer skal besitte spesialkunnskap om alle deler av pensjonskassens virksomhet.

Videre har KS Eierforum gitt anbefalinger for hvordan kommunene kan utøve et aktivt og godt eierskap, se:

<http://www.ks.no/fagomrader/samfunn-og-demokrati/lokaldemokrati-og-folkevalgt/egenkontroll-og-eierskap/anbefalinger-om-eierstyring-selskapsledelse-og-kontroll>

Pensjonskassens styre er ikke underlagt kommunens administrasjon og ledelse, og kommunen vil derfor ha begrenset innflytelse på drift og forvaltning av kommunens pensjonsforpliktelser og kapitalforvaltning.

9.2.4 DAGLIG LEDER

Daglig leder tilsettes av styret, og kan ikke samtidig være medlem av styret, jf. finansforetaksloven § 8-10

Som nevnt innledningsvis, har Pensjonskontoret med hjemmel i HTA kapittel 2.1.10, fattet vedtak om daglig ledelse i kommunale pensjonskasser.

«Hovedtariffavtalen (HTA) åpner mulighet for at det kan opprettes egne kommunale pensjonskasser. Pensjonskontorets styre har oppfattet at tariffpartenes intensjon er at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver.



Pensjonskontorets styre har kommunisert med tariffpartene og forsikret seg om at dette er en riktig forståelse av tariffpartenes syn. Det er tariffpartene som fortolker HTA. Pensjonskontorets styre har på denne bakgrunn lagt til grunn at egne pensjonskasser, som ikke tilfredsstiller disse kravene, vil være i strid med HTA...».

Videre heter det:

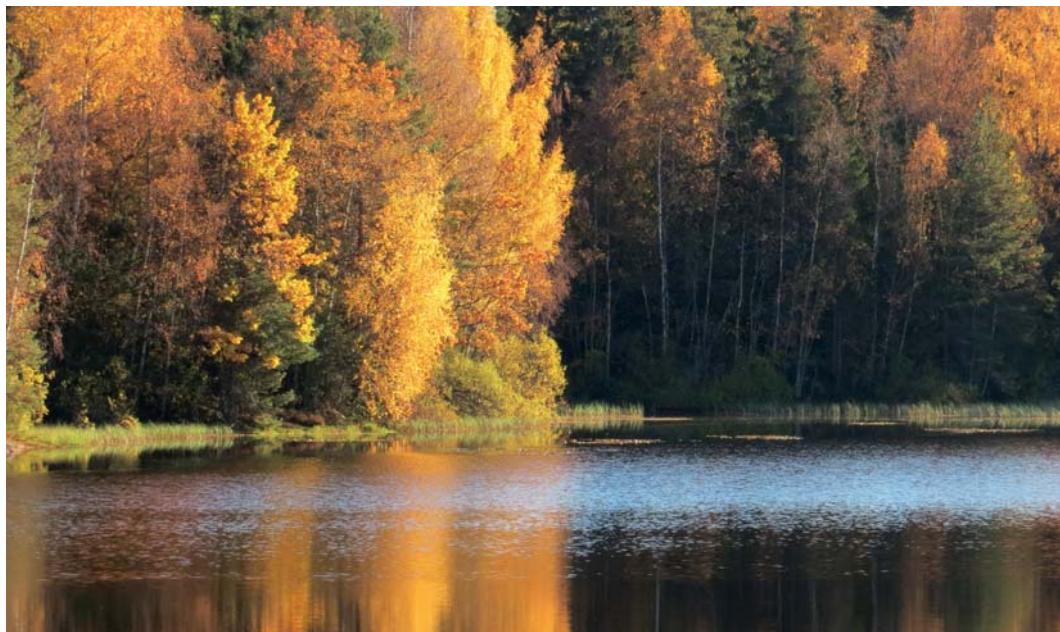
«Kravet om at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver er noe mer enn et formelt krav. Daglig leder funksjonen må ha et reelt innhold ved at daglig leder selv må kunne utføre de vesentlige deler denne stillingen tilsier. I valg av daglig leder er et viktig hensyn å unngå at det oppstår habilitetsproblemer ved eventuelle interessekonflikter mellom kommunen og pensjonskassen».

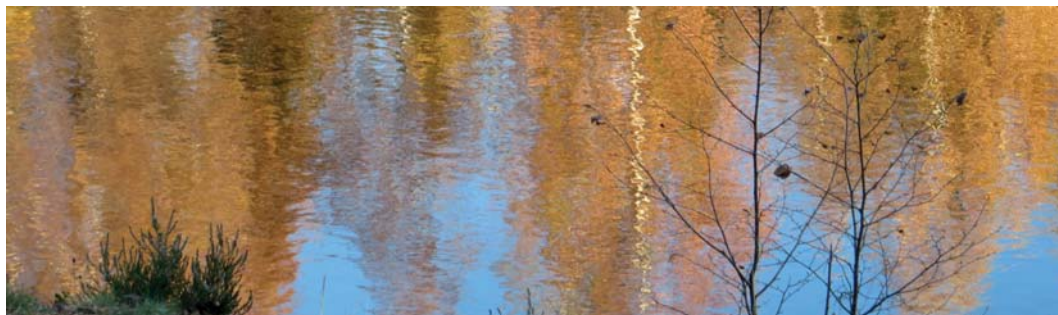
9.2.5 REGNSKAPSFØRING, RAPPORTERING OG REVISOR

Finanstilsynet skal blant annet se til at pensjonskasser overholder gjeldende regelverk, jf. finanstilsynsloven § 3. Pensjonskasser må derfor rapportere regnskap/nøkkeltall, solvensmargin og resultat av stresstester til Finanstilsynet.

Etter forsvl. skal Finanstilsynet føre tilsyn med blant annet kommunale pensjonskasser.

Krav til pensjonskassenes regnskapsføring og regnskapsrapportering er regulert i forskrift til regnskapsloven om årsregnskap for pensjonsforetak. Forskriften regulerer hvordan resultat, balanse, endringer i ansvarlig kapital, kontantstrømmer og noter skal oppstilles i årsregnskapet. Utdrag av





årsregnskapet med supplerende opplysninger skal rapporteres til Finanstilsynet og Statistisk sentralbyrå innen tre måneder etter regnkaps-årets avslutning.

Det er flere rapporter som skal innrapporteres kvartalsvis, halvårlig eller årlig. Nærmere oversikt over innrapporteringsforpliktelsene finnes på:

<http://www.ssb.no/innrapportering/naerings-liv/pensjonsfond>

I henhold til *forskrift om årsregnskap for livsforsikringsselskap (FOR-2015-12-18-1824)* skal årsregnskap, årsberetning og revisjonsberetning gjøres tilgjengelig på internett.

Som nevnt i kapittelet *Premie og pensjonskostnad*, under punktet *Pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser*, angis det i forskrift til kommuneloven om årsregnskap og årsberetning hvordan pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser skal regnskaps- og balanseføres i kommuneregnskapene.

Det følger av finansforetaksloven § 8-17 at pensjonskassen må ha en revisor. Revisor skal være uavhengig og kan ikke være medlem i pensjonskassen. Dette følger av revisor-

loven § 4-1. Dersom kommunerevisjonen er organisert internt i kommunen, kan ikke den kommunalt ansatte revisor godkjennes som revisor for pensjonskassen. Etter finansforetaksloven § 8-6 skal styret ha møte med revisor hvert kvartal.

9.2.6 KRAV TIL EGENKAPITAL

En pensjonskasse må ha startkapital og tilfredsstillende kapital- og solvenskrav etter nærmere regler gitt i finansforetaksloven § 3-4 (4) og § 14-16. Minimumskravet til startkapital er 10 ganger folketrygdens grunnbeløp (G) som per 01.05.16 er 92 576 kroner, det vil si 925 760 kroner.

Som en følge av innføringen av nytt kapital- og solvensregelverk for forsikringsselskaper fra 01.01.16, er det tidligere kapitaldekningskravet («BIS»; «8 % av risikoveiede eien-deler») ikke lenger gjeldende hverken for livsforsikringsselskap eller pensjonskasser. Livsforsikringsselskapene er blitt underlagt nytt solvensregelverket, Solvens II, mens det fortsatt er Solvens I som gjelder for pensjonskassene. I praksis resulterer pensjonskassens solvensmarginkrav i kapitalkrav langt lavere enn det tidligere kapitaldekningskravet.



Det har ikke vært tilsiktet at det nye kapital- og solvensregelverket for forsikringsselskaper skal resultere i redusert kapitalkrav for pensjonskassene. Finansdepartementet i samarbeid med Finanstilsynet arbeider med en ajourføring av pensjonskassenes kapitalkrav. I påvente av slik ajourføring vil det i praksis være utilstrekkelig for pensjonskassene bare å oppfylle lovpålagte minimumskrav til kapital.

Det er ikke alle kommuner som har nok likvide midler til nødvendig grunnkapital i en pensjonskasse. Kommunen kan få aktivert verdier knyttet til kommunale eiendommer ved at disse kan inngå som en del av egenkapitalen i pensjonskassen. Eiendommene vil da få en ny verdifastsettelse og de blir et aktivum for kommunen. Det må samtidig opprettes en leiekontrakt mellom pensjonskassen og kommunen, som sikrer at leieforholdet ivaretas med samme ordinære forretningsmessige vilkår som for ikke nærstående parter. Det må også betales dokumentavgift ved overdragelsen av

eiendommen. *Overkapitalisering* har vært tema hos flere kommuner som har vært i en vurderingsprosess rundt etablering av pensjonskasse. Finanstilsynet har da kommet med uttalelser om risikoen man, i *skatterettslig* forstand, tar ved en betydelig *overkapitalisering*.

Finanstilsynet setter krav om at pensjonskassen skal ha en forsvarlig kapitalforvaltning. Dette innebærer at eiendeler til dekning av forsikringsmessige avsetninger skal være plassert hensiktsmessig og betryggende sett i forhold til arten av forsikringsforpliktelser og hensynet til sikkerhet, risikospredning, likviditet og avkastning, jf. forsvl. § 2-3. Se også FOR-2007-12-17-1457 *Forskrift om livsforsikringsselskapers og pensjonsforetaks kapitalforvaltning*.

Finanstilsynet vurderer jevnlig alle pensjonskassers styrings- og kontrollsystemer, samt risikonivå på kapitalforvaltningen. Det legges til grunn at alle pensjonskasser til enhver tid har tilfredsstillende risikobærende evne.



Finanstilsynet overvåker også pensjonskassers soliditet. Finanstilsynet foretar stedlig tilsyn i pensjonskasser der strategier, styrings- og kontrollsystemer og operative forhold gjennomgås, evalueres og kommenteres.

Forskrift om livsforsikringsselskapers og pensjonsforetaks kapitalforvaltning stiller krav om at pensjonskassen jevnlig skal gjennomføre risikoanalyser (stresstester). Det betyr at pensjonskassen skal analysere hvordan ekstraordinære forhold i finansmarkedene og ekstraordinært forløp for den forsikringsmessige risiko vil påvirke pensjonskassens bufferkapital (eiendeler og forpliktelser til både bokført verdi og markedsverdi). Formålet med analysen er å belyse pensjonskassen evne til stå imot særlig ugunstig økonomisk forløp.

På Finanstilsynets nettsider redegjøres for de ulike krav til en pensjonskasses kapitalforvaltning:

<http://www.finanstilsynet.no/no/Forsikring-og-pensjon/Skadeforsikring/Tema/Kapitalforvaltning/>

9.2.7 SOLVENSREGELVERKET

Solvenskravet som gjelder for pensjonskasser går under betegnelsen Solvens I, og har vært gjeldende siden 2010. I praksis resulterer Solvens I i kapitalkrav langt lavere enn det tidligere kapitaldekningskravet.

EU har samlet alle sentrale direktiver som dekker områdene livsforsikring, skadeforsikring og reassuranse samt forsikringsgrupper i ett direktiv – Solvens II, som er innført i

Norge med virkning fra 1. januar 2016. Regelverket gjelder i første omgang kun forsikringsselskaper, men i EU-regi arbeides det med tilsvarende regelverk som er planlagt å gi virkning for pensjonskasser. Det har vært gjennomført beregningsstudier knyttet til dette arbeidet, der også norske pensjonskasser har deltatt.

Finansdepartementet ba høsten 2015 Finanstilsynet å utrede og komme med forslag til forskrift om nytt solvensregelverk for pensjonskasser. I januar 2016 fulgte Finanstilsynet opp ved å foreslå et forenklet Solvens II-krav innført fra 1. januar 2018, og da konkret ved å basere kravet på stresstesting, som er omtalt senere i kapittelet. I påvente av slik ajourføring av solvensregelverket vil det være utilstrekkelig for pensjonskassene bare å oppfylle lovpålagte minimumskrav til kapital. Pensjonskassene må derfor i større grad enn tidligere nå gjøre selvstendige analyser og vurderinger av kapitalbehovet. Finanstilsynet uttaler at de inntil nytt regelverk er på plass, vil følge opp pensjonskassenes soliditet gjennom videreføring av



dagens risikobaserte oppfølging av pensjonskassenes stresstrapportering.

9.2.8 ANSVARSHAVENDE AKTUAR

Alle pensjonskasser må ha en ansvarshavende aktuar. Aktuaren er ansvarlig for at pensjonskassens virksomhet til enhver tid blir drevet på en forsikringsteknisk ansvarlig måte. Aktuaren skal blant annet foreta beregning av forsikringsmessige avsetninger og se til at pensjonskassens premier ikke er fastsatt i strid med forsvl. Det samme regelverk gjelder for pensjonskasser som for livsforsikrings-selskaper hva angår meldeplikt til Finanstilsynet om premietariffer.

9.2.9 INTERNKONTROLL

I Rundskriv 3/2009 fra Finanstilsynet er det gitt veiledning til forskrift til finanstilsynsloven om risikostyring og internkontroll.

9.2.10 BEREGNINGSRENTE

I beregning av tjenstepensjon benyttes en beregningsrente for diskontering av fremtidig pensjonsutbetaling som grunnlag for beregning av premie og premiereserve. Beregningsrenten inngår i premietariffen som livsforsikringsselskap og pensjonskasser melder til Finanstilsynet. Fra 2012 ligger beregningsrenten for premie for ny opptjening på 2,5 prosent, og fra 2015 er beregningsrenten for ny opptjening på 2 prosent. Finanstilsynet vurderer hvert år om høyeste tillatte beregningsrente skal endres.

Ved opprettelse av pensjonskasser må alle forpliktelser være beregnet ut fra en beregningsrente på maksimalt 3 prosent.

Dette er angitt i Finansdepartementets brev av 07.07.08 til Kredittilsynet (nå Finanstilsynet). For pensjonskasser som etableres med tjenstepensjonskontrakter som historisk har hatt høyere beregningsrente enn 3 prosent, vil dette innebære at det mangler premiereserve. Denne manglende premiereserve må hentes fra tilleggsavsetninger eller premiefond eller ved at kommunen innbetaler beløpet. I vurderingsfasen av opprettelse av pensjonskasse bør det kartlegges om det er manglende premiereserve.

9.2.11 PREMIETARIFF

Pensjonskassen skal etter forsvl. § 3-7 melde pristariff (premietariff) til Finanstilsynet. Premietariffen skal gjelde pris for forsikringsrisiko, pris for administrasjons- og forvaltningskostnader, samt pris for rentegaranti, jf. kapittelet *Premie og pensjonskostnader*.

Premietariffen skal utformes slik at pensjonskassens premier står i rimelig forhold til den risiko som overtas. Ved opprettelse av en pensjonskasse må det derfor vurderes hvilke forutsetninger pensjonskassen skal legge til grunn for risiko for dødelighet/levetid (langt liv) uførhet, samt kostnader.

9.2.12 INFORMASJON TIL MEDLEMMENE (YRKESAKTIVE, OPPSATTE OG PENSJONISTER)

Forsvl. § 4-16 gir pensjonskassen en opplysningsplikt overfor pensjonskassens medlemmer. Her fremgår det at pensjonskassen hvert år skal sende medlemmene pensjonsbevis med vesentlige pensjonsopplysninger.



Pensjonskassen skal dessuten utstede pensjonsbevis til arbeidstakere som fratrer sin stilling uten rett til straks begynnende pensjon. Pensjonsbeviset skal opplyse hvilke pensjonsrettigheter vedkommende har opptjent (*oppsatte rettigheter*) på fratredelsestidspunktet. Pensjonskassen skal senere på forespørsel fra innehaveren av pensjonsbeviset gi oppdatert informasjon.

Etter forsikringsavtaleloven § 19-4 skal det gis forsikringsbevis og vilkår som gjelder for forsikringen til medlemmene. Videre skal det etter § 19-7 gis tilbud om fortsettelsesforsikring til medlemmer som trer ut av ordningen.

9.2.13 OVERVÅKING AV KAPITALFORVALTNINGEN

Det skal etableres rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til

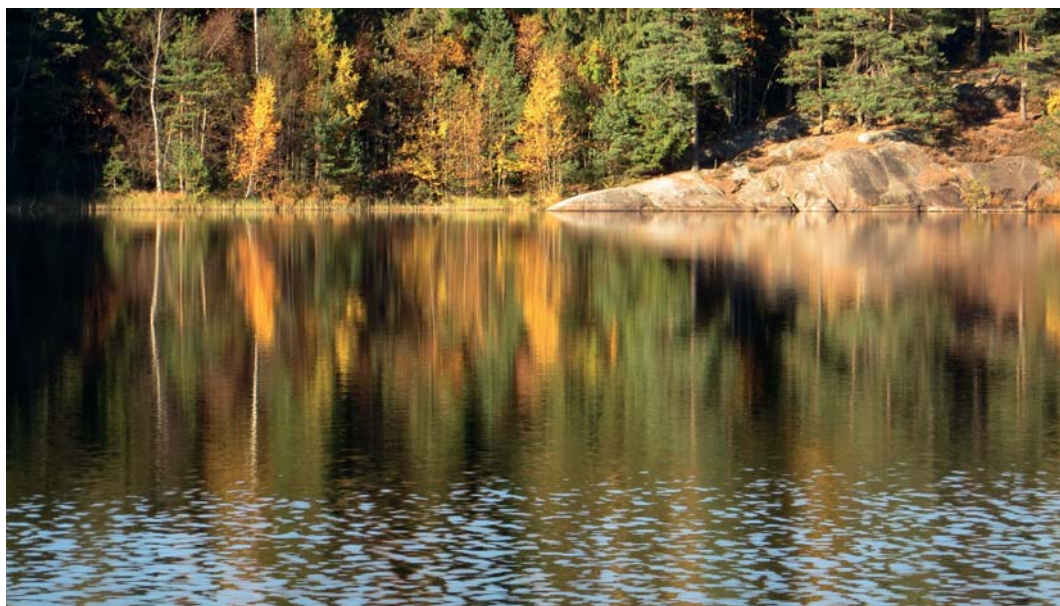
fastsatte krav og pensjonskassens kapitalforvaltningsstrategi.

Det følger av forskrift om kapitalforvaltning i livsforsikring (FOR-2007-12-17 nr. 1457) § 2-2:

«Den enhet som overvåker kapitalforvaltningen, skal løpende vurdere om, og påse at, kapitalforvaltningen utøves i tråd med kapitalforvaltningsstrategien og øvrige retningslinjer for forvaltningen.

Det skal være etablert rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til myndighetsfastsatte krav og selskapets kapitalforvaltningsstrategi. Overvåkningen skal være betryggende i forhold til kapitalforvaltningens omfang, kompleksitet og risiko.

I enkelte tilfeller vil særlig aktsom overvåkning av kapitalforvaltningen kreves [...].



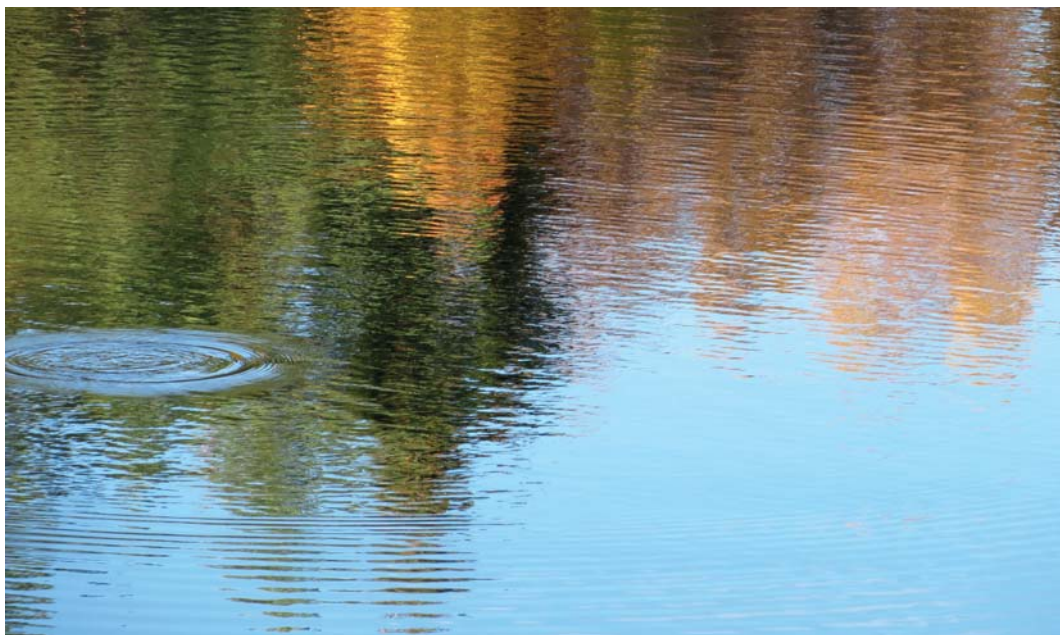
(...) Dersom overvåkingsenheten avdekker brudd på kapitalforvaltningsstrategien eller øvrige etablerte retningslinjer, skal enheten uten unødig opphold rapportere dette til den instans som har vedtatt retningslinjene. Alvorlige brudd skal rapporteres umiddelbart.

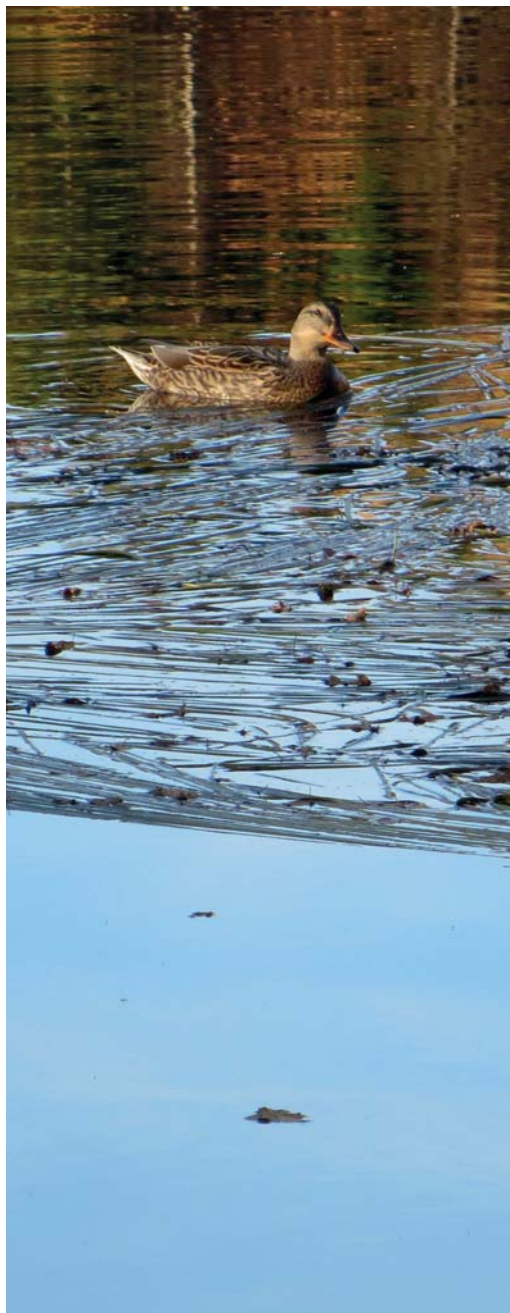
Den enhet som overvåker kapitalforvaltningen skal, jevnlig rapportere til styret og ledelsen i selskapet om risiko, resultater og etterlevelse. Rapportene skal være skriftlige. Frekvensen og innholdet i rapportene skal tilpasses kompleksiteten og omfanget av virksomheten. Institusjonens system for styring og kontroll med kapitalforvaltningen skal jevnlig evalueres av uavhengige kontrollfunksjoner, jf. forskrift 22. september 2008 nr. 1080 om risikostyring og intern kontroll».

9.2.14 RISIKOANALYSER OG STRESSTESTING

Pensjonskassen skal jevnlig, og minst ved utgangen av hvert kvartal, analysere hvordan uvanlige markedsforhold, herunder rente- og valutakursendringer, samt utslag av forsikrings- og kredittrisiko, vil påvirke pensjonskassens bufferkapital.

Viser analysene at pensjonskassen kan bli påført tap som innebærer at den ikke lenger vil oppfylle soliditets- og sikkerhetskrav fastsatt i lov eller forskrift, skal pensjonskassen iverksette tiltak som reduserer risikoen eller som øker bufferkapitalen. En enhet som er uavhengig av utøvende enhet skal ha ansvaret for analysene, og skal jevnlig rapportere resultatene av sine analyser til styret.





I forskrift til finanstilsynsloven om rapportering av stresstester for forsikringsselskaper og pensjonsforetak er det angitt krav til rapportering av stresstester. Retningslinjer for slik «worst case-testing» av pensjonskassenes forvaltningsporteføljer, er nærmere presisert i Finanstilsynets forskrift om rapportering av stresstester med tilhørende rundskriv, Risikoanalyser/stresstester i forsikringsselskaper og pensjonsforetak nr. 07/2008 av 15.03.08 og brev av 30.12.11, til alle pensjonsforetak.

Et hovedprinsipp i stresstesting er å beregne konsekvensene av et fall i markedsverdien av pensjonskassens eiendeler og *samtidig* med økning i verdien av pensjonsforpliktelsene. For eiendelene består dette i fall i aksje- og eiendomsmarkedene samtidig med en økning i det generelle rentenivået som resulterer i reduserte obligasjonskurser. For pensjonsforpliktelsene er det tale om økning som oppstår som følge av at både tilgangen av nye uføre og medlemmenes levetid antas å øke.

Pensjonskasser med forvaltningskapital på 10 milliarder kroner eller mer (og alle livsforsikringsselskaper) skal rapportere kvartalsvis, mens kravet er halvårlig rapportering for mindre pensjonskasser.

9.3 VURDERING

Det kan være flere grunner til at en kommune vurderer å opprette en pensjonskasse. Det kan være at kommunen ønsker mer uttelling av for eksempel tiltak knyttet til å beholde seniorer i arbeid (slik at de ikke tar ut AFP) eller tiltak knyttet til å legge til rette for at færrest mulig ansatte uførepensjoneres. I en pensjonskasse,

hvor kommunen ikke er med i et stort premie-utjevningsselskap, kan slike tiltak gi direkte utslag i lavere premie eller høyere overskudd som kommunen direkte eller indirekte vil ha økonomisk fordel av.

Videre kan kommunen ønske mer nærhet til pensjonsordningen både for seg selv og for medlemmene av pensjonsordningen. I en pensjonskasse vil de ansatte i kommunen bli representert i styret.

Kommunen kan også ønske å få større kontroll med premieutviklingen slik at denne oppfattes som mer forutsigbar for kommunen. Kommunens kostnader til pensjon vil avhenge av avkastning og dermed av hvordan kapitalen forvaltes. Enkelte kommuner kan derfor ønske større kontroll og påvirkningsmulighet på mulig avkastning enn det som er mulig med en forsikret løsning i et livsforsikringsselskap.

Uansett bør kommunen ha en klar oppfatning av om den anser en pensjonskasse eller en avtale om kollektiv pensjonsforsikring som den mest formålstjenlige innretning til forvaltning av sin pensjonsordning.

Kommuner som vurderer å opprette en pensjonskasse bør legge opp til en bredt forankret prosess hvor blant annet tidsperspektiv, risiko, kostnader og rammebetingelser vurderes.

Pensjonskasseforeningen er en interesseorganisasjon for pensjonskasser i Norge, se www.pensjonskasser.no. Pensjonskasseforeningens styremedlemmer tilbyr seg å fungere som mentorer for kommuner som er i en utrednings- og oppstartsfase.



9.3.1 TIDSPERSPEKTIV

En godt forankret prosess rundt vurdering og opprettelse av pensjonskasse omfatter en rekke forhold som må drøftes og avklares både på administrativt og politisk nivå. Vurdering og/eller etablering av pensjonskasse skal i henhold til HTA drøftes med de tillitsvalgte før oppsigelse av dagens pensjonsordning er vedtatt og sendt pensjonsinnretningen.

For å sikre beslutningsgrunnlag med tilfredsstillende kvalitet, må det settes av tilstrekkelig med tid til å gjennomføre vurderingsprosessen. Det vil som regel kreve mer enn et halvt år å få på plass konsesjon, vedtekter, styre, daglig leder, ansvarshavende aktuar og annet nødvendig.

En kommunal pensjonskasse etableres ved beslutning i kommunestyret. Tidsplanen for vurdering av og vedtak om, opprettelse av en pensjonskasse må ta høyde for tid til tilstrekkelig politisk behandling.

Det må videre påregnes tid til anbudsrunder dersom medlems- og pensjonsadministrasjon og kapitalforvaltning skal helt/delvis utføres av eksterne (utkontrakteres), og ikke utføres av pensjonskassens egne ansatte. Det er aktører i pensjonskassemarkedet som tilbyr nøkkelferdig pensjonskasse, hvor alle tjenester knyttet til driften av pensjonskassen samles i en pakkeløsning. Det er kun daglig leder-funksjonen som etter tariffpartenes bestemmelse må utføres av pensjonskassen – jf. punkt 9.4.1. Ovennevnte tjenester kan også leveres hver for seg og fra ulike leverandører.



Det finnes flere aktører i pensjonsmarkedet som bistår i vurdering og etablering av egen pensjonskasse. Disse tilbyr administrative tjenester til pensjonskasser. Se også kapittelet *Aktører i tjenestepensjonsmarkedet*.

Ved opprettelse av pensjonskasse er tilstrekkelig kvalitetskontroll ved flytting av pensjonsmidler og rettigheter fra KLP en sentral oppgave.

Funksjoner som skal på plass før oppstart av en pensjonskasse, omfatter blant annet:

- Valg av IT-system/leverandør for medlems- og pensjonsadministrasjon
- Utvikling og godkjenning av premietariff
- Håndtering av utbetalinger i en overgangsperiode
- Kontroll av medlemsregister
- Informasjon til pensjonister og yrkesaktive medlemmer
- Utvikling av internettside for pensjonskassen

Etter HTA-bestemmelsene må oppsigelse av avtalen med livsforsikringsselskapet skje senest 30.09. for opphør ved kalenderårets slutt, jf. TPO-vedtektene § 14-1. Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen 01.12. Det følger av HTA kapittel 2.1.10 at kommunestyret/fylkestinget/styret skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør, herunder også etablering av pensjonskasse.

9.3.2 RISIKO

Ved opprettelse av egen pensjonskasse går risikoen knyttet til manglende avkastning og risikoresultat, som livsforsikringsselskapet tidligere hadde, over til pensjonskassen. Som innskyter av egenkapital og økonomisk garantist for pensjonskassen er det da kommunen som reelt overtar denne risikoen.

De største risikoene knyttet til egen pensjonskasse vil være:

- Avkastningsrisiko og egenkapitalrisiko
- Forsikringsrisiko
- Operasjonell risiko

Avkastningsrisiko og egenkapitalrisiko

Avkastningsrisikoen må vurderes særskilt. Ut fra hvilken forventet avkastning, med tilhørende risiko, kommunen ønsker at pensjonskassen skal ha, må behovet for egenkapital vurderes. Behovet for egenkapital vil henge sammen med hvor risikofylte investeringer pensjonskassen har.

De første årene etter at en pensjonskasse er opprettet vil det kunne være behov for ekstra bufferkapital. På tidspunktet pensjonskassen opprettes vil det som regel ikke finnes kurs-

reserver, det vil si at det ikke finnes urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler. Samtidig må pensjonskassen allerede *første* år oppnå en avkastning minst lik den garanterte renten (beregningsrenten) i premietariffen (årlig rentegaranti).

En pensjonskasse skal ta en særskilt premie for risikoen knyttet til å skulle oppnå en avkastning lik beregningsrenten, såkalt premie for rentegaranti, noe som er nærmere beskrevet i kapittelet *Forsikringsvirksomhetsloven* og *finansforetaksloven*.

I verste fall kan egenkapitalen i en pensjonskasse gå tapt. Dersom kommunen har store deler av egenkapitalen i egne bygg, bør kommunen derfor vurdere å sikre seg at den har midler som gjør at den kan kjøpe tilbake byggene fra pensjonskassen om den ikke ønsker å selge eiendommen dersom egenkapitalen i kassen går tapt.

Forsikringsrisiko

Forsikringsrisiko er risiko knyttet til død og uførhet i pensjonsordningen. Dette er nærmere beskrevet i kapittelet *Premie og pensjonskostnad*. I en pensjonskasse er det kassen selv som bærer denne risikoen. I år hvor risikoresultatet blir positivt kan pensjonskassen sette av halvparten i et *risiko-utjevningsfond* og på denne måten få en buffer mot forsikringsrisikoen i år der risikoresultatet blir negativt.

Pensjonskassene skal benytte forsvarlige forutsetninger om død og uførhet, såkalte *premietariffer*. Finanstilsynet kan gripe inn om det mener premien er satt for lavt i forhold til risikoen.

Hvor stor risikoen blir i pensjonskassen, vil avhenge av antall medlemmer i kassen. Færre antall medlemmer gir relativt større risiko for store svingninger i risikoresultatet fra år til år enn med et stort antall medlemmer. Deler av risikoen kan også avlastes ved å tegne *reassuranse*. Ved reassuranse vil et gjenforsikringsselskap overta deler av forsikringsrisikoen. Pensjonskasser er pålagt å ha reassuranse, som omtales nærmere under punktet *Administrasjon* senere i dette kapittelet.

Operasjonell risiko

Finanstilsynet definerer operasjonell risiko som «*risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser*». Definisjonen omfatter juridisk risiko, men ikke strategisk risiko og omdømmerisiko som må vurderes særskilt. Operasjonell risiko ved drift av en pensjonskasse bør vurderes spesielt.



9.3.3 ADMINISTRASJONS- OG FORVALTNINGSKOSTNADER

Det vil påløpe en rekke kostnader knyttet til prosessen ved opprettelse av en pensjonskasse, selv etter at det formelle knyttet til opprettelsen er på plass. Dette kan være ekstra utgifter knyttet til forhold som:

- Kontroll ved overføring av pensjonsmidler og medlemsdata
- Aktuar
- Revisor
- Regnskap
- Utvikling av rutiner
- Kommunikasjon med andre pensjonsinnretninger i Overføringsavtalen

Etter at pensjonskassen er opprettet vil premie til dekning av årlige administrasjons- og forvaltningskostnader fastsettes forskuddsvis som del av premietariffen, og meldes til Finanstilsynet. Administrasjonskostnadene faktureres kommunen som administrasjonspremie. Dersom administrasjonspremien ikke er tilstrekkelig, må det resterende dekkes av pensjonskassens

egenkapital. Dersom kostnadene viser seg å bli lavere enn fakturert, går overskuddet til pensjonskassens egenkapital.

Størrelsen på forvaltningskapitalen har innvirkning på nivået på forvaltningskostnadene. Jo større kapital til forvaltning, dess relativt lavere forvaltningskostnader.

9.4 ADMINISTRASJON OG KAPTIAL-FORVALTNING

9.4.1 ADMINISTRASJON

Administrasjon av en pensjonskasse omfatter mange funksjoner og oppgaver som det må tas stilling om pensjonskassen selv skal utføre eller utkontraktere:

Daglig leder

Daglig leder har ansvaret for alt som har med den daglige drift av pensjonskassen, og har også delegerte oppgaver gitt av styret, for eksempel oppfølging av kapitalforvaltningsstrategien.

Ansvarshavende aktuar

Ansvarshavende aktuar er ansvarlig for alle forsikringstekniske beregninger og skal blant annet påse at premien står i et rimelig forhold til den risikoen pensjonskassen har påtatt seg. Pensjonskassen kan enten selv ansette aktuar eller inngå avtale med et aktuar-konsultentselskap eller et livsforsikrings-selskap.

Medlemsregistre

Ajourhold av medlems- og pensjonistregistre baseres på ajourføring fra kommunens lønns- og personalregistre, i hovedsak etter de samme rutiner og prosedyrer som følges

av kommuner som har pensjonsordning i livsforsikringsselskap.

Pensjonsberegning

Beregning av pensjoner når de kommer til utbetaling er nært knyttet opp mot medlems- og pensjonistregistreringen. Ofte er beregningsfunksjonalitet innebygget i IT-løsningen.

Administrasjon av refusjon til og fra andre pensjonsinnretninger for hvert enkelt medlem etter Overføringsavtalen er en del av arbeidet i en pensjonskasse. Siden refusjonen vil være avhengig av hvor det enkelte medlem har arbeidet tidligere i livet, vil håndtering av refusjonene kreve kontakt med flere pensjonsinnretninger.

For nye uføretilfeller må uføregrad vurderes/ fastsettes særskilt, enkelte ganger basert på innhenting av legeerklæring.

Pensjonsutbetaling

Pensjonsutbetalingen kan ivaretas av den som står for medlemsregistreringen, av en annen leverandør, eller eventuelt av kommunen selv gjennom sitt lønnsutbetalingssystem.

Reassuranse

Det er vanlig at en pensjonskasse som et minimum etablerer en katastrofedekning. Denne beskytter pensjonskassen mot økonomisk tap som den kan bli påført hvis et stort antall medlemmer dør eller blir uføre som følge av én og samme hendelse. Det kan også være aktuelt med en mer omfattende reassuransedekning, avhengig av risikoprofil og risikobærende evne.

Regnskap

Regnskapsfunksjonen dekker løpende regnskapsregistrering av alle økonomiske transaksjoner. Dette er basert på løpende informasjon fra pensjonsutbetalingssystem, kapitalforvaltere, pensjonskassens betaling for administrative tjenester m.v. Regnskapsfører utarbeider videre kvartalsvis delårsregnskap, og her innarbeides også aktuariens beregning av påløpt premie og premiereserve. Årsregnskapet omfatter i tillegg mer omfattende analyse og oppstilling av fordeling og disponering av årsresultatet og av noter.

Rapportering

Pensjonskassen er underlagt myndighetsfastsatte rapporteringskrav omkring økonomiske og finansielle forhold. Dette omfatter:

- Årlig rapportering av regnskap og supplerende finansiell informasjon
- Årlig rapportering av solvensmarginkrav og solvensmarginkapital
- Halvårlig rapportering av nærmere bestemte nøkkeltall
- Rapportering av stresstest, halvårlig for pensjonskasser for pensjonskasser med forvaltningskapital under 10 milliarder kroner og kvartalsvis for større pensjonskasser

Pensjonskasser som utkontrakterer hele eller deler av sin administrasjon, må avklare med sine leverandører hvordan disse skal medvirke og samarbeide for å ivareta rapporteringen.

Revisor

Pensjonskassen må ha en revisor. Revisor skal være uavhengig og kan ikke være medlem i

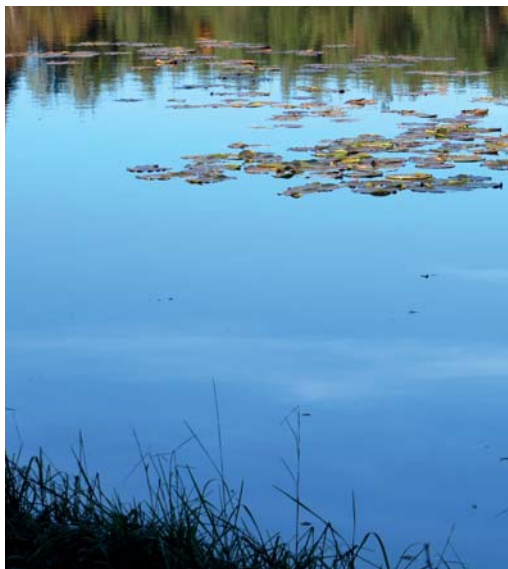
pensjonskassen. Dersom kommunerevisjonen er organisert internt i kommunen, kan ikke den kommunalt ansatte revisor godkjennes som revisor for pensjonskassen.

Styret skal ha møte med revisor hvert kvartal.

Service og medlemsinformasjon

Pensjonskassene yter ulike service og informasjon overfor medlemmene. Dette kan spenne fra obligatoriske tjenester som inn- og utmeldingsskriv, tilbud om fortsettelsesforsikring samt årlig forsikringsbevis, til tilbud om rådgivning/kurs, nettsider/pensjonsportal og/eller lånemuligheter.

Det følger av de generelle reglene i kapitalforvaltningsforskriften for livsforsikringselskaper og pensjonskasser at renten for lån til forsikringstaker eller medlemmer skal settes lik vanlig markedsrente for tilsvarende lån.



Enkelte pensjonskasser har egen hjemmeside med informasjon på internett til medlemsforetak og medlemmer av pensjonskassen.

9.4.2 KAPITALFORVALTNING

Pensjonskassen kan settes bort hele eller deler av kapitalforvaltningen gjennom avtale (r) med bank, livsforsikringsselskap eller virksomhet med tillatelse til å drive aktiv forvaltning.

Kapitalforvaltningsstrategi

Styret i pensjonskassen skal vedta en kapitalforvaltningsstrategi. Denne skal sikre at de risikoer pensjonskassen er eksponert for gjennom kapitalforvaltningen er forsvarlige i forhold til pensjonskassens bufferkapital. Strategien skal følges opp jevnlig, minst årlig, og revideres ved behov.

Kapitalforvaltningsstrategien angir de overordnede retningslinjer for forvaltningen av pensjonskassens midler, herunder organisering og ansvarsforhold, styre- og ledelsesrapportering, samt uavhengig kontroll. Kapitalforvaltningsstrategien skal sikre uavhengighet og arbeidsdeling mellom enheter og personell med utøvende funksjoner, og enheter og personell med ansvar for overvåking.

Kapitalforvaltningsstrategien skal omfatte alle pensjonskassens midler, og beskrive:

- Organisering
- Ansvarsforhold
- Styre- og ledelsesrapportering
- Overvåking
- Kontroll





Forvaltningsstrategien bestemmer hvordan forvaltningen skal gjennomføres, og ligger til grunn for de mandat som gis én eller flere forvaltere, direkte eller via rådgiver. Daglig leder har det delegerte ansvaret for å følge opp kapitalforvaltningen, samt å påse at avtalt rapportering fra forvalterne finner sted.

En pensjonskasse kan plassere sine midler i fond eller direkte i verdipapirer innenfor følgende aktivaklasser: Pengemarked, aksjer, obligasjoner, eiendom, utlån og infrastruktur, jf. kapitalforvaltningsforskriften FOR-2007-12-17-1457.

Overvåking av kapitalforvaltningen

Det skal etableres rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til pensjonskassens kapitalforvaltningsstrategi, og øvrige fastsatte krav.

Rapportering

Finansiell rådgiver/daglig leder overvåker kapitalforvaltningen og skal jevnlig rapportere skriftlig til styret og ledelsen om risiko, resultater og etterlevelse. Frekvensen og innholdet i rapportene skal tilpasses kompleksiteten og omfanget av virksomheten.

Risikoanalyser og stresstesting

Pensjonskassen skal jevnlig, og minst ved utgangen av hvert kvartal, analysere hvordan uvanlige markedsforhold, herunder rente- og valutakursendringer, samt utslag av forsikrings- og kredittrisiko, vil påvirke pensjonskassens bufferkapital.

Viser analysene at pensjonskassen kan bli påført tap som innebærer at den ikke lenger vil oppfylle soliditets- og sikkerhetskrav fastsatt i lov eller forskrift, skal pensjons-

kassen iverksette tiltak som reduserer risikoen eller som øker bufferkapitalen.

En enhet som er uavhengig av utøvende enhet skal ha ansvaret for analysene, og skal jevnlig rapportere resultatene av sine analyser til styret.

I forskrift til finanstilsynsloven om rapportering av stresstester for forsikringsselskaper og pensjonsforetak er det angitt krav til rapportering av stresstester. Retningslinjer for slik «worst case-testing» av pensjonskassenes forvaltningsporteføljer, er nærmere presisert i Finanstilsynets forskrift om rapportering av stresstester med tilhørende rundskriv, *Risikoanalyser/stresstester i forsikringsselskaper og pensjonsforetak* nr. 07/2008 av 15.03.08 og brev av 30.12.11, til alle pensjonsforetak.

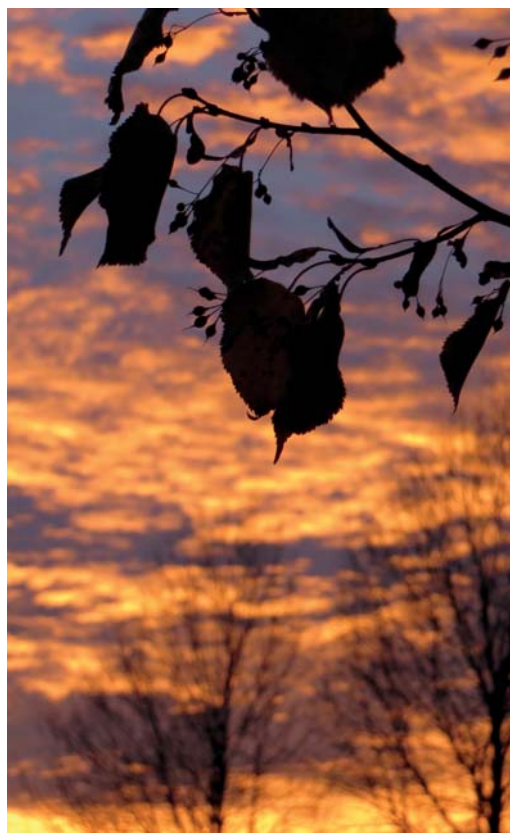
Et hovedprinsipp i stresstesting er å beregne konsekvensene av et fall i markedsverdien av pensjonskassens eiendeler og samtidig med økning i verdien av pensjonsforpliktelsene. For eiendelene består dette i fall i aksje- og eiendomsmarkedene samtidig med en økning i det generelle rentenivået som resulterer i reduserte obligasjonskurser. For pensjonsforpliktelsene er det tale om økning som oppstår som følge av at både tilgangen av nye uføre og medlemmenes levetid antas å øke.

Pensjonskasser med forvaltningskapital på 10 milliarder kroner eller mer (og alle livsforsikringsselskaper) skal rapportere kvartalsvis, mens kravet er halvårlig rapportering for mindre pensjonskasser.

10. SAMMENLIKNING AV TJENESTEPENSJON I ET LIVSFORSKRINGSSELSKAP OG I EN PENSJONSKASSE

**FORHOLD SOM ER SÆRLIG
AKTUELLE NÅR KOMMUNENE
SKAL VURDERE HVILKEN
LØSNING DE ØNSKER FOR
FREMTIDEN:**

- Egenkapitalkrav og solvenskrav
- Kapitalforvaltning og avkastning
- Forsikringsrisiko
- Premie, pensjonskostnader og utjevningsfellesskap
- Administrasjons- og forvaltningskostnader
- Service og nærhet til pensjonsordningen for kommuner og ansatte
- Medbestemmelse
- Operasjonell risiko



10.1 INNLEDNING

Reglene for fastsettelse av pensjon i kommunal sektor er gitt i Hovedtariffavtalen (HTA) innen KS' sektor. Dette regelverket gjelder tjenstepensjonsordninger i både livsforsikringsselskap og pensjonskasser. Medlemmenes rett til pensjon er uberørt av hvilken pensjonsinnretning som forvalter pensjonsordningen.

I de to foregående kapitlene er tjenstepensjon i henholdsvis livsforsikringsselskap og pensjonskasser beskrevet. I sistnevnte kapittel er det også beskrevet forhold som er særskilte ved opprettelse av en pensjonskasse.

Dersom kommunen får ekstern bistand til å vurdere om den skal opprette pensjonskasse eller fortsatt ha sin tjenstepensjonsordning i et livsforsikringsselskap, bør den sørge for bistand fra en uavhengig rådgiver.

Det bør foretas en grundig gjennomgang av alle sider ved kommunens risiko og ansvar ved løsningene, hvor kommunen bør ha en klar begrunnelse for valgt løsning på kort og lang sikt.

10.2 EGENKAPITALKRAV OG SOLVENSKRAV

Som det fremgår av de to foregående kapitlene, *Kommunal tjenstepensjon i et livsforsikringsselskap* og *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse*, vil det være forskjeller i kravet til egenkapital og solvenskapital for tjenstepensjonsordning i de to alternativene. I tillegg vil egenkapitalkravet avhenge av størrelsen på forvaltningskapitalen og hvordan pensjonsmidlene er investert.



For å bli kunde i Kommunal Landspensjonskasse (KLP) krevde KLP i 2015 et egenkapitaltilskudd på 2,8 prosent av premiereserven. Kravet til egenkapital i en pensjonskasse vil avhenge av både forvaltningskapital og risikoen i kapitalforvaltningen.

Kravene til egenkapital og solvens i livsforsikringsselskap og pensjonskasser vil kunne slå forskjellig ut for den enkelte kunde. Nivåene på bidrag til egenkapitalen vil kunne variere, og håndtering av behovet for årlig økning av egenkapitalen ettersom premiereserven øker, vil kunne være forskjellig.

Ved oppstart av en pensjonskasse vil kravet til egenkapital måtte dekkes av innbetalte midler. Kommuner kan benytte kommunal eiendom som en del av egenkapitalen. Hvor stor andel av egenkapitalen som tillates å være kommunal eiendom må klareres med Finanstilsynet i det enkelte tilfelle. Dersom pensjonsordningen kommer fra KLP eller annen pensjonskasse, vil det bli frigjort

egenkapital fra tidligere tjenestepensjonsordning der som kan benyttes i den nye pensjonskassen.

Motsatt vil KLP ved overføring av en tjenestepensjonsordning fra en pensjonskasse til KLP, kreve et egenkapitaltilskudd. Frigjort egenkapital fra pensjonskassen kan imidlertid inngå som en del av egenkapitaltilskuddet i KLP.

Størrelsen på kundenes tilleggsavsetninger og størrelsen på kursreserver vil ha betydning for vurderingen av soliditeten i livsforsikringsselskapet/pensjonskassen. Ved oppstart av en pensjonskasse vil eventuelle kursreserver knyttet til eksisterende pensjonsordning(er) som innlemmes i pensjonskassen bli overført som tilleggsavsetninger etter nærmere regler.

Ved oppstart av en pensjonskasse vil det ikke være noen kursreserver som kan realiseres for å oppfylle *årlig* rentegaranti (jf. kapitlene 9.3.2 og 8.4). Som en sikkerhet kan det derfor være ønskelig å starte med en høyere egenkapital enn minimumskravet. Alternativt kan det stilles høyere krav om premie til sikring av rentegarantien i pensjonskassen.

Håndtering av overskudd og mulige krav til innbetaling ved underskudd i pensjonskassen eller livsforsikringsselskapet bør være med i en vurdering av hvilken pensjonsløsning kommunen skal velge.

10.3 KAPITALFORVALTNING OG AVKASTNING

Som det fremkommer i de foregående kapitler om tjenestepensjon i henholdsvis livsforsikringsselskap eller pensjonskasse vil kommu-

nen ha forskjellig risiko knyttet til kapitalforvaltningen i disse to løsningene. Kommunen bør derfor vurdere nøye hva slags risiko den er villig til å ta før den velger pensjonsløsning.

Kapitalforvaltning av pensjonsmidler bør håndteres av profesjonelle kapitalforvaltere. Et livsforsikringsselskap er en erfaren kapitalforvalter med stort fagmiljø. Pensjonskasser kan på sin side sette bort kapitalforvaltningen til profesjonelle aktører, men styret i pensjonskassen har likevel et overordnet ansvar for kapitalforvaltningsstrategien.

Forventet høy avkastning er gjerne forbundet med høy risiko i investeringene. Investeringer i aksjer gir typisk forventet høy avkastning, men har også høyere risiko enn andre verdipapirer. Derfor kreves det mye egenkapital for å investere i aksjer.

Buffere som tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond vil være avgjørende for hvilken risiko som er mulig å ta i investeringene.

Kommunale pensjonskasser har gjennomsnittlig hatt en noe høyere aksjeandel enn livsforsikringsselskapene, men på den annen side også lavere aksjeandel enn private pensjonskasser.

Når fremtidig avkastning skal vurderes kan *historisk* avkastning være en størrelse å se nærmere på. Dette er aktuelt for en kommune som vurderer kvaliteten på kapitalforvaltningen i et livsforsikringsselskap eller i en eksisterende interkommunal pensjonskasse. Dersom kommunen vurderer selv å opprette en pensjonskasse, vil det ikke være noen slik historikk å vurdere. Det er imidlertid viktig

å være klar over at historisk avkastning ikke gir noen garantier for tilsvarende avkastning i fremtiden.

Risikoen knyttet til kapitalforvaltningen og forventet avkastning kan vurderes ved å se på aktivaallokeringen – det vil si i hvilke aktivaklasser pensjonsmidlene er plassert. Informasjon om hvorvidt aksjene er norske eller utenlandske og hvordan investeringene har utviklet seg målt mot kjente referanseindekser, forventet avkastning, gjennomsnittlig årlig tracking error (et mål på hvor likt investeringene utvikler seg mot den indeksen den er forutsatt å følge) og annualisert standardavvik (et mål på hvor mye avkastningen varierer fra gjennomsnittet fra år til år) i tracking error, kan være nyttig for å få et inntrykk av risikoen. Tilsvarende vil mer

dyptgående informasjon om rentebærende papirer, utlån, eiendom og andre instrumenter kunne være nyttig for å vurdere risikoen i kapitalforvaltningen.

Både KLP og pensjonskasser tilbyr boliglån til medlemmene. Kommunen som sponsor kan ha en oppfatning av hvordan den ønsker, innenfor regelverket, å legge renten på slike lån for å kunne tiltrekke seg arbeidskraft. I en pensjonskasse kan kommunen trolig i noe større grad påvirke denne renten enn som kunde i et livsforsikringsselskap. Det er likevel styret i pensjonskassen som fastsetter renten.

Mange kommuner kan være opptatt av at pensjonsmidlene forvaltes på en etisk forsvarlig måte. KLP har retningslinjer for etiske



investeringer og samfunnsansvar i investeringene. Dette vil også pensjonskasser kunne ha. Slike forhold bør vurderes særskilt.

10.4 FORSIKRINGSRISIKO

Forsikringsrisikoen knyttet til død og uførhet kan være forskjellig i ulike premieutjevningsskapsfellesskap. Lav uførhet kan både skyldes høy grad av tidliguttak av pensjon, eller det kan skyldes at kommunen har arbeidet og/eller arbeider aktivt for lav uførhet. Det kan derfor være et poeng å vurdere uførehistorikk opp mot historikk knyttet til tidlig uttak av pensjon, for å få vurdert at det ikke er slik at uførepensjon bare er blitt erstattet med økt tidliguttak av pensjon.

Dersom kommunen selv ønsker å jobbe aktivt for lavere uførhet og lite uttak av tidligpensjon, vil dette kunne bli mer direkte belønnet i et lite risikofellesskap (i en pensjonskasse) enn i et stort risikofellesskap (i et livsforsikrings-selskap).

I et lite risikofellesskap kan én eller to nye uførepensjonister gi store utslag på risikoresultatet. Risikoen for store utslag for pensjonskassen av enkelte uføretilfeller eller dødsfall bør derfor vurderes særskilt når forsikret løsning vurderes opp mot pensjonskasse. I den forbindelse bør også behovet for reassuranse vurderes for denne type risiko i pensjonskassen, særlig ved oppstart av en pensjonskasse.

Uansett må kommunen vurdere i hvilken grad den ønsker å stå risiko for utvikling av pensjonsutbetaling ved egne medlemmers død og uførhet i en pensjonskasse, enten selv eller via reassuranse, eller om den ikke vil

ha denne risikoen og derfor heller være med i et større risikoutjevningsskapsfellesskap i en interkommunal pensjonskasse eller i et livsforsikringsselskap.

I KLP kan kommunen velge flere varianter av fellesskap når det gjelder AFP. Den kan være selvassurandører, være selvassurandører for 50 prosent, eller den kan være med i et totalt premieutjevningsskapsfellesskap. I en pensjonskasse vil kommunen i utgangspunktet utgjøre sitt eget risikofellesskap og dermed være selvassurandør. Dersom andre kommuner eller bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde er med, skal premie utjevnes (jf. omtale av dette i foregående kapitler). Det er imidlertid ulike regler med hensyn til utjevning når det gjelder ordningen med AFP fra 62 år til 65 år og AFP-ordningen som gjelder fra 65 år. AFP-ordningen fra 62 år til 65 år er ikke en del av TPO og finansieres særskilt, jf. *Vedtekter for avtalefestet pensjon* § 1. Dette betyr at utjevning ikke er regulert, men det kan avtales. Fra 65 år inngår AFP som en del av rettigheten fra tjenestepensjonsordningen og skal derfor utjevnes.

10.5 PREMIE, PENSJONSKOSTNADER OG UTJEVNINGSFELLESSKAP

Siden premien og pensjonskostnaden vil være avhengig av hvilket premieutjevningsskapsfellesskap kommunen er med i, er nettopp premieutjevningsskapsfellesskapet noe som bør vurderes når pensjonsløsningen vurderes. Ikke minst må kommunen ta stilling til hvor solidariske den ønsker å være.

Det bør være langsiktighet i vurderingene av i hvilken grad kommunen kan antas å ha en *avvikende profil* enn de andre i utjevnings-

fellesskapet. For eksempel er det interessant om kommunen antar at den på sikt vil ha en annen kjønns- og alderssammensetning, samt annet lønnsnivå, enn andre i utjevningsfellesskapet. I en slik vurdering bør det tas hensyn til mulig opp- og nedbemanning.

Videre vil mulig utvikling i uførhet og tidligpensjon, herunder mulige tiltak for å redusere uførhet og tidligpensjon i kommunen, spille en vesentlig rolle for premiene og kommunens pensjonskostnader.

I premiesammenlikninger må det tas hensyn både til årlig premie, reguleringspremie og ikke minst særskilte engangspremier ved pensjonsuttak. Det har historisk vært noe ulik

håndtering mellom pensjonsinnretningene når og hvordan de særskilte engangspremiene blir belastet, og hva som skal defineres som særskilte engangspremier. Det er derfor viktig å være oppmerksom på at det først er ved endelig pensjonsuttak at de samlede pensjonspremier for en ansatt kommer til syne for kommunen.

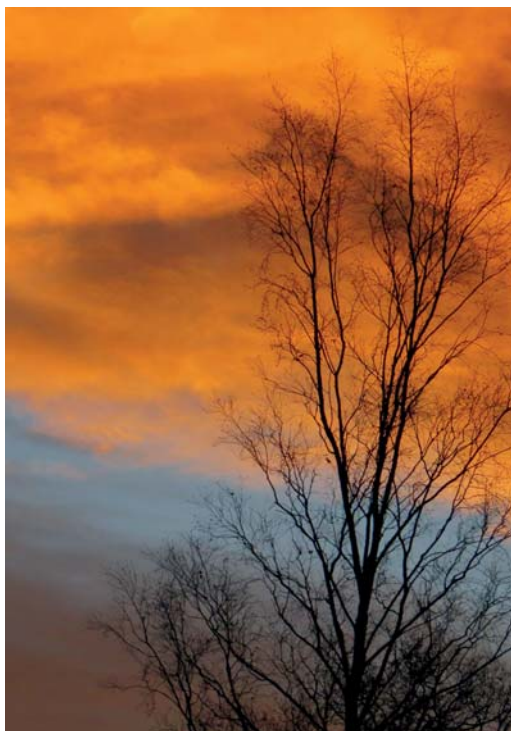
10.6 ADMINISTRASJONS- OG FORVALTNINGSKOSTNADER

Også administrasjonskostnader, forvaltningskostnader og premie for rentegaranti må vurderes. Store fellesskap med stor forvaltningskapital vil typisk ha stordriftsfordeler når det gjelder disse kostnadene. Forvaltningskostnader i livsforsikringsselskap og pensjonskasser er ikke alltid sammenliknbare. Forvaltningskostnader blir ikke alltid synliggjort direkte for pensjonskassers investeringer, da pensjonskassene som regel kun får oppgitt nettoavkastningstall fra sine forvaltere.

10.7 SERVICE OG NÆRHET TIL PENSJONSORDNINGEN FOR KOMMUNER OG ANSATTE

Ved vurdering av tjenestepensjon i livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse kan behovet for service og nærhet til pensjonsordningen for kommunen og ansatte være av betydning.

Flere kommunale pensjonskasser som er opprettet de siste årene har valgt å sette ut de fleste oppgavene – så som pensjonsberegninger og service. Pensjonskassene har dermed ingen lokalt ansatte som bistår pensjonskassens medlemmer.



Det kan i enkelte pensjonstilfeller være uklart hva som er korrekt anvendelse av HTA-bestemmelsene for utmåling og utbetaling av pensjon. I slike tilfeller vil det ofte være en fordel å ha erfaring fra liknende tilfeller. Det kan derfor gi økt kvalitet på pensjonsberegningen og -utbetaling å ha erfarne saksbehandlere på feltet, for å sikre rettmessig pensjon.

Kommunen bør vurdere hva slags service den ønsker for sine ansatte knyttet til pensjonsordningen, og vurdere i hvilken grad dette kan bli ivare tatt i de alternative løsningene for organisering som finnes.

10.8 MEDBESTEMMELSE

Kommuner som ønsker å påvirke driften av pensjonsordningen har best mulighet til dette dersom de har en pensjonskasse. Slik påvirkning kan videre være større i en interkommunal pensjonskasse enn i et livsforsikringsselskap, selv om livsforsikringsselskapet er et gjensidig selskap.

Enkelte kommuner ønsker å gå aktivt inn i kapitalforvaltningen for å få høyest mulig avkastning og dermed lavest mulig årlig premieinnbetaling. Kommunen bør da sikre seg at pensjonskassen har kompetanse på området over tid.

Videre kan kommunen ha en mening om hvordan den ønsker å bygge buffere for sin pensjonsordning. Dette kan skje i form av høy egenkapital, avsetninger til tilleggsavsetninger og høye kursreguleringsfond.

Dersom kommunen har selvstendige meninger om dette i motsetning til passivt

å følge KLPs politikk på dette området til enhver tid, kan den lettere påvirke bufferkapitalbygging i en pensjonskasse. Ved en eventuell vurdering av inntreden i en interkommunal pensjonskasse må kommunen vurdere hvordan politikken er i den interkommunale kassen når det gjelder bufferkapitalbygging, og hvordan og hvorvidt kommunen kan påvirke denne.

Mange kommuner mener videre at ved å kunne velge medlemmer til styret i en pensjonskasse gir en større nærhet til tjenestepensjonsordningen enn å være kunde i et livsforsikringsselskap. I enkelte pensjonskasser deltar også kommunens representant som observatør i styremøter.

I en pensjonskasse vil medlemmene av pensjonskassen være representert i styret. Samtidig velger også flere kommuner eksterne styremedlemmer som velges ut fra faglige kvalifikasjoner knyttet til pensjonskassedrift.

Også i interkommunale pensjonskasser og gjensidige selskap som KLP, vil både representanter for kommunene og medlemmer i pensjonsordningen være representert i de styrende organene.

10.9 OPERASJONELL RISIKO

Finanstilsynet definerer operasjonell risiko som *«risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser»*. Definisjonen omfatter juridisk risiko, men ikke strategisk risiko og omdømmerisiko som må vurderes særskilt.

Det er knyttet operasjonell risiko til å drifte av en pensjonskasse som kommunen selv står ansvarlig for. Det er også operasjonell risiko knyttet til driften av et livsforsikringsselskap. Kommunen bør ha et bevisst forhold til hvordan den ønsker å eksponere seg for operasjonell risiko knyttet til pensjonsordningen.





ORD OG UTTRYKK

Ord og uttrykk

Administrasjonskostnader:	Kostnader til markedsføring, ajourhold av pensjonsregistre, pensjonsutbetaling, opplæring og øvrig service mm.
AFP - Avtalefestet pensjon:	Offentlig AFP er en tidligpensjonsordning for personer som arbeider innenfor offentlig sektor og er medlemmer i Statens pensjonskasse, KLP, kommunale pensjonskasser eller andre kommunale pensjonsordninger som administreres av forsikringsselskaper. Du kan ha rett til offentlig AFP dersom du ■ jobber på en arbeidsplass i offentlig sektor som har tariffavtale der AFP inngår ■ har fylt 62 år ■ oppfyller de spesielle kravene som gjelder i forhold til tilknytning til ordningen, ansettelsesforhold, yrkesaktivitet på uttakstidspunktet og forutgående pensjonsopptjening i folketrygden ■ er i inntektsgivende arbeid og reell arbeidstaker på pensjoneringstidspunktet ■ ikke samtidig tar ut fleksibel alderspensjon fra folketrygden
Anskaffelsesregelverket:	Anskaffelsesregelverket fastsetter hvordan en innkjøper skal gå frem for å sikre at pengene gir gode kjøp til riktig pris. Regelverket bidrar også til at alle leverandørene får lik mulighet til å konkurrere om kontraktene med det offentlige. Det motvirker kameraderi og korrupsjon.
Ansvarlig kapital:	Ansvarlig kapital skal minst være tilstrekkelig til å dekke et nærmere bestemt solvenskrav og et minstekapitalkrav.
Aktivaklasse:	Ulike investeringsgrupper slik som aksjer, obligasjoner, eiendom med mer.

Ord og uttrykk

Beregningsrente:	Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/pensjon gjøres det forutsetninger om at pensjonsinnretningen vil oppnå avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om man ikke hadde forskuttet forventede finansinntekter. Avkastningsnivået som inngår i forutsetningene, kalles beregningsrente (eller rentegaranti).
Bruttogaranti:	En bestemmelse i offentlig sektors tjenstepensjonsordning som sikrer en bestemt andel av sluttlønn (normalt 66 %) som pensjon ved full opptjening (30 år), uavhengig av personens folketrygdopptjening. Bestemmelsen innebærer for eksempel at lavere fremtidige ytelser i folketrygden automatisk kompenseres gjennom økt tjenstepensjon. Private ytelsesordninger har ingen bruttogaranti, noe som innebærer at endringer i folketrygden ikke automatisk blir kompensert.
Bufferkapital:	Kapital utover egenkapital i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse, som tilleggsavsetninger og kursreserver.
Drøftingsplikt:	Arbeidsgiver plikter etter HTA kapittel 2 punkt 2.1.10 første ledd å drøfte skifte av pensjonsleverandør med de tillitsvalgte. Slike drøftinger skal gjennomføres «tidligst mulig», og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenstepensjonsforsikring, jf. HTA kapittel 2 punkt 2.1.10 andre ledd.
Dødelighet:	Se premietariff
Egenkapitalkrav:	Minstekrav til egenkapital i et livsforsikringsselskap eller i en pensjonskasse.

Ord og uttrykk

Engangspremie:	Ikke alle pensjonsforpliktelsene som er nedfelt i kapittel 7.1 i HTA er forsikringsbare. Premie for enkelte pensjonsytelser lar seg ikke fastsettes på forhånd, det vil si før pensjonstilfellet inntreffer. Disse kalles ikke-forsikringsbare ytelser, og må beregnes særskilt med engangspremier. Dette gjelder: ■ Reguleringspremie ■ Tidligpensjon (uttak av pensjon før 67 år, Pensjon etter 85-års-regelen) ■ Bruttogaranti
Forholdstall:	Faktor som benyttes for å beregne årlig pensjon fra gammel alderspensjon i folketrygden og offentlig tjenstepensjon etter levealdersjustering. Det defineres forholdstall som varierer med uttaksalder for ulike årskull. Gjenspeiler hovedsakelig forventet antall år som pensjonist for et årskull ved ulike uttaksaldere.
Folketrygdens grunnbeløp (G):	Beløp som folketrygdens pensjoner regnes ut i fra. Brukes for å indeksjustere pensjonene. Vedtas med virkning fra 1. mai hvert år. Ofte forkortet «G».
Forsikringsagentvirksomhet:	Forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å tilby forsikringsprodukter for, og på vegne av, ett eller flere forsikringsselskap.
Forsikringsgiver:	Livsforsikringsselskap eller pensjonskasse.
Forsikringsmegling:	Forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å presentere kunden for forsikringsløsninger fra et eller flere forsikringsselskaper uten at det er inngått uttrykkelig avtale med forsikringsselskapene om dette.
Forsikringsrisiko:	Forsikringsrisiko er risiko knyttet til medlemmenes dødsfalltidspunkt, levetid og uførehypighet i den enkelte pensjonsordningen og samlet for forsikringsselskapet.

Ord og uttrykk

Forsikringsvirksomhetsloven:	Pensjonsinnretningenes (livsforsikringsselskap og pensjonskasser) virksomhetsbetingelser, herunder krav til egenkapital, styre, vedtekter med mer, er regulert gjennom forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) og finansforetaksloven med forskrifter. Forsvl. angir videre enkelte punkter der lov om foretakspensjon gjøres gjeldende også for kommunale ordninger, som for eksempel reglene knyttet til premiefond.
Grunnpensjon:	Den delen av gammel alderspensjon i folketrygden som ikke er avhengig av tidligere inntekt. Tilsvarende grunnbeløpet G for enslige, 0,85 G for hver ektefelle/samboer.
Individuell garanti:	En ordning sikrer ansatte i offentlig sektor som er født før 1959 og som har full opptjening en samlet pensjon for folketrygd og tjenestepensjon på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget.
Interkommunal pensjonskasse:	En pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner.
Kapitalforvaltningsrisiko:	Risiko ved livsselskapenes forvaltning av investeringsporteføljer. Kapitalforvaltningen beskrives gjennom en forventet avkastning og risiko. Kapitalforvaltningsrisiko måles ofte som variasjoner i investeringsporteføljens avkastning, slik at høy avkastningsvariasjon er et uttrykk for høy risiko.
Kollektiv pensjonsforsikring:	Avtale mellom arbeidsgiver og livsforsikringsselskap om sikring av ansattes pensjonsrettigheter.

Ord og uttrykk

Kollektivportefølje:	Investeringsportefølje som ivaretar kapitalforvaltning for hele/deler av livselskapenes kunder og med fastlagte strategier for kapitalforvaltningen. Forsikringsvirksomhetsloven gir livselskapene mulighet til å etablere flere underporteføljer av kollektivporteføljen med ulik risikoprofil. Kundene vil tilordnes/tilbys ulike underporteføljer basert blant annet på kundenes beregningsrente og bufferkapital.
Kontoføring:	Oversikt over pensjonsordningens innbetalinger, utbetalinger og øvrige bevegelser i løpet av et år, sammen med status ved årets slutt.
Kusreguleringsfond:	Summen av urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen.
Kursreserve:	Urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen.
Levealdersjustering	Prinsipp som innebærer at den enkeltes pensjon (både folketrygd og offentlig tjenstepensjon) blir justert etter forventet levealder for den enkeltes årskull.
Overføringsavtalen:	Avtale mellom Statens pensjonskasse og andre pensjonsordninger innenfor offentlig sektor om overføring og avregning av ansattes pensjonsrettigheter mellom arbeidsgivernes pensjonsordninger.
Pensjonsberetning:	Utgledning av pensjon for et medlem ved pensjonstilfellet. Pensjonen skal blant annet ta hensyn til samlet tjenestetid i offentlig sektor, og informasjon om dette må innhentes fra andre pensjonsinnretninger.
Pensjonsforpliktelse:	Benyttes både om en kommunes forpliktelser overfor de ansatte når det gjelder pensjon og er en betegnelse som benyttes om opptjent pensjon i regnskapsføringen.

Ord og uttrykk

Pensjonsinnretning:	Fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon innen KS' tariffområde (livsforsikringsselskap og pensjonskasser).
Pensjonskasse:	Egen selveiende institusjon opprettet av arbeidsgiver for sikring av ansattes pensjonsrettigheter.
Pensjonskostnad:	Beregnet verdi av de pensjonsrettigheter som tjenes opp i løpet året, hensyntatt forutsetninger om fremtidig lønnsvekst med mer.
Pensjonsplan:	Beskrivelse av hvordan ansattes pensjonsrettigheter skal fastsettes.
Pensjonsregulering:	Alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordninger og AFP under utbetaling reguleres med den alminnelige lønnsvekst i samfunnet (tilsvarende endring i folketrygdens grunnbeløp) minus 0,75 prosent. Midlertidig uførepensjon og uførepensjon vil bli regulert med den alminnelige lønnsveksten i samfunnet.
Premie:	Nødvendig tilførsel til pensjonsordningen for sikring av økte pensjonsrettigheter som tjenes opp i løpet av året. Dette kan være ordinær løpende premie som skal ivareta at arbeidstagernes pensjongivende tjenestetid øker med ett år, reguleringspremie eller premie for bruttogarantien.
Premiefond:	Midler som er innbetalt til pensjonsordningen og som skal anvendes til dekning av fremtidige premier.
Premiereserve:	Forsikringsteknisk kontantverdi av de pensjonsforpliktelser som pensjonsordningen har overfor sine medlemmer.
Premietariff:	Bak premien ligger det en premietariff med forutsetninger om dødelighet og uførhet. Det er også gjort forutsetninger om at det hvert år minst skal tilføres en garantert avkastning, gjerne kalt beregningsrente.



Ord og uttrykk

Premieutjevning:	Premien for en kunde beregnes som et gjennomsnitt ut fra pensjonspremien for alle ordninger i et premieutjevningsfellesskap.
Premieutjevningsfellesskap:	Pensjonsordninger for flere arbeidsgivere, med beregning av pensjonspremien som et gjennomsnitt for alle ordninger.
Referanseplan:	Standardisert og tilnærmet beregningsmetode for pensjonsytelsene, pensjonskostnader, pensjonsforpliktelser og fremtidig pensjonsgrunnlag i en offentlig pensjonsordning.
Reguleringspremie:	Premie for økt pensjonsopptjening som følge av lønnsvekst eller annen regulering av pensjonene.
Rentegaranti:	Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/pensjon gjøres det forutsetninger om at pensjonsinnretningen vil oppnå avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om man ikke hadde forskuttet forventede finansinntekter. Avkastningsnivået som inngår i forutsetningene, kalles rentegaranti (eller beregningsrente).
Risikoresultat:	Forskjellen mellom beregnede risikopremier og faktiske risikokostnader ett år.



Ord og uttrykk

Risikoutjevningfond:	Et felles fond hos pensjonsinnretningen som kan benyttes til å styrke avsetningen til premiereserve vedrørende risiko knyttet til person. Halvparten av et års risikoresultat kan avsettes i risikoutjevningfondet.
Samordningsregler:	Prinsippet for offentlig tjenestepensjon er at du, med full opptjening, skal ha 66 % (70 % i Oslo kommune) av pensjonsgivende inntekt i pensjon. Men hva du faktisk får i pensjon er avhengig av hvilke utslag en får av samordning med folketrygden. Prinsippet er at pensjon fra folketrygden utbetales fullt ut, så beregner pensjonsleverandør hva som gir best samlet pensjon for deg – enten å samordne med det du faktisk får fra folketrygden, eller å samordne med det pensjonsleverandør beregner at du får fra folketrygden.
Selskapsportefølje:	Består av eiendeler (investeringer) som skal motsvare forsikringsgivers (livselskapets eller pensjonskassens) ansvarlige kapital.
Sluttlønn:	Lønnsnivå ved avgangsalder definert i pensjonsplan for ytelsespensjon, vanligvis 67 år.
Soliditet:	Beskriver størrelsen på selskapets egenkapital (ansvarlig kapital). Måles ofte som prosent av selskapets risiko-vektede aktiva. Offentlige myndigheter har fastlagt soliditetskrav for livselskapene.
Solvenskrav:	Krav til kapital pensjonsinnretningen må ha som skal dekke solvensmarginkravet for pensjonsinnretningens samlede virksomhet. Pensjonsinnretningene må dekke både kapitalkrav og solvenskrav.
Særskilt engangspremie:	Premie for pensjoner som det ikke er mulig å betale premie for før ved uttak av pensjon.
Tidligavgang:	Avtalefestetpensjon (AFP)

Ord og uttrykk

Tilleggsavsetninger:	Avsetninger utover minstekravet til premiereserve for sikring av pensjonsinnretningens forpliktelser.
Tilleggspensjon:	Den delen av gammel alderspensjon i folketrygden som er avhengig av tidligere inntekt.
Uførhet:	Arbeidsufør på grunn av sykdom eller skade.
Årlig premie:	Årlig premie skal dekke ett års opptjening. Ett års opptjening tilsvarer økningen i forsikringsteknisk avsetning ved at en ansatt har jobbet dette året.

DOMSREGISTER

EU-domstolen

Sak C-271/08 side 47

Høyesteretts kjæremålsutvalg

Sak Rt. 2001 s.473 Concord-avgjørelsen side 58

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA)

Sak 2006/159 side 48

Sak 2006/161 side 48

Sak 2009/10 side 48

Sak 2009/19 side 48

Sak 2009/20 side 48

Sak 2009/44 side 48

Sak 2010/129 side 48, 56

Sak 2011/231 side 48

Sak 2011/331 side 48



